

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Za VI i VII razred neformalnog obrazovanja
za niže srednje škole

Priština, decembar 2006 .

Glavni urednik:

Dr. Fehmi Ismajli

Urednici:

Enesa Kadi

Ramush Lekaj

Lektor i korektor:

Enesa Kadi

UNMIK

IPVQ

INSTITUCIONET E PËRKOHSHME VETËQEVERISËSE
PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF-GOVERNMENT
PRIVREMENE INSTITUCIJE SAMOUPRAVLJANJA

QEVERIA E KOSOVËS – GOVERNMENT OF KOSOVO – VLADA KOSOVA

MINISTRIA E ARSIMIT,
E SHKENCËS
DHE E TEKNOLOGJISË

MINISTRY OF
EDUCATION,
SCIENCE & TECHNOLOGY

MINISTARSTVO
ZA OBRAZOVANJE
NAUKU I TEHNOLOGJIJU

Kabineti i Ministrat

Office of the Minister

Kabinet Ministra

ADMINISTRATIVNO UPUTSTVO

**Primjena Plana i programa za sesti i sedmi razred
niže srednje škole neformalnog obrazovanja**

BROJ: MONT[1] 3/2005.

DATUM: 06. 01. 2005.

Na osnovu člana 1.3, tačka (c), Pravilnika UNMIK-a, br. 2001/19 datuma 13 septembra 2001 godine o Izvršnim organima Privremenih institucija samoupravljanja Kosova, člana 6.1, tačka (c) i člana 42 Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije izdaje ovo Administrativno uputstvo:

Član 1.

Cilj

Cilj ovog Administrativnog uputstva je primjena Nastavnog plana i programa za šesti i sedmi razred neformalnog obrazovanja, kao rezultat prestrukturiranja obrazovnog sistema.

lan 2.
Plan i program

Novi Nastavni plan i program za šesti i sedmi razred neformalnog obrazovanja priložen je ovom Administrativnom uputstvu.

lan 3.
Primjena

- 3.1. Ovaj Nastavni plan i program za šesti i sedmi razred neformalnog obrazovanja primjenjuje se od školske 2004/2005 godine.
- 3.2. Primjenom Plana i programa za šesti i sedmi razred neformalnog obrazovanja stupaju van snage dosadašnji planovi i programi za šesti i sedmi razred neformalnog obrazovanja osnovne škole.

lan 4.
Stupanje na snagu

Ovo Administrativno uputstvo stupa na snagu potpisom Ministra.

Agim Veliu, Ministar

SADRŽAJ

Administrativno uputstvo, **3**

Uputstvo za primjenu nastavnog plana i programa, **7**

I Uvod, **7**

II Ciljevi, **8**

III Metodološka uputstva, **9**

IV Vrijednovanje, **10**

V Izvori i nastavna sredstva **13**

VI Nastavni plan, **13**

BOSANSKI JEZIK, 17

ENGLESKI JEZIK, 49

MATEMATIKA, 75

FIZIKA, 99

BIOLOGIJA, 115

HEMIJA, 143

GEOGRAFIJA, 157

HISTORIJA, 181

GRAĐANSKO VASPITANJE, 221

TEHNOLOGIJA, 241

LIKOVNO VASPITANJE, 257

MUZIČKO VASPITANJE, 277

UPUTSTVO ZA PRIMJENU NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

I UVOD

Obrazovanje predstavlja vodeće područje djelovanja društvenog, političkog i ekonomskog razvoja Kosova.

Viziju za stvaranje jedne savremene škole po međunarodnim standardima započetu poslije završetka rata, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) realizuje preduzimajući i svestrane i praktične korake na svim poljima djelatnosti.

Na ovom putu, od historijskog značaja za razvoj i napredak kosovskog društva, MONT teži da promijeni gledišta u procesu razvijanja ličnosti sa jasnom vizijom za njegovu budućnost i njegovo mjesto.

Ovo stvara potrebne preduslove za integraciju pojedinaca i kosovskog društva u političkim kretanjima, ekonomskom, intelektualnom, naučnom i tehnološkom razvoju, kao i socijalno-kulturnom razvoju razvijenih evropskih i svjetskih zemalja.

Razvoj ovoga nastavnog plana i programa zasniva se na osnovi jedne naučne procedure, kako po obliku, metodološkom pristupu, organizaciji i razvijanju predmetnog sadržaja, tako i po izlaganju rezultata znanja, nastavnih sredstava, metoda, tehnike i instrumenata ocjenjivanja.

Profesionalne radne grupe za izradu nastavnih planova i programa bile su stalno u toku najnovijeg razvoja u obrazovanju i u konsultaciji sa međunarodnim ekspertima. U ovom procesu razvoja planova i programa, koji je izrađen na dugoročnoj strategiji MONT-a, znatan doprinos dali su UNICEF, vlade i agencije nekih zemalja.

Posebna pažnja posvećena je njegovanju pozitivnog stava prema učenju, stimulaciji polaznika da se angažuju na opravdan način u ispunjavanju školskih zahtjeva, razvoju vještina iz svakodnevnog života, uvijek imajući u vidu karakteristike fizičkog i psihičkog razvoja ovog uzrasta.

Realizacija ciljeva ovog plana i programa zavisi e od posve enog rada nastavnika, kojima se ovaj plan i program i posve uje. Da bismo olakšali primjenu ovog nastavnog plana i programa, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju Kosova organizova e, s vremena na vrijeme, predavanja sa nastavnicima koji e biti vo eni od eksperata odgovaraju ih oblasti sa dodatnim uputstvima ovoga plana i programa.

II CILJEVI

Nastavni plan i program za šesti i sedmi razred neformalnog obrazovanja ima za cilj:

- Da pruži mogućnost i osnovno znanje za intelektualni, estetski, fizički, društveni, moralni i duševni razvoj polaznika
- Da osigura orijentaciju i pomogne u realizaciji njihovih ličnih interesa za ispunjavanje aspiracija putem učenja
- Da napravi konsolidovanje znanja, dogaćaja, orijentaciju sklonosti i sposobnosti u izgradnji njihove budućnosti;
- Da omogućiti iskoristavanje mnogih izvora za obezbjeđivanje i obradu informacija i razvoj kritičkog pristupa informacijama i injenicama koje se nude
- Da omogućiti da samostalno preduzimaju inicijativu i nezavisno djelovanje uvijek uzimaju i u obzir osnovna pravila ponašanja u grupi, zavisno od različitih vrsta djelovanja koja razvijaju .
- Obrazovanje svih građana Kosova i onih koji su iz nekog razloga prekinuli školovanje

Radne grupe za izradu planova i programa, u skladu sa sadržajem, izabrale su opšte objektivne i specifičnosti za ostvarivanje navedenih ciljeva, kojima su jasno određeni očekivani rezultati šestog i sedmog razreda neformalnog obrazovanja.

III METODOLOŠKA UPUTSTVA

Izbor nastavnih metoda je u kompetenciji nastavnika nastavnog predmeta.

Izbor se vrši zavisno od potreba i zahtjeva polaznika, sadržajnih specifičnosti nastavnih tema, sa didaktikom osnovom, nivoom formiranja polaznika i dr.

Metode i tehnike rada sa polaznicima treba kombinovati, da budu raznovrsne, u smislu pospješivanja dinamike i razbijanja monotoničnosti i motivisanja polaznika.

Metode i tehnike nastave su toliko raznolike, koliko i metode i tehnike učenja. Nastavnik može primijeniti tehnike i različite kombinovane nastavne metode radi postizanja što boljih rezultata u procesu nastave.

Nastoje i da ispunimo zahtjeve za što kvalitetnijom nastavom, sugerišu se neke tehnike i metode:

- izlaganje i objašnjenje,
- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje,
- učenje kroz rješavanje problema,
- diskusija (debata),
- rad u grupama,
- predstavljanje i interpretacija,
- tehnike kritičkog mišljenja,
- idejna inspirativnost (brainstorming),
- samoistraživanje (traganje).

Za određene teme koje karakteriše dovoljan broj informacija može se primijeniti i interaktivna nastava kombinovana sa praktičnim aktivnostima.

Za određene nastavne teme može se uspješno izvoditi nastava u prirodi, različite studijske ekskurzije, posjete raznim organizacijama i dr.

U svim slučajevima primjena naznačenih nastavnih metoda i tehnika treba da bude zajedno sa upotrebom odgovarajućih didaktičkih sredstava i pomagala, bez kojih se ne mogu postići očekivani rezultati.

IV VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje (ocjenjivanje) je proces posmatranja, sistematskog prikupljanja, analize i interpretacije informacija u cilju određivanja stepena do kojeg je polaznik savladao nastavne ciljeve. Ono treba da se oslanja na objektivne rezultate programa određenog nastavnog predmeta i određenog nivoa.

Ovaj proces zasniva se na osnovnim principima kao što su:

- određivanje cilja i prednosti procesa vrijednovanja / ocjenjivanja;
- primjena odgovarajućih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem kako bi se mjerilo ono što se želi izmjeriti;
- obezbjeđenje kvalitetnih informacija o postignutom rezultatu polaznika putem kontinuiranog mjerenja i vrijednovanja;
- Mjerenje i vrijednovanje treba da bude balansirano, da se obuhvate svi programski sadržaji predmeta;
- Održivo vrijednovanje podataka stepena postignuća polaznika da bude tačno;
- Primjena tehnika vrednovanja na osnovu kojih pravimo jasnu razliku postignuća polaznika

IV 1. Instrumenti vrijednovanja

Predmetni nastavnici i škole treba da biraju i primjenjuju dovoljan broj instrumenata i sredstava za mjerenje i vrijednovanje, kao što su:

- posmatranje,
- upitnik (samovrednovanje),
- pismeni izvještaj o jednom praktičnom radu ili istraživanju,
- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje,
- kontrolni listići (koriste se za manevarske vještine snalažljivosti),
- dosije ili portfolio (samovrednovanje),

- test na bazi kriterijuma i objektivna,
- test dostignu a sa injen na osnovu zahtjeva (pitanja):
 - odgovor sa više alternativa,
 - kratki i otvoreni odgovor,
 - izabrani otvoreni odgovor i drugi,

kao i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

IV 2. Stepen usvojenosti

Na kraju školske godine svaki polaznik treba da dostigne određeni (potrebni) stepen usvojenosti nastavnog gradiva:

- odličan (veoma visoka usvojenost),
- vrlo dobar (visoka usvojenost),
- dobar (srednja usvojenost),
- dovoljan (ograničena usvojenost),
- nedovoljan (nedovoljna usvojenost).

Dostignuti stepen usvojenosti nastavnog gradiva direktno zavisi od standarda (v. tabelu) koji se baziraju na:

Opšti objektivi	Veoma visoka usvojenost 90%	Visoka usvojenost 80%	Zadovoljavajuća usvojenost 60%	Ograničena usvojenost 40%	Nedovoljna usvojenost
<i>Poznavanje predmeta</i>	Najveće sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Više sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Srednje sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Ograničene sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.	Nedovoljne sposobnosti u poznavanju i primjeni znanja predmeta u običnim situacijama.
<i>Razumijevanje naučnih procesa</i>	Najviše sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok –posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Više sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok –posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Srednje sposobnosti razumijevanja i primjene činjenica, načela i odnosa uzrok –posljedica, prikupljanje i organizacija informacija, jednostavno rasuđivanje.	Ograničene sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa.	Nedovoljne sposobnosti razumijevanja zadataka i naučnih procesa.
<i>Kritičko mišljenje</i>	Visoke sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.	Sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.	Ograničene sposobnosti kritičkog mišljenja u složenim situacijama, kao: poznavanje relevantnih informacija, rješavanje problema, primjenjuju i objašnjiva načela i interpretivne vježbe.		
<i>Manevarske vještine</i>	Stepen zadovoljavajuć i stepen sposobnosti manevarskih vještina.			Niži stepen usvojenih sposobnosti (nekih) manevarskih vještina.	

V. IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se efektivno realizovala nastava i u enja ovog plana i programa, nastavnici i polaznici treba da koriste razli ite izvore i sredstva informisanja. Do sada, glavni izvor informisanja bio je školski udžbenik odgovaraju eg predmeta. Ukoliko nedostaje neki odrejeni udžbenik, polaznik i nastavnik imaju mogu nosti da koriste razli ite udžbenike iz predhodnih i postoje ih razreda za odre eni razred kao i druge dodatne materijale sa ciljem osiguranja nau ne osnove o znanju i ste enom iskustvu.

Pored razli itih udžbenika, predlažemo da se koriste i drugi informativni materijali

- priručnici, atlas, brošure;
- novine, stru ni i nau ni asopisi;
- fotografije, poster, proglašenja, šeme, dijagrami, karte, tabele;
- modeli, crteži, makete;
- fotoslajdovi, filmovi, videokasete;
- računarski programi, internet, CD i dr.

U nadležnosti je nastavnika da, zavisno od datih uslova u kojima škola radi, nalazi izvore informacija i pomo na nastavna sredstva, vode i ra una o ravnoteži usmenih, vizuelnih, auditivnih i audiovizuelnih podataka sa posebnim naglaskom na bitne argumente koji uti u na kvalitet u enja.

Ova sloboda izbora nastavnih izvora treba da pripada i polaznika.

VI NASTAVNI PLAN

Br.	Nastavni predmeti	Broj časova	
		šesti razred	sedmi razred
1.	<i>Bosanski jezik</i>	90	90
2.	<i>Engleski jezik</i>	54	54
3.	<i>Matematika</i>	72	72

4.	<i>Biologija</i>	36	36
5	<i>Hemija</i>		36
7	<i>Historija</i>	36	36
8	<i>Geografija</i>	36	36
9.	<i>Gra ansko vaspitanje</i>	18	18
10.	<i>Muzi ko vaspitanje</i>	18	18
11.	<i>Likovno vaspitanje</i>	18	18
12.	<i>Tehnologija sa TIK</i>	18	18
13.	<i>Tjelesni odgoj i sport</i>	(36)	(36)
	Ukupno:	432 + (36)	468 +(36)

(*) Izbor vrši škola, da li e se organizovati ili ne, zavisi od zahtjeva polaznika.

BOSANSKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

VI razred

(5 asova nedjeljno, 90 asova god.)

UVOD

Školski sistem rigidan u organizaciji i usmjeren na jednu kategoriju stanovništva, i to na najmlađe, ne može zadovoljiti obrazovne potrebe društva u promjenama.

Zalaže se za alternativne oblike formalnog učenja i obrazovanja koje će biti primjereniji razvojnim potrebama i ciljevima društva, Kums je posebnu pažnju usmjerio na afirmaciju neformalnog učenja i obrazovanja. On je, među prvima, definisao „tri kategorije učenja“.

- a) formalno obrazovanje – učenje i obrazovanje u školskim institucijama: školama, stručnim školama, koledžima i univerzitetima.
- b) neformalno obrazovanje, gdje se obrazovanje izvodi izvan takvih organizacija, što po njegovu mišljenju odgovara komunalnom ili narodnom obrazovanju.
- c) informalno, u kome odrasli učuju kroz personalnu interakciju i participaciju.

Neformalno obrazovanje predstavlja sve rasprostranjeniji oblik učenja i obrazovanja u suvremenom svijetu. Ono ne zahtijeva strogu didaktiku artikulaciju, ali obezbjeđuje široku skalu organizacije i izvoda učenja obrazovno odgojnih djelatnosti.

Ovaj obrazovni put podrazumijeva svjesno i organizirano obrazovanje, učenje i osposobljavanje ljudi svih starosnih dobi i za ciljem zadovoljavanja njihovih raznovrsnih obrazovnih potreba. Stoga je neformalno obrazovanje „postalo nužno“ jer je omogućilo zainteresiranim osobama da „budu u toku“ i nadoknade ono „zadovoljujući svojoj velikoj elastičnosti ono što nedostaje školskom nastavnom sistemu kojim je

zaustavljanju uzrok sporost u brzom prilagođavanju potrebama koje se stalno mijenjaju .

Dakle, škola shvaćena kao proces kojim se prolazi u određenoj uzrasnoj dobi ne može zadovoljiti raznolike potrebe „društva koje u njoj živi“.

Danas se, dakako, sve više traže kompetencije, shvaćene „kao smisao za inicijativu, prilagodljivost promjenama i sposobnost preuzimanja odgovornosti“. Takve tendencije podstakle su teoretičare škola u traženju alternativnih puteva školovanja. Preovladavalo je uvjerenje da su učenici i obrazovanje doživotan proces i da treba da budu dostupni u svim periodima ljudskog života.

Kumsovo je mišljenje da se obrazovne strategije za budućnost ne mogu zadovoljiti samo u okviru školovanja, već, da treba da se uspostavi dinamičan odnos između škole i fakulteta i različitih alternativnih tipova učenja odnos koji uključuje komplementarnost i partnerstvo.

Interesovanje za oblike neformalnog učenja i obrazovanja razvilo se iz rasta i svijesti veze između obrazovanja složenosti i razvoja.

U današnjim uvjetima neformalno obrazovanje dobija širi smisao i značenje. Naime, riječ je o tome da danas, u programima neformalnog obrazovanja participiraju ljudi različitog obrazovnog statusa, uključujući i visokoobučene eksperte: lekare, inženjere, ili mentore, rukovodioce, koji moraju biti osposobljeni za korišćenje novih znanja i tehnologija.

Znači, neformalno obrazovne aktivnosti nisu samo dio razvojne strategije namenjene siromašnima, nepismenim, polupismenim ili profesionalno nedovoljnoobučanim.

Afirmaciju značenja neformalnog oblika učenja i obrazovanja znači i potiskivanje formalnog obrazovanja iz „obrazovne mreže“, već neformalni oblik obrazovanja označava organiziranu sistemsku obrazovnu aktivnost usmerenu na osposobljavanje za rad, socijalne aktivnosti i privatni život.

U komparaciji sa formalnim obrazovanjem, neformalno obrazovanje je strukturna obrazovna aktivnost u osnovi orijentisana na sticanje vještine fleksibilnija u vremenu i neposrednija u ciljevima. Oblici neformalnog učenja sadrže jednostavne mogućnosti za upotpunjavanje specijalizovanih funkcija.

Radi se o tome da je neformalno obrazovanje specifično nije u primjeni, dok su njegovi zadaci neposredni i utirltarni, jer proizilaze iz individualnih potreba za učenjem .

Odlikuje ga primjena različitih metoda, od onih poznatih klasičnih do najnovijih uz primjenu različitih obrazovnih tehnologija koje često pariraju a ponekad su inovativne i pogodne ambijentu za usvajanje i primjenu vještina i umijenja.

Za neformalnoobrazovanje karakterisit no je esto pominjana „Andragoška strategija“(KNOWLES Brembeek and Grandstoft, prema Coleta, 1996), koja podrazumjeva „orijentaciju na proces“, za razliku od „Pedagoške strategije“ koja je centrirana na u enika, nastavnika, sadržaj.

To zna i da se u oblicima neformalnog obrazovanja znanja sti u iz iskustva kroz bintenzivni i divergentni dijalog brže i efektivnije. Programi neformalnog u enja su konkretniji i u praksi primenljiviji, jer nalžu dinami ku interpretaciju iznme u nastavnika i u enika. Odnosi izme u nastavnika i u enika su zasnovaniname usobnom poštovanju i razumijevanju.

Zadaci neposredni, utilitarni, odgovaraju prakti noj koristi i proizilaze iz individualne potrebe za u enje i sticanje znanja,vještine i umijenja, njihova je primarna (privatna) uloga primjena znanja i umijenja u praksi.

OP I CILJEVI

- Polaznici usvajaju elemente pismenosti i osnovne strukture i izražajne vrijednosti jezi kog standarda.
- Polaznici razvijaju kulturu itanja; itaju doma u i stranu književnost, šire vidike i toleranciju prema drugim kulturama.
- Polaznici se motivišu za sve etiri kontaktne radnje: slušanje, govorjenje, itanje i pisanje, jer im ovo omogu ava poznavanje sebe i okoline. Sa iskustvom saznaju da prihvatanjem ovih djelatnosti pove avaju svoju mogu nost djelovanja u okolini, te na taj na in sti u znanja o materijalnom, duhovnom i nestvarnom svijetu.
- Polaznici razvijaju sposobnost kriti kog mišljenja i vrednovanja. Shvataju da sporove i napetosti u razli itim životnim situacijama mogu rješavati na miroljubiv na in. ja aju samopuzdanje i mogu nost poštovanja druga ijih mišljenja.
- Polaznici formiraju nezavisnu li nost u svijetu bogate duhovne kulture.

POSEBNI CILJEVI

- Polaznici utvr uju znanja ste ena u prethodnim razredima i još više ih razvijaju. Shvataju da se jezik upotrebljava za sporazumijevanje, razmišljanje, u enje i zabavu.

- Polaznici savlađuju elemente izražajnog čitanja kao i brzog čitanja naglas i u sebi.
- Polaznici uočavaju, interpretiraju i produbljuju umjetničke tekstove.
- Polaznici stiču osnovne jezičke pojmove kroz rečenicu. Zapisane rečenice rađaju i razvijaju mogućnost logičkog mišljenja.
- Polaznici razvijaju sposobnost slušanja i čitanja, razumijevanja i vrednovanja literature.
- Polaznici razlikuju i čitaju obje vrste literature i shvataju da su obje interesantne i legitimne.
- Polaznici još uvijek slušaju nastavnikovo pripovijedanje i čitanje poezije i proze.
- Polaznici pišu neliterarne, poluliterarne i literarne tekstove.
- Polaznici razvijaju sposobnost gledanja, razumijevanja i vrednovanja drame; upoznaju se sa osnovnim pojmovima iz filmske umjetnosti.
- Polaznici slušaju, doživljavaju i vrednuju radijske igre.

PLANIRANI SADRŽAJI

1. JEZIK (oko 33 časa)

Kategorije

1.1. Polaznici stiču osnovne jezičke pojmove (prije svega kroz njihovu upotrebu)

- 1.1. Analizom rečenice polaznici upoznaju sljedeće jezičke pojmove i izraze:
- shvataju da je rečenica osnovno sredstvo sporazumijevanja (komunikacije),
 - razlikuju rečenice po smislu i sastavu,
 - osnovne djelove rečenice (subjekat, predikat, objekat, glagolske dodatke),

- razlikuju samoglasnike i suglasnike, saznaju ulogu govornih organa u formiranju glasova,
- razlikuju suglasnike po zvu nosti i mjestu tvorbe, znaju glasovne promjene i njihovu svrhu.

1.2. Polaznici znaju osnovne vrste rije i, a naro ito:

- zna enje, oblik i funkciju rije i,
- rije u književnom i neknjiževnom jeziku,
- jednozna nost i višezna nost rije i (rije u osnovnom i prenesenom zna enju),
- samostalne i nesamostalne rije i,
- promjenljive i nepromjenljive rije i.

1.3. Polaznici da znaju osnovna zna enja, rod, broj, padeže i vrste:

- imenica,
- pridjeva,
- zamjenica,
- brojeva.

1.4. Polaznici razlikuju prisvojne pridjeve i prisvojne zamjenice.

1.5. Da spoznaju:

- osnovna zna enja glagola,
- služba glagola u re enici,
- osnovni glagolski oblici.

1.2. Vježbaju teža mjesta u pravopisu, na primjer:

- veliko po etno slovo u pisanju naziva naseljenih mjesta, država, kontinenta (svaka rije velikim slovom osim veznika) i geografskih pojmova - okeana, mora, jezera, planina, ostrva, polja (samo prva po etna rije velikim slovom),
- dopunjavaju rije i sa izostavljenim ije/je (skra ivanje ije/je u komparativu pridjeva (lijep - ljepši) i u padežima množine (cvijet-cvjetovi),
- pišu imenice na **-lac** (vršilac, molilac),
- pišu prisvojne pridjeve izvedene od vlastitih imenica,

- pišu riječi sa **naj-** u superlativu, naročito sa udvojenim suglasnikom (naja i, najjednostavniji),
- upotrebljavaju pravopisne znakove: ta ku, dvota ku, upitnik, uzvi nik, zarez.

1.3. Polaznici upoznaju ulogu i značaj bosanskog jezika i njegovo jezičko okruženje

- razgovaraju o bosanskom književnom (standardnom) jeziku, kao i o narodnom jeziku,
- navode razlike koje postoje u govoru koji koriste kod kuće od jezika koji slušaju na radiju i drugim medijima,
- polaznici koji govore neko drugo narječje, predstavljaju ga svojim drugovima u razredu, zajednički uočavaju sličnosti i razlike, a posebno se interesuju za govore Župe i Gore.

2. KNJIŽEVNOST (oko 33 časa)

Potkategorije;

2.1 Polaznici razvijaju sposobnost čitanja, razumijevanja i vrednovanja umjetničkih tekstova

Prijedlog tekstova za ostvarenje ciljeva:

Narodna kanadska bajka: *Mali Pjer i bijela mačka*

Narodna pripovijetka: *Titiz i džomet*

Narodna basna: *Lisica i gavran*

Alija Hasagić Dubočanić: *Šarko*

Isak Samokovlija: *Dječak Aron*

Skender Kulenović: *Gromovo kulo*

Viktor Igo: *Gavroš*

Narodna lirski pjesma: *Djevojka i behar*

La Fonten: *Cvrčak i mrav*

Ismet Bekrić: *Otac s kišobranom*

Kasim Deraković: *Svici*

Petar Kočić: *Kroz mećavu*

Dragutin Tadijanović: *Visoka žuta žita*

Hamdija Muli : *Ko je kriv*
Grigor Vitez: *Pti ja uspavanka*
Narodna epska pjesma: *Dizdareva Fata*
Vladimir Nazor: *Pepeljuga (igrokaz)*
Ahmet Hromadžić : *Vodeni cvjetovi*
Branko Copić : *Bosanski trka i*
Goranska narodna bajka: *Usenji i Vatima*
Hamid Isljami: *Pismo iz Gore*
Nazif Dokljić: *Jeljene brate*
Esad Mekuli: *Ve ernja idila*
Enver Ćeriku: *Kameni cvijet*
Iskender Muzbeg: *Prozor*

2.2 Polaznici usvajaju i interpretiraju umjetni ke tekstove

2.2.1. Književni rodovi i vrste

2.2.2. Lirsko djelo

- polaznici se osposobljavaju da iskažu emocionalni doživljaj pjesme, da odrede osnovna osjećanja, motive, prepoznaju pjesni ke slike,
- uo avaju vizuelne i zvukovne elemente, njihovu ulogu i povezanost sa osnovnim ugo ajem (atmosfera),
- uo avaju vrste stihova, broj slogova (peterac, šesterac, osmerac, deveterac), vrste strofa (distih, tercij, katren),
- rimovanje - podudaranje slogova na kraju retka, vezani i slobodni stih,
- razlikuju ritam pjesme (brz, spor, umjeren...) kao i uskla enost osnovnog osjećanja i ritma pjesme,
- upoznaju osobine pjesni kog jezika (slikovitost, emocionalnost, harmoni nost),
- uo avaju sli nosti i razlike izme u narodne i umjetni ke poezije i upoznaju se sa osnovnim vrstama lirskih pjesama (ljubavne, rodoljubive, opisne),
- upoznaju stilska sredstva (epitet, pore enje, onomatopeju, hiperbolu, personifikaciju).

2.2.3. Epsko djelo

- Polaznici doživljavaju pripovijedna djela i uo avaju temu (životne pojave - predmet pri anja u djelu) i ideju (piš ev stav prema toj pojavi),
- uo avaju razlike izme u fabule i sadržaja,
- upoznaju kompoziciju radnje (uvod, po etak radnje, zaplet, vrhunac i rasplet),
- razlikuju hronološki i retrospektivni red kazivanja,
- upoznaju pojam komi nog i tragi nog u epskom djelu,
- shvataju funkciju opisa (opis li nosti, enterijera, eksterijera, atmosfere, situacije),
- odre uju glavne i sporedne li nosti u djelu kao i njihove postupke, dijaloge, stavove,
- razlikuju epsko djelo u stihu i u prozi,
- upoznaju pojam epske narodne pjesme, narodne pripovijetke, basne, anegdote, kao i pojam umjetni ke pripovijetke, crtice i romana.

2.2.4. Dramsko djelo

- polaznici saznaju da je dijalog pokreta radnje,
- upoznaju se sa tokom radnje u dramskom djelu i povezuju je sa kompozicijom epskog djela,
- vrše dramtizaciju epskog teksta.

2.3. Lektira

Mula Mustafa Bašeskija: *Izbor bajki, basni i pri a iz ljetopisa*

Advan Hozii : *udo od djeteta*

Danijel Defo: *Robinzon Kruso*

Ivana Brli Mažurani : *Pri e iz davnine*

Šukrija Pandžo: *Samo još kosovi zviždu u*

Žil Vern: *20.000 milja pod morem*

Ezop: *Basne*

Halid Kadri : *Ferije*

Advan Hozii : *Stara tajna (igrokazi)*

Oskar Vajld: *Sre ni kraljevi i druge pri e*

Hamid Isljami: *Dolap i)*

Adem Gajtani: *Balada o rijeci*

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (oko 19 časova)

Potkategorije:

3.1. Priča

- priča pisanje po samostalnom planu (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet),
- priča stvarnog doživljaja u 1. licu,
- priča događaja u 3. licu.

3.2. Opisivanje

- posmatranje,
- uopće priče karakterističnih pojedinosti,
- redoslijed opisa,
- pisanje plana opisa (kao uzorke koristiti opise likova iz određenih književnih tekstova),
- opis enterijera (dječija soba, učionica, školski hol, biblioteka, kuhinja),
- opis eksterijera (školsko dvorište, ulica, grad, selo, bašta, put od kuće do škole, pijaca, igralište).

3.3. Razgovor

- spontani, telefonski, polemika, recitovanje,
- dijalozi i monolozi,
- dramatizacija epskog teksta.

3.4. Slušanje

- razvijanje kulture slušanja,
- slušanje književno-umjetničkih, informativnih i novinskih tekstova.

4. MEDIJSKA KULTURA (oko 5 časova)

Potkategorije:

Filmska umjetnost:

4.1. Polaznici stiču osnovna znanja o filmskoj umjetnosti i razgovaraju o gledanim filmovima, a posebno o tome:

- što je film i filmsko stvaralaštvo,
- otkriće i razvoj filma,
- igrani, animirani, dokumentarni film.

4.2. Polaznici razvijaju sposobnost za doživljavanje i vrijednovanje pozorišne predstave. Osim toga upoznaju:

- šta je pozorište i šta se dešava na pozornici i iza nje,
- koja je uloga režisera i glumaca.

4.3. U biblioteci polaznici učine:

- raspored knjiga,
- kako pronaći željenu knjigu (katalog),
- najvažnije podatke o knjizi,
- da razlikuju školsku i gradsku biblioteku,
- kako voditi bilješke o pročitanoj knjizi.

O EKIVANI REZULTATI

Na kraju šestog razreda polaznik treba da:

- razlikuje upravni i neupravni govor,
- usmeno i pismeno odgovori na nastavnikova pitanja o sadržaju teksta,
- u pripremljenoj šemi upiše osnovne podatke o tekstu,
- sam stvara tekst, piše ga čitljivo i pravopisno pravilno,
- u tekstu pronalazi pravopisne greške koje ispravlja,
- određuje temu i ideju teksta,
- prepozna je uvod, sadržaj i zaključak i pojasni njihovu ulogu u tekstu,

- prepoznaje i određuje vrste riječi,
- imenicama određuje rod, broj i padež,
- zna komparaciju i promjenu pridjeva,
- razlikuje prisvojne zamjenice od prisvojnih pridjeva,
- određuje osnovne vrste brojeva i prepoznaje promjenljive brojeve,
- razlikuje osnovna glagolska vremena,
- pravilno piše teže riječi (glas j, i, dž i),
- pravilno koristi riječ **naj-** (u superlativu),
- zna ulogu pravopisnih znakova: ta ke, dvota ke, upitnika, zareza,
- zna upotrebu velikog slova (geografski pojmovi),
- pravilno piše prisvojne pridjeve izvedene od vlastitih imena,
- razlikuje šta je lirsko, epsko i dramsko,
- razlikuje književni i narodni jezik,
- zna koji se jezici govore na Kosovu,
- zna gdje se sve govori bosanski jezik,
- popunjava obrasce,
- sluša i razumije pripovijedanje/ čitanje umjetničkog teksta,
- razlikuje stvarni i izmišljeni događaj,
- prozni tekst preoblikuje u dramski tekst,
- raspravlja o gledanom filmu ili pozorišnoj predstavi,
- razlikuje osnovne vrste filma.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Najvažnije metode koje će se primjenjivati u nastavi šestog razreda su:

- Polaznik u centru,
- literarno – didaktička komunikacija (tekst – nastavnik – polaznik/ /polaznik– tekst – nastavnik),
- didaktička govorna interakcija (polaznik–polaznik// polaznik–nastavnik),
- individualna komunikacija (polaznik– tekst – čita, da razumije, da stvara),
- posredna i neposredna komunikacija,

- eksplikacije (prikazi).

Forme rada:

- grupni rad,
- rad u parovima,
- individualni rad,
- individualizirani rad,
- specijalni rad sa polaznicima sa posebnim potrebama (lakša ošte enja vida, sluha),
- diferencirani rad,
- takmi enja, kvizovi znanja,
- nastavne igre.

VRIJEDNOVANJE REZULTATA

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje može biti pisano i usmeno. Polaznici treba da budu upoznati sa na inom ocjenjivanja i kriterijumima za odre enu ocjenu. Znanje se provjerava prije nego se zapo ne sa novim gradivom, u toku rada i na kraju obra enog gradiva. Na taj na in se utvr uje polaznikovo predznanje, razumijevanje novih nastavnih sadržaja, i na kraju razumijevanje cjelokupnog sadržaja i njegova primjena. Postignuto upotrebljivo znanje se ocjenjuje ljestvicom koja je na po etku obi no opisna, da bi kasnije bila izražena broj anom ocjenom.

Nastavnik stalno prati polaznikovo napredovanje

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Udžbenici i druga u ila predvi ena su da bi olakšali proces nastave i u enja.

Tradicionalno, udžbenici su smatrani najvažnijim sredstvom za u e-nje. U praksi, udžbenike treba koristiti za:

- pružanje podrške polaznicima za vrijednim i ta nim informacijama,
- bu enje radoznalosti i podsticanje motivacije,
- obezbje enje materijala za samostalan rad polaznika,

- stimulisanje inicijative polaznika i obezbjeđivanje “hrane za nove ideje”,
- obezbjeđivanje vježbi i aktivnosti primjene stečenih znanja i vještina,
- pomoć polaznicima da stvore predstavu o informacijama i da ih organizuju na sistematski način,
- obezbjeđivanje aktivnosti interdisciplinarnog i međukurikularnog karaktera.

Polaznike treba upućivati i na druge izvore znanja. Preporučiti im da iz biblioteke koriste **Pravopis bosanskoga jezika** Senahida Halilovića. Obavezno preporučiti antologiju bosnjačke poezije “**Bijel behar**” – autora Alije Džogovića, kao i knjige narodnih pjesama iz Gore i Župe. Polaznicima preporučiti dječji list “**ulistan**”. One polaznike koji imaju pristup internetu upućivati na nove izvore znanja iz oblasti bosanskog jezika i književnosti.

Struktura programskih sadržaja

Kategorije	BROJ SATI	POSTOTAK
Jezik	33	35,20
Književnost	33	35,20
Kultura izražavanja	19	24,30
Medijska kultura	5	5,30
SVEGA	90	100

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

VII razred

(5 asova nedjeljno, 90 asova godišnje)

UVOD

Školski sistem rigidan u organizaciji i usmjeren na jednu kategoriju stanovništva, i to na najmlađe, ne može zadovoljiti obrazovne potrebe društva u promjenama.

Zalažu se za alternativne oblike formalnog učenja i obrazovanja koje će biti primjerniji razvojnim potrebama i ciljevima društva, Kums je posebnu pažnju usmjerio na afirmaciju neformalnog učenja i obrazovanja. On je, među prvima, definisao „tri kategorije učenja“.

- a) formalno obrazovanje – učenje i obrazovanje u školskim institucijama: školama, stručnim školama, koledžima i univerzitetima.
- b) neformalno obrazovanje, gdje se obrazovanje izvodi izvan takvih organizacija, što po njegovu mišljenju odgovara komunalnom ili narodnom obrazovanju.
- c) informalno, u kome odrasli učestvuju kroz personalnu interakciju i participaciju

Neformalno obrazovanje predstavlja sve rasprostranjeniji oblik učenja i obrazovanja u suvremenom svijetu. Ono ne zahtijeva strogu didaktičku artikulaciju, ali obezbjeđuje široku skalaciju organizacije i izvoda obrazovno odgojnih djelatnosti. Ovaj obrazovni put podrazumijeva svjesno i organizirano obrazovanje, učenje i osposobljavanje ljudi svih starosnih dobi i za cilj zadovoljavanja njihovih raznovrsnih obrazovnih potreba.

Stoga je neformalno obrazovanje „postalo nužno“ jer je omogućilo zainteresiranim osobama da „bude u toku“ i nadoknadi gubitak“ zadovoljujući svojoj velikoj elastičnosti ono što nedostaje školskom nastavnom sistemu. Glavni uzrok sporosti u brzom prilaganju potrebama koje se stalno mijenjaju.

Dakle, škola shvaćena kao proces kojim se prolazi u određenoj uzrasnoj dobi ne može zadovoljiti raznolike potrebe „društva koje u njoj živi“.

Danas se, dakako, sve više traže kompetencije, shvaćene „kao smisao za inicijativu, prilagodljivost promjenama i sposobnost preuzimanja odgovornosti“. Takve tendencije podstakle su teoretičare škola u traženju alternativnih puteva školici. Preovladavalo je uvjerenje da su učenici i obrazovanje doživotan proces i da treba da budu dostupni u svim periodima cjelovitog života. Kumsovo je mišljenje da se obrazovne strategije za budućnost ne mogu zadovoljiti samo u okviru školovanja, već, da treba da se uspostavi dinamičan odnos između škole i fakulteta i različitih alternativnih tipova učenja odnosi koji uključuje komplementarnost i partnerstvo. Interesovanje za oblike neformalnog učenja i obrazovanja razvilo se iz rasteće svijesti veze između obrazovanja složenosti i razvoja.

U današnjim uvjetima neformalno obrazovanje dobija širi smisao i značenje. Naime, riječ je o tome da danas, u programima neformalnog obrazovanja participiraju ljudi različitog obrazovnog statusa, uključujući i visokoobučene eksperte: lekare, inženjere, ili mentore, rukovodioce, koji moraju biti osposobljeni za korišćenje novih znanja i tehnologija. Znači, neformalno obrazovne aktivnosti nisu samo dio razvojne strategije namenjene siromašnima, nepismenim, polupismenim ili profesionalno nedovoljnoobučeni.

Afirmaciju značenja neformalnog oblika učenja i obrazovanja znači i potiskivanje formalnog obrazovanja iz „obrazovne mreže“, već neformalni oblik obrazovanja kao organiziranu sistemsku obrazovnu aktivnost usmerenu na osposobljavanje za rad, socijalne aktivnosti i privatni život. U komparaciji sa formalnim obrazovanjem, neformalno obrazovanje je strukturalno obrazovna aktivnost u osnovi orijentisana na sticanje vještine fleksibilnija u vremenu i neposrednija u ciljevima. Oblici neformalnog učenja sadrže jednostavne mogućnosti za upotpunjavanje specijalizovanih funkcija.

Radi se o tome da je neformalno obrazovanje specifično nije u primjeni, dok su njegovi zadaci neposredni i uticajni, jer proizilaze iz individualnih potreba za učenjem.

Odlikuje ga primjena različitih metoda, od onih poznatih klasičnih do najnovijih uz primjenu različitih obrazovnih tehnologija koje često pariraju a ponekad su inovativne i pogodne ambijentu za usvajanje i primjenu vještina i umijanja.

Za neformalnoobrazovanje karakteristično je često pominjana „Andragoška strategija“ (KNOWLES Brembeck and Grandstoft, prema

Coleta, 1996), koja podrazumjeva „orijentaciju na proces“, za razliku od „Pedagoške strategije“ koja je centrirana na učenika, nastavnika, sadržaj.

To znači i da se u oblicima neformalnog obrazovanja znanja stiču iz iskustva kroz intenzivni i divergentni dijalog brže i efektivnije. Programi neformalnog učenja su konkretniji i u praksi primenljiviji, jer nalaze dinamiku interpretaciju izmeđ u nastavnika i polaznika. Odnosi izmeđ u nastavnika i učenika su zasnovani na međusobnom poštovanju i razumijevanju. Zadaci neposredni, utilitarni, odgovaraju praktičnoj koristi i proizilaze iz individualne potrebe za učenjem i sticanjem znanja, vještine i umijevanja, njihova je primarna (privatna) uloga primjena znanja i umijevanja u praksi.

CILJEVI

Cilj nastave maternjeg jezika jeste dalji razvoj jezičkih i komunikativnih kompetencija proširivanjem znanja o jeziku, književnosti i kulturi, kao i podsticanje upotrebe stečenih znanja i umijevanja za razvijanje individualnih potencijala, ličnih izraza i socijalnih sposobnosti.

OPŠTI CILJEVI

polaznik razvija jezičke sposobnosti da komunicira u najefikasnijim formama diskursa društvene zajednice u kojoj se određeni jezik govori;

polaznik stiče pozitivno mišljenje o ulozi i značaju bosanskog jezika kao njegovog maternjeg jezika, ali i saznaje da se na Kosovu govore i drugi jezici;

polaznik podstiče razvoj mišljenja i ovladava sopstvenim misaonim procesima;

polaznik stvara kritički stav prema stvarnosti;

polaznik bogati maštu i razvija kreativnost ličnih izraza;

polaznik razvija svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji, kao i o postojanju drugih kultura prema kojima izražava toleranciju i poštovanje.

POSEBNI CILJEVI:

polaznik koristi receptivne jezičke vještine (slušanje, čitanje) u različitim komunikativnim situacijama;

polaznik koristi vještine jezičke produkcije (govorenje, pisanje) u različitim komunikativnim situacijama;

polaznik uočava, interpretira i produbljuje umjetničke tekstove;

polaznik stiče osnovne jezičke pojmove kroz rečenicu koju rašlanjuje i razvijaju mogućnosti logičkog mišljenja;

polaznik čita i razumije tekstove iz nacionalne i opšte književnosti i kulturne baštine;

polaznik prepoznaje vrijednosti književnih djela i razvija sopstveni estetski ukus;

polaznik posjeduje funkcionalna znanja o jeziku, jezičkoj strukturi, funkcijama i normi;

polaznik piše neliterarne, poluliterarne i literarne tekstove;

polaznik razvija sposobnost gledanja, razumijevanja i vrednovanja drame;

polaznik se upoznaje sa osnovnim pojmovima iz filmske umjetnosti;

polaznik prati i koristi medijske tekstove koji odgovaraju njegovom uzrastu;

polaznik tumači medijske stavove i zauzima stav o njima.

PLANIRANI SADRŽAJI

Struktura programskih sadržaja

Kategorije	Broj časova	%
JEZIK	33	35.20
KNJIŽEVNOST	33	35.20
KULTURA IZRAŽAVANJA	19	24.30
MEDIJSKA KULTURA	5	5.30
Svega	90	100

1. JEZIK (oko 33 asa)

1.1. Polaznici sti u osnovne jezi ke pojmove (prije svega kroz njihovu upotrebu).

1.1.1. Analizom re enice na obra enim tekstovima polaznici šire znanja o glagolima, a naro ito:

- osnovna zna enja glagola (radnja, stanje, zbivanje),
- glagolski vid (svršeni i nesvršeni glagoli),
- glagoli po prelaznosti (prelazni, neprelazni, povratni).

1.1.2. Polaznici upoznaju proste i složene glagolske oblike:

Prosti glagolski oblici:

- infinitiv – zna enje (neodre enost, bezli nost), infinitivna osnova i nastavci;
- prezent – zna enje, tvorba, prezentska osnova, prava i prenesena sadašnjost;
- aorist – zna enje, tvorba, stilska obilježnost;
- imperfekat – zna enje, tvorba, stilska obilježnost;
- glagolski pridjev radni – zna enje, tvorba;
- glagolski pridjev trpni – zna enje, tvorba;
- glagolska stanja – aktiv i pasiv (radno i trpno stanja);
- glagolski prilog sadašnji – zna enje i tvorba;
- glagolski prilog prošli – zna enje i tvorba;
- imperativ – zna enje i tvorba.

Pomo ni glagoli *jesam*, *biti* i *htjeti*;

Složeni glagolski oblici:

- perfekat – zna enje i tvorba;
- pluskvamperfekat – zna enje i tvorba;
- futur I - zna enje tvorba;
- futur II - zna enje i tvorba;
- potencijal – zna enje i tvorba.

- 1.1.3. Pri obradi glagolskih oblika konstatovati izvršene glasovne promjene i obnoviti znanja o glasovnim promjenama.
- 1.1.4. Prilikom obrade glagolskih oblika za svaki konstatovati da li je prosti ili složeni, li ni ili bezli ni, vrijeme ili na in. Na kraju obrade svih glagolskih oblika izvršiti njihovu klasifikaciju.
- 1.1.5. Glagolske oblike prepoznavati na određenim tekstovima (na drugom osu analize teksta) i dovoditi u enike do spoznaje da samo li ni glagolski oblici vrše službu predikata.

1. 2. Vježbaju teža mjesta u pravopisu, na primjer:

- veliko po etno slovo u pisanju naziva organizacija, društava, konferencija, smotri, sajmovi, izložbi;
- pisanje rječi *ne* uz imenice, zamjenice, pridjeve i glagole;
- pisanje suglasnika *h* (naročito u 1. licu aorista, genitivu množine, zamjenica i pridjeva (mojih, dobrih);
- pisanje suglasnika *j* u imperativu (pij, pijmo);
- pisanje *ije/je* u glagolskom pridjevu radnom (donijela, vidjela);
- pisanje glagolskog pridjeva trpnog (donesen, dovezen);
- izgovor i pisanje riječi *i* u kojima su izvršene glasovne promjene;
- upotrebljavaju pravopisne znakove: ta ku, dvota ku, upitnik, uzvišnik, zarez.

1.3. Polaznici upoznaju ulogu i značaj bosanskog jezika i njegovo jezičko okruženje

- saznaju koji su prvi zapisi na bosanskom jeziku (Povelja Kulina bana);
- upoznaju nazive našeg jezika kroz historiju;
- upoznaju se sa prvim djelima na bosanskom jeziku;
- navode razlike koje postoje u govoru koji koriste kod kuće od jezika koji slušaju na radiju i drugim medijima;
- Polaznici koji govore neko drugo narječje predstavljaju ga svojim drugovima, zajednički uočavaju sličnosti i razlike.

2. KNJIŽEVNOST (oko 33 asa)

Potkategorija

2.1. Polaznici razvijaju sposobnost itanja, razumijevanja i vrijednovanja umjetni kih tekstova

Prijedlog tekstova za ostvarenje ciljeva:

Narodna bajka: *Mala vila*

Narodna pripovijetka: *Dosjetljivi udovac*

Sergej Jesenjin: *Pjesma o keruši*

Hasan Kiki : *Jesen*

Hamid Isljami: *Vjetar na Gar ici*

Aleksa Šanti : *O, klasje moje*

Epska narodna pjesma: *erzelez Alija*

Lirska narodna pjesma: *Djevojka je pod ulom zaspala*

Skender Kulenovi : *Gromovo ule*

Miroslav Anti : *Plavi uperak*

Starogr ki mit: *Dedal i Ikar*

Vehbi Kikaj: *Lasta od koje se raste*

MusaCazim Cati : *Gle, snijeg pada*

Frederiko Garsija Lorka: *Oproštaj*

Vladimir Vidri : *Pejzaž*

Ernest Hemingvej: *Izlet*

Mehmedalija Mak Dizdar: *Ruka*

Camil Sijari : *Slika za dugo gledanje*

Vlado Mrki : *Zbogom, Zuhra*

Narodna pjesma: *Tuga za dragim*

Branislav Nuši : *Pokojnik*

Ivan Cankar: *Šoljica kafe*

Meša Selimovi : *Iz Sje anja*

Zija Dizdarevi : *Prosanjane jeseni*

Vejsel Hamza: *Majka*

2. 2. Polaznici usvajaju i interpretiraju umjetni ke tekstove

2.2.1. Književni rodovi i vrste

2. 2.2. Lirsko djelo

- Polaznici razlikuju motive u lirskoj pjesmi (osnovne i sporedne);
- Polaznici određuju osjećanja u lirskoj pjesmi, upoznaju usklađenost osnovnog osjećanja i ritma;
- određuju poentu pjesme;
- uočavaju vizuelne i zvukovne elemente i njihovu ulogu u formiranju pjesničke slike;
- shvataju ulogu rime u oblikovanju stiha;
- upoznaju osobine pjesničkog jezika (slikovitost, emocionalnost, ritmičnost);
- razlikuju stilski izražajna sredstva: deskriptivna (pejzažna), rodoljubiva, socijalna, idilična;

2.2.3. Epsko djelo

- Polaznici doživljavaju pripovijedna djela i uočavaju temu (životne pojave - predmet priča u djelu) i ideju (piše li se prema toj pojavi);
- uočavaju razlike između epske i lirske pjesme;
- upoznaju razvijanje osnovne i sporedne teme;
- uočavaju ulogu stilskih sredstava (ponavljanja, epiteta i hiporbole) u epskoj pjesmi;
- određuju glavne dijelove proznog teksta, kao i faze u razvijanju radnje;
- uočavaju statičke i dinamičke motive;
- vrše analizu lika – sociološka, etička, psihološka i govorna karakterizacija lika;
- uočavaju odnos glavnog lika prema sporednim likovima;
- prepoznaju književni jezik i odstupanja od književnog jezika;
- upoznaju pojam unutrašnjeg monologa;
- upoznaju i analiziraju sljedeće vrste epskog proznog stvaralaštva :
 - crtica, anegdota, basna, autobiografija, biografija, dnevnik,
 - reportaža, pripovijetka i roman.

2.2.4. Dramsko djelo

- polaznici saznaju glavne faze u razvoju dramske radnje;
- shvataju da je dijalog osnovni pokreta radnje, ali saznaju i ulogu monologa u dramskom djelu;
- upoznaju sljedeće izraze iz dramske i scenske umjetnosti:
- didaskalije, scenografija (dekor, kulise), prizor, slika, in, popis lica (afiš), plakat.

2.3. Lektira

Skender Kulenovi : *Gromovo ule* (zbirka)

Tone Seliškar: *Družina Sinjeg galeba*

*** *Hiljadu i jedna noć* (izbor)

Gustav Švab: *Najljepše priče klasične starine*

Branko Copi : *Bašta sljezove boje*

Džemaludin Lati : *Srebrena esma*

Isak Samokovlija: *Nosa Samuel*

Avdo Međedovi : *Ženidba Smailovi Mehe* (odlomci)

Džek London: *Bijeli o njak*

Rizo Džafi : *Tajne beskrajne*

Ismet Bekri : *Pjesme*

3. KULTURA IZRAŽAVANJA (oko 19 časova)

Potkategorije:

Jezička percepcija

3.1. Slušanje

- razvijanje kulture slušanja;
- slušanje književno-umjetničkih, informativnih i novinskih tekstova.

3.2. Čitanje

- pauza, visina, jačina, brzina, boja glasa;
- vježbe u izražajnom čitanju, naglašavanje emocija;

- ostvarivanje intonacije kroz izjavne, upitne, uzvišene rečenice;
- intonacija nabiranja, umetnutih riječi i rečenica;

Jezička produkcija

3.3. Govor

- privatni i službeni razgovor;
- telefonski razgovor (kultura obraćanja, kultura govora, dužina razgovora, dozvoljeno vrijeme telefonskih poziva);
- priprema događaja ili doživljaja prema planu (uvod, početak radnje, zaplet, vrhunac, rasplet).

3.4. Pisanje

- pravljenje plana opisa (kao uzorke koristiti opise likova iz određenih književnih tekstova);
- enterijer - opis zatvorenih prostora (npr. opis ulaznice, fiskulturne sale, muzeja, galerije i biblioteka u enterijeru);
- eksterijer – opis statičnih i dinamičnih pojava na otvorenom prostoru (npr. moja ulica u ranim zimskim satima, na ulici, na koncertu, fudbalskoj utakmici, na pijaci);
- uočavanje karakterističnih pojedinosti, komične situacije, nezgode (poledica, vjetar, sparina);
- izvještavanje – izvještaj sa raznih manifestacija iz školskog, kulturnog, zabavnog, sportskog događaja, kao i značajnih manifestacija u gradu;
- pisanje poslovnih pisama (međuskolno dopisivanje, pisanje pisama raznim organizacijama).

4. MEDIJSKA KULTURA (oko 5 časova)

Potkategorije

4.1. Film

- filmska izražajna sredstva;
- dokumentarni i igrani film;
- razgovor o gledanom filmu.

4.2. Pozorište

- šta se dešava na pozornici i iza nje;
- glumac, gluma, uloga.

4.3. Televizija

- zabavne, nastavne, naučno-popularne emisije;
- školska televizija;

4.4. Štampa

- vrste novina (sedmične, dnevne);
- časopisi (revije i stručni časopisi);
- stripovi (tematika).

4.5. Biblioteka

- upotreba abecednog kataloga;
- posjeta gradskoj biblioteci;
- razgovor sa bibliotekarom.

O EKIVANI REZULTATI

Jezičke	aktivnosti	Po završetku VII razreda polaznik :
Jezička recepcija	Slušanje	prati i razumije tekstove različitih vrsta (izlaganja, saopštenja, obaveštenja, književne tekstove) na standardnom jeziku, prikupljaju i informacije i bogate riječi; razlikuje standardni jezik od nestandardnih varijeteta; prepoznaje i razumije implicitno u govoru;
	Čitanje	identificira različite vrste tekstova u različite svrhe (prikupljanje informacija, bogatije znanja i riječi, razvijanje iskustva i mašte) koristeći odgovarajuće strategije čitanja; koristi podatke iz teksta u procesu zaključivanja; identificira i razumije nelinearne elemente teksta (ilustracija, legenda, tabela, dijagram, fusnota); otkriva značenja nepoznatih riječi i na osnovu konteksta i/ili pomoću riječi;

Jezička produkcija	Govor	jasno izražava misli, ideje, osjećanja, stavove i maštu, koriste različite strategije za organizaciju govora i prilagodi govora i jezički izraz temi i komunikativnoj situaciji; koristi različite forme usmenog diskursa – deskripcija, naracija; napamet govori kraće tekstove (recituje, govori po ulogama);
	Pisanje	umije jasno i koherentno da izrazi misli, ideje, osjećanja, stavove i maštu, koriste različite strategije pisanja; piše tekstove različitih formi i namjena, poštujući pravopis; oslanja se na različite izvore informacija, kao i na sopstvena znanja i iskustva prilikom pisanja; navodi/citira izvore informacija; pregleda i rediguje sopstveni tekst; koristi nelinearne elemente teksta (npr. ilustracija, tabela, jednostavan dijagram) da bi tekst učinio jasnijim za čitaoca;
Interakcija		umije da započne, podrži, vodi i okonča razgovor; drži se teme i koriste jezička sredstva primjerena komunikativnoj situaciji; uvažava sagovornika, prepoznaje, razumije i poštuje specifičnosti drugog i drugih; daje svoj doprinos u diskusiji iznoseći relevantne argumente; koristi različite forme pisane komunikacije;
Medijacija		prepričava, sažima i rezimira sadržaj interakcije/teksta; izdvaja ključne riječi iz teksta;
Interpretacija/ interakcija sa tekstom		razumije i može da objasni kako se razvijaju radnja, kompozicija i motivi; razumije figurativnu upotrebu jezika u književnom i neknjiževnom tekstu; razumije i može da objasni razliku između autora i lika, pjesnika i lirskog subjekta; prepoznaje različite uglove gledanja, mišljenja i stavove u tekstu; zauzima stav o tekstu i obrazlaže ga pozivajući se na sam tekst, kao i na druga iskustva i znanja;
		prepoznaje i razlikuje vrste riječi; prepoznaje i razlikuje tipične rečenične konstituente;

Znanja o jeziku		<p>poznaje tipične morfološke paradigme (fleksivne i derivacione);</p> <p>posjeduje aktivan i pasivan rječnik koji odgovara njegovom uzrastu;</p> <p>prepoznaje i razlikuje proste i složene glagolske oblike;</p> <p>zna ulogu pomoćnih glagola jesam, biti i htjeti;</p> <p>pronalaži i ispravlja pravopisne greške u tekstu (pisanje rječnice, pisanje suglasnika h i j, izgovor i pisanje riječi u kojima su izvršene glasovne promjene);</p>
Znanja o književnosti		<p>razlikuje tri osnovna književna roda (lirika, epika, drama);</p> <p>razlikuje književni rod od književne vrste;</p> <p>razlikuje osnovne epske vrste (roman, pripovijetka, basna, bajka, epska pjesma), lirske vrste (opisna, misaona, ljubavna, rodoljubiva pjesma, itd.), neke dramske vrste (komedija, drama za djecu, radio-drama, itd.);</p> <p>razlikuje narodnu (usmenu) i autorsku (pisanu) književnost;</p> <p>prepoznaje najčešća stilska sredstva;</p>
Medijska pismenost		<p>selektivno koristi medije za informisanje, obrazovanje i zabavu;</p> <p>izražava i obrazlaže stav o medijskim sadržajima iz domena svog interesovanja;</p> <p>izražava stavove, ideje, sopstvena iskustva i maštu kroz grupno i samostalno oblikovanje jednostavnijih medijskih tekstova;</p> <p>razlikuje dokumentarni od igranog filma;</p> <p>prepoznaje osnovna izražajna sredstva filmske i pozorišne umjetnosti.</p>

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti polaznika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičke metode i principe. Osobito je značajna **didaktička formula** da je **polaznik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije**, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući i afirmisane metodološke standarde. Tok jezičke komunikacije treba da ima metodički smjer: **nastavnik – tekst – polaznik** ili **polaznik – tekst –**

nastavnik. U metodi ko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: **polaznik – tekst.** Tako je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: **izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj.**

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, primjenljive su sljedeće:

- **metoda čitanja i rada na tekstu (tekst metoda);**
- **metoda razgovora (dijaloška);**
- **metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);**
- **metoda praktičnog rada** (metoda naučnog istraživanja: oblast jezika // dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);
- **metoda interaktivnog učenja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);
- **metoda individualnog rada učenika** (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);
- **metoda rada u grupama** (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživanih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- **kombinovana metoda** (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- **individualni rad učenika** (formiranje navika za samostalni rad);
- **rad u grupama** (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno-jezičkom projektu);
- **rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);**
- **rad sa svim polaznicima** (čitanje, slušanje, govor, pisanje);
- **diferencirani rad** (dopunski i dodatni);
- **specijalni rad sa polaznicima posebnih potreba** (manja oštećenja vida, sluha, manje govorne smetnje);
- **medijske forme rada** (TV i radio spiker, konferansije, fotoreporter, izvještavač -dopisnik, sportski izvještavač, telefonski razgovor, čitanje internet-tekstova);
- **učenje putem raznih igara** (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komične scenske sekvence, učenje na izletima – skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

Svaka didaktička inovacija i inicijativa u nastavnom procesu su korisne, osvježavajuće i privlačne za učenike, koje nastavnik treba da upućuje na kontinuitet i aktivnosti, – **da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan način i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.**

Radna sredstva

Sem tradicionalnih obrazovnih izvora (udžbenici iz oblasti jezika i književnosti, djela pisaca koja se obrađuju ili njihovi fragmenti), na bosanskom jeziku i književnosti, za uspješnu realizaciju programskih sadržaja, primjenjuje se i druga odgovarajuća literatura (eseji, recenzije, bibliografski podaci, razni tipovi rječnika, antologije, razni književno-jezički časopisi, i dr.).

Polaznike treba navikavati da se služe odgovarajućim knjigama i literaturom u školskim bibliotekama i knjižnicama, kao i u onim vanškolskim, gdje su im na raspolaganju razna literarno-jezička sredstva.

Kompjuteri, komunikatori (direktna veza **polaznik – učitelj**), specijalni elektronski komunikativni uređaji, elektronske učionice, inovativna kombinacija grafoskopa i respondera, kao i sva druga (savremena) sredstva, kojima škola raspolaže, mogu se koristiti u nastavi bosanskog jezika i književnosti.

VRIJEDNOVANJE REZULTATA

Ciljevi vrijednovanja

Vrijednovanje napredovanja polaznika u sticanju znanja važan je dio nastave bosanskog jezika i književnosti. Vrijednovanje stepena uspjeha učenika podstiče njihovu kreativnost u procesu obrazovanja i afirmiše njihove etičke inicijative.

Pravilno vrijednovanje uspjeha polaznika u funkciji je dobre nastave i afirmacije demokratskih principa. Ono ima za cilj da kod polaznika razvija smisao i volju za samoradnju i napredovanje, za proširivanje znanja i sticanje trajnih radnih navika u daljem procesu obrazovanja.

Takođe, cilj vrednovanja je u funkciji nastavnikovih saznanja o stepenu uspjeha polaznika. Cilj vrednovanja je i dijagnostifikacija stepena napredovanja polaznika, preporuka nastavnicima da pravilno

planiraju programske sadržaje, motivisanost polaznika za kreativnu strategiju učenja i postizanje standarda dostignuća.

Vrste vrijednovanja

Klasifikaciono vrijednovanje (putem upitnika, kontrolnih listića, dosijea, pisanih izvještaja i drugih instrumenata vrednovanja);

Dijagnostičko vrijednovanje – identifikacija poteškoća sa kojima se suočavaju učenici i nastavnikovo posredovanje u njihovom prevazilaženju;

Vrijednovanje (test) na bazi kriterijuma i ciljeva;

Spoljašnje vrednovanje – identifikacija pozitivnih i (ili) negativnih strana polaznika, vrednovanje stečnog znanja i napredovanja učenika;

Formalno vrijednovanje – omogućava polaznicima da sami identifikuju svoje pozitivne i negativne strane, kao i da se angažuju u popravljanju eventualnih negativnih strana;

Vrijednovanje pismenosti polaznika – na bazi pisanih i domaćih zadataka;

Vrijednovanje usmeno-književne recepcije – slušanje, čitanje;

Praktično vrijednovanje – na primjeru praktičnog rada, realizacije projekta, istraživanja na terenu;

Kriteriji vrijednovanja

Osnovni elementi vrednovanja su:

- stepen shvatanja nastavnih sadržaja od strane polaznika ;
- stepen posjedovanja radnih vještina polaznika tokom edukativnog procesa;
- stepen socijalne i etičke kulture polaznika ;
- stepen razvijenosti polaznikovih sposobnosti;
- interesovanje polaznika za sticanje znanja i za njihovo proširivanje;
- interesovanje polaznika za samostalan rad;
- fleksibilno praćenje relevantne literature;
- ispoljavanje naučnih i literarno-jezičkih kreacija;
- individualna radna kultura polaznika ;
- stepen usvojenosti nastavnih sadržaja.

Instrumenti vrijednovanja

Za pravilno i uspješno vrijednovanje nastavnici treba da izaberu odgovarajuće instrumente i sredstva mjerenja, kao što su:

- kontinuirano posmatranje (praćenje) rada polaznika;
- forme pismenog i usmenog izražavanja polaznika;
- samovrijednovanje polaznika na primjerima (ili projektima) samostalnog rada;
- upitnici i kontrolni listići;
- radni dosije o stepenima usvojenosti nastavnih sadržaja;
- testovi dostignuća na bazi alternativnih pitanja i odgovora (odgovori sa više alternacija);
- finalni instrument na kraju nastavnog procesa kojim se utvrđuju standardi i kriteriji stepena dostignuća.

Stepeni usvojenosti nastavnih sadržaja

Na kraju nastavnog procesa (školske godine), dostignuća svakog učenika treba da budu vrijednovana (izmjerena) utvrđenim stepenom usvojenosti nastavnih sadržaja, i to:

- **odličan** (stepen najviše usvojenosti – 90%);
- **vrlo dobar** (stepen više usvojenosti – 80%);
- **dobar** (stepen srednje usvojenosti – 60%);
- **dovoljan** (stepen dovoljne usvojenosti – 40%);
- **nedovoljan** (stepen nedovoljne usvojenosti).

IZVORI I OBRAZOVNIH SREDSTAVA

Udžbenici i druga učila predviđena su da bi olakšali proces nastave i učenja. Tradicionalno, udžbenici su smatrani najvažnijim sredstvom za učenje.

Polaznike treba upućivati i na druge izvore znanja. Preporučiti im da iz biblioteke koriste **Pravopis bosanskoga jezika** Senahida Halilovića. Obavezno preporučiti antologiju bošnjačke poezije “**Bijel behar**” Alije Džogovića, kao i knjige narodnih pjesama i pripovijedaka iz Gora, **Goranski narodni pesni** i **Iz goranske narodne proze** Nazifa Dokljea, **Poanđe** Miftara Adžemija, **Može li biti što bit' ne može** Huseina Bašića i dr. Polaznicima preporučiti da se pretplate na dječiji list “**ulistan**”

ENGLISKI JEZIK

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

Grade VI

2 hours per week, 55 in total

INTRODUCTION

Learning is a complex process of discovery, collaboration, and inquiry facilitated by language. Composed of interrelated and rule governed symbol systems, language is a social and uniquely human way of representing, exploring, and communicating meaning. Language is an essential tool for forming interpersonal relationship, understanding social situations, extending experiences, and reflecting on thought and action. Language is the principal instrument of thought and the primary basis of all communication.

PHILOSOPHY

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies. In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

- 1.** interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
- 2.** Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
- 3.** Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).

4. Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

THE AIMS

- Students will reinforce their language knowledge and language skill, gained at the previous level, and will broaden them gradually, aiming at increasing language awareness and broadening their communicative ability.
- They will deepen their understanding of their own culture and other cultures, where English is spoken as a first, second, or an international language.

The Scope of Grade Six English Language Curriculum

COMMUNICATION		
Learners' should give the opportunity to develop their language skills and gain self confidence in communication;		
Listening		
Specific objectives	Language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Use active listening in familiar situations; • Try to understand basic structure expressions and vocabulary. • Listen carefully and show some understanding of what they see and hear; 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; • Group work; • Listening; • Fill in charts 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Recognize familiar words concerning themselves, their families and relationship between people; • Understand and use forms of greetings and leave-takings; • Understand and follow simple instructions; •
Speaking		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Try to use English for basic communication; • Give directions and instructions; • Describe shortly people, objects and places; • Try to participate in short discussions based on classroom, and school themes. • Express feelings and wishes; 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; • Dialogues; • Matching activities; • Fill in charts 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Introduce themselves, their family and their friends; • Exchange personal feelings and wishes in English; • Demonstrate awareness of formal and informal greeting, leave-takings and expressions of politeness. • Follow and give directions and instructions;

Reading		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Read simple written English; • Understand the description of feelings and wishes; • Begin to show some fluency in oral reading; • Read simple notices, signs; 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; • Reading rhymes, • Short stories; • Fairy tales. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand simple written messages; • Understand information within known areas such as personal information; • Understand simple notices, signs and information, for example at the airport, bus (railway) station. • Understand simple instructions about health, shopping and simple directions to places.
Writing		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use simple sentence structures to express feelings and wishes; • Begin to use simple forms of writing (eg. notes, dialogues); • Exchange written information with peers; • Describe people, objects and places; • Exchange information using time and date; 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities; • Jigsaw sentences; • Dictation; • Filling in forms; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Write short, simple informal notes or messages about themselves, families and school activities; • Complete simple forms related to personal information; • Write letters on a limited range on topics related to personal experiences and express

		opinions; • Copy blackboard notes and texts ;
UNDERSTANDING AND USING ENGLISH Learners should be given the opportunity to understand and use the sound system of English and the vocabulary related to familiar topics;		
Specific Objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Begin to understand and recognize sound / spelling system; • Begin to understand some rules of pronunciation; • Begin to use spelling, capitalisation and punctuation with some accuracy; • Spell familiar words correctly; • Try to understand and use new vocabulary items; 	<ul style="list-style-type: none"> • Spelling exercises; • Rhymes and songs; • Scrabble words; • Alphabet games. 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Pronounce the most frequently used words correctly; • Recognise the letters and symbols; • Use punctuation marks correctly in their writing; • Understand frequently used classroom vocabulary;
ENGLISH IN THE WORLD Enable learners to make connections within and between learning areas and use English for real-life purposes .		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Demonstrate, and transfer skills of mother tongue to the first language; 	<ul style="list-style-type: none"> • Listening different materials; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Take part in conversations about sports, music, fashion;

<ul style="list-style-type: none"> • Begin to relate information about climate, geography, art etc. of countries; 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; 	<ul style="list-style-type: none"> • Try to use words associated with specific occasions (greetings, celebrations); • Show some understanding of messages found on pictures, signs, posters. • Try to express some knowledge of music, art and sport; • Identify food on a menu;
<p>English in the World Increase learners' awareness of cultural similarities and differences in order to develop respect and tolerance</p>		
<p>Specific objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to understand information related to culture, manifestations and holidays; • Respect other cultures; • Understand appropriate behaviour/norms; • Understand cultural events, celebrations and national and religious holidays; 	<ul style="list-style-type: none"> • Clothes; • Holidays; • Family relations; • Describe pictures. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Compare simple patterns of behaviour; • List activities that take place in your daily life; • Identify food on a menu

Grade Six Topical Content

1. **Personal identification**
 - Introducing people
 - Describing people
 - Personal information (feelings, emotions, likes and dislikes)
2. **House and environment**
 - Types of accommodation
 - Furniture
 - Garden and school yard
3. **Travel**
 - Public and private transport
 - Traffic
 - Holidays
4. **Health and body care**
 - Parts of the body
 - Hygiene
 - Medical services
5. **Shopping**
 - Shopping facilities
 - Shopping for food and clothes
 - Household articles
6. **Weather**
 - Climate
 - Weather forecast
 - Seasons

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade six Curriculum**, and cover the topical content of **Grade seven syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) and other sources of **elementary level**. These materials should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to young teenagers.

On the other hand, teachers should use supplementary materials according to the time available and dedicated to the English language within the school curriculum, in order to suit their learners' needs and to meet the attainment requirements.

Although it is estimated that within a school year, approximately 6 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English.

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means

getting our message across to others effectively. The communicative approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, regardless whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they learn by doing, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is of *listening* and *reading* skills, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - Centred Classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment

requires a learning centred approach that relies on participant's share in the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The Use of the Mother Tongue in the Classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, and give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, than we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly,

one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

At this level of education, learners should be ready not only to notice the regularities in language, but also to make a conscious effort to work out the rules. They should be ready to deal with more complex sentences, including coordinated and subordinated clauses. Therefore, teachers should increase the learners' awareness about their progress in learning, as well as to encourage them to work independently and keep record of their own learning. Teachers should constantly bear in mind the fact that grammar is knowledge in the mind, and not rules in a book.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been - that is, how much their pupils have changed. This change can be in the amount of English learners know, in the quality of the English they use, and in their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort spent in research;
- The amount of organization;
- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners, they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Evaluation is seen as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions. Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This

means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we learn a lot of extra information, such as: What the learner thinks s/he is learning; what the learner thinks is easy / difficult; what the learner enjoys / hates doing in the class; where the teaching programme and the learner don't meet; where the teaching programme need re-designing.

With evaluation we attempt to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve, not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

Note to the teachers: For further methodological guidelines concerning the topics discussed above as well as those related to how to teach language skills and vocabulary, how to manage the classroom, and similar topics, see **A Comprehensive Handbook of ELT Methodology** (A Handbook for English Language Teachers).

ENGLISH LANGUAGE CURRICULUM

Grade VII

2 hours per week, 55 in total

INTRODUCTION

Learning is a complex process of discovery, collaboration, and inquiry facilitated by language. Composed of interrelated and rule governed symbol systems, language is a social and uniquely human way of representing, exploring, and communicating meaning. Language is an essential tool for forming interpersonal relationship, understanding social situations, extending experiences, and reflecting on thought and action. Language is the principal instrument of thought and the primary basis of all communication.

PHILOSOPHY

The program of English language will emphasize the importance of experiencing language in context. Learners' background knowledge, skills and attitudes will be used as means of developing communicating abilities. As the learners develop communication skills, they also increase their linguistic accuracy and develop language learning strategies.

In the English language program learners will acquire various kinds of knowledge, skills and attitudes about:

1. interpreting, expressing and negotiating meaning (communication).
2. Sounds, written symbols, vocabulary, structure and discourse (language).
3. Cognitive, socio-cognitive and meta-cognitive process (general language education).

4. Patterns of ideas, behaviours, manifestations, cultural artefacts and symbols (culture).

Acquiring the language incorporates communication skills such as listening, speaking, reading, writing, viewing and showing. Learners develop these communication skills by using knowledge of the language, including grammar, and culture, communication and learning strategies, technology, and content from other subject areas to socialise, to acquire and provide information, to express feelings and opinions.

AIMS

Following the long-term aims of the English Language Curriculum, in order to develop communication skills and increase their cultural understanding, in grade eleven learners should:

- Promote positive attitude and appreciation of the value of language among learner;
- Foster, and maintain learners' interest and motivation in communication.
- Provide opportunity for learners to gain some self-confidence in language.
- Gain pleasure and fulfilment from language activities in the classroom.

The Scope of Grade Seven English Language Curriculum

COMMUNICATION		
Enable learners to develop their language skills and gain some confidence for communication.		
Listening		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand basic spoken English; • Understand basic structure expressions and vocabulary. • Listen carefully and show their understanding of what they see and hear; 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; • Group work; • Listening; • Fill in charts 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand and try to give directions; • Follow instructions; • Respond short , simple questions;
Speaking		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Speak English for basic communication; • Try to perform simple oral presentation (eg. role play, dialogue); • Express wishes, ideas, and feelings; 	<ul style="list-style-type: none"> • Role play; • Dialogues; • Matching activities; • Discussion. • Fill in charts 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Use short oral expressions for greetings, leave-takings; • Use short oral expressions for common classroom instruction; • Make simple conversation in a familiar context; • Express wishes, ideas and feelings;

Reading		
General objective: Learners should be given the opportunity to read simple texts for different purposes		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Read simple texts related to familiar topics; • Read for specific purposes when background knowledge and vocabulary are familiar; • Understand the description of events, feelings and wishes; • Use reading materials for enjoyment. 	<ul style="list-style-type: none"> • Reading rhymes, • Short stories, fairy tales; 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Identify the main ideas of a simple passages with familiar vocabulary and supporting visual cues; • Comment what they read;
Writing		
General objective: Learners should be given the opportunity to write simple short texts		
Specific objectives:	Suggested language activities	Attainment targets
Learners should be able to: <ul style="list-style-type: none"> • Use simple sentence structures to express wishes, ideas, and feelings; • Exchange written information with their teacher and peers; • Exchange information using time, date, and location. 	<ul style="list-style-type: none"> • Matching activities(match pictures to words; • Jigsaw sentences; • Dictation; • Filling in forms; • Listen to the cassette 	Learners can: <ul style="list-style-type: none"> • Copy blackboard notes and texts showing some degree of accuracy; • Write short, informal notes or messages about themselves, friends, family and school activities; • Write a story in their own words about characters, what they like/dislike, etc.

UNDERSTANDING AND USING ENGLISH		
Increase learners' awareness and develop their cognitive and meta-cognitive skills.		
Specific Objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to obtain the rules of pronunciation • Spell familiar words correctly; • Understand and use vocabulary items to express ideas and thoughts • Use knowledge of word order and the structure of language; • Demonstrate some knowledge of word classes; • Develop understanding of formal/informal English; 	<ul style="list-style-type: none"> • Spelling exercises; • Rhymes and songs; • Scrabble words; • Alphabet games. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pronounce the most frequently used words correctly; • Use punctuation marks correctly in their writing; • Recognise frequently used classroom vocabulary; • Begin to speak with grade-appropriate sentence structure; • Be able to use and express present, past and future actions and events.
Making Connections		
Enable learners to make connections within and between learning areas and use English for real-life		
Specific objectives	Suggested language activities	Attainment targets
<p>Learners should be able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demonstrate and transfer skills and content of mother tongue to the first language; • Reinforce knowledge of other subjects through English. 	<ul style="list-style-type: none"> • Group discussion; • Listening different materials; • Role play; 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Initiate and try to develop conversations (about sports, music, fashion, custom and life); • Use words associated with specific occasions (greetings, celebrations) and suit

<ul style="list-style-type: none"> • Begin to relate information about climate, geography, art etc. of countries; • Demonstrate awareness of the importance of people, holidays, geography and history of the language and culture; 		with age, context, gender and purpose;
<p>English in the World Increase learners' awareness of cultural similarities and differences in order to develop respect and tolerance for cultures other than their own.</p>		
<p>Specific objectives</p>	<p>Suggested language activities</p>	<p>Attainment targets</p>
<p>Learners should be able to :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Begin to relate information about culture, manifestations and holidays; • Respect other cultures; • Recognize cultural patterns and traditions of the target cultures in the target language; • Recognise customs and manners of other people; • Identify the coinage of the target language culture. 	<ul style="list-style-type: none"> • Clothes; • Holidays; • Family relations; • Exchange letters; Eating and drinking. 	<p>Learners can:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Express knowledge of music, art and sport from the target culture; • Understand everyday brief messages and short personal notes. • Identify and compare patterns of behaviour in a variety of everyday settings;

Grade Seven Topical Content

1. Family

- Family tree
- Family relationships
- Family roots

2. Parties

- An invitation
- Birthday party
- Birthday present

3. Sports and hobbies

- Favourite sport
- Sports clothes and equipments
- My hobby

4. At the farm

- Favourite animals
- To have or not to have a pet
- At the zoo

5. Film and theatre

- Sorts of films
- Favourite actors
- Going to the cinema

6. English is fun

- Computer games
- Fairy tales
- Crosswords

Note to the teachers: In order to achieve the targeted aims and objectives of **Grade seven Curriculum**, and cover the topical content of **Grade seven syllabus**, teachers should select teaching materials from course-book(s) and other sources of **pre-intermediate level**. These materials should primarily be age-appropriate, which means that they should be dedicated to young teenagers.

On the other hand, teachers should use supplementary materials according to the time available and dedicated to the English language within the school curriculum, in order to suit their learners' needs and to meet the attainment requirements.

Although it is estimated that within a school year, approximately 12 content areas should be covered, it is the teachers' responsibility to plan the number of topical areas (units) and the composition of it, in accordance with the total amount of hours dedicated to English.

METHODOLOGY

The Communicative Approach and Task – Based Learning

The overall aim of the English Language Curriculum is to enable learners to communicate successfully. Successful communication means getting our message across to others effectively. The communicative

approach to language learning aims at facilitating genuine interaction with others, regardless whether they live in the neighbourhood, in a distant place, or on another continent.

In language learning, the attention of the learners may be focused on particular segments, or on the language as a whole. In cases when we want to focus learners' attention on particular segments, then a segment may be a grammatical structure (a tense), a language function (expressing gratitude), a vocabulary area (food and drinks), or a phonological feature (stress or particular sounds).

On the other hand, when attention is focused on the language as a whole, learners, through a wide range of language activities, use the language for practical and realistic purposes. In other words, they act as genuine users of the language. Participating actively in communicative language activities, they in fact play roles, simulate situations related to real life, and learn through personalisation. In the earlier stages of learning, learners should be allowed to use gestures, body language, facial expressions, mime, drawings and so on. When they learn by doing, they realise that language is a powerful means of communication and will use it as such.

Since communication basically means sending and receiving messages, learners should develop the four language skills, which are the core of communication. Development of *receptive skills*, that is of *listening* and *reading* skills, will enable learners to receive messages and, depending on tasks they are expected to fulfil, select essential information. However, since language skills do not occur in isolation, but are normally integrated for communicative purposes, after having received a message, learners should be able to make decisions, and respond appropriately. In a situation which involves language, their response is a communicative function, which is performed by one of the *productive skills*-either by *speaking* or by *writing*.

The Learning - Centred Classroom

The objective of learning centred teaching is to make teachers aware of the importance of learner autonomy in the classroom. The teacher is required to do more preparation before the lesson, and less stand up teaching in the classroom. But it doesn't mean that the teacher should sit back and relax. The teacher has a role, to support and help learners. The learners learn more actively and with enjoyment. The environment requires a learning centred approach that relies on participant's share in

the learning, and responsibility for furthering discussion. In all cases learners need clear guidelines and preparation for effective discussion participation.

The major aims, or set of aims will relate to the development of learning skills. Such aims may include the following:

- To provide learners with efficient learning strategies;
- To assist learners identify their own preferred ways of learning;
- To develop skills to negotiate the curriculum;
- To encourage learners to adopt realistic goals and a timetable to achieve these goals;
- To develop learners' skills in self-evaluation.

The Use of the Mother Tongue in the Classroom

Contrary to the principles of the direct method and natural approach in language learning, which favour exclusive use of the target language, excluding the mother tongue completely from the classroom, most recent approaches today suggest that the use of the mother tongue at particular stages of foreign language learning may prove useful.

While there is clearly a place for the mother tongue in the classroom, teachers should make efforts to keep the use of the mother tongue to a minimum. Instead of translating words and/or asking learners to translate, they should demonstrate, act, use simple drawings and/or pictures, explain, and give simple definitions. If teachers readily intervene with translation, as soon as learners are provided with an 'equivalent' word or expression, as soon as their curiosity is satisfied, they may lose interest in that particular item. In consequence, the English word or expression is easily forgotten and cannot be easily recalled. This method is easiest for teacher and learner, but may be the least memorable.

The Role of Grammar

If we see language as a building, the words as building blocks or bricks, and grammar as the architect's plan, then we must admit that without a plan, even a million bricks do not make a building. Similarly, one may know a million English words, but if s/he does not know how to put them together, s/he cannot speak English (Sesnan, 1997).

In the light of this statement, the question is not whether to teach grammar or not, but *how* to teach it. We should consider which approach to adopt in teaching grammar, whether to teach form before meaning, or meaning before form, and what strategies and techniques to use in order to enable learners to put their knowledge of grammar into use and communicate effectively. It is the teacher's responsibility to estimate which approach would yield best effects at a particular stage of learning, or with a particular class.

At this level of education, learners should be ready not only to notice the regularities in language, but also to make a conscious effort to work out the rules. They should be ready to deal with more complex sentences, including coordinated and subordinated clauses. Therefore, teachers should increase the learners' awareness about their progress in learning, as well as to encourage them to work independently and keep record of their own learning. Teachers should constantly bear in mind the fact that grammar is knowledge in the mind, and not rules in a book.

Assessment and Evaluation

There are many reasons for assessing learners. Some of them are:

- to compare learners with each other;
- to see if learners have reached a particular standard;
- to help the learners' learning;
- to check if the teaching programme is successful.

Teaching means changing the learner. Teachers will always want to know how effective their teaching has been - that is, how much their pupils have changed. This change can be in the amount of English learners know, in the quality of the English they use, and in their ability to use English.

The general word for measuring the change is assessment. Naturally if we want to assess how much pupils have changed, we have to know exactly what they already **know** and what they can already **do**.

There are different types of assessment (or evaluation):

Self assessment (self - evaluation) relies on:

- The amount of effort spent in research;
- The amount of organization;

- The amount of effort spent on writing.

Group assessment (group - evaluation) can be done by:

- Evaluating individual learner progress within the group;
- Awarding group and individual marks.

This fosters cooperation among the learners, they promote higher achievement, greater motivation, and a more positive attitude towards the subject area and greater social skills.

Individual assessment (evaluation) is more readily accepted by learners, shows learners activity, his/her participation level in the group activity, willingness to respect the viewpoints of others.

Combination of group and individual assessment - the group component may foster the spirit of cooperation, and the individual component may permit the recognition of individual contributions.

The use of work samples, portfolios and projects. These folders or portfolios may be used to collect samples of a range of learners' work over the course of a term or a year. All these may reflect the learners' overall development and show learners' progress.

If teachers want to find out how effective their teaching has been, or if they want to evaluate the learners' progress the tests are used. Tests are conducted in class by the teacher. They measure the results of learners' performance. Teaching and testing always go hand-in-hand. Questions are often asked to check if the learners have understood what has been said. Equally, they may be asked to find out whether a particular point needs to be taught. We instinctively know why we ask a question: whether it is to teach or to test something.

Evaluation is seen as wider than testing. Testing may be a successful tool in evaluation, but we also think there are other criteria for assessing someone's performance. Evaluation is not limited to numbers or just giving learners marks. Instead of trying to count or measure learner's ability to make useful contribution to the class, we can simply judge whether s/he makes a contribution or not, and sometimes we will have to justify, negotiate, and possibly modify our opinions. Evaluation looks for illumination: How did you learn that? Why did you learn that? This means that we are doing something **with** the learner, rather than **to** the learner. By asking these questions, we learn a lot of extra information, such as: What the learner thinks s/he is learning; what the learner thinks

is easy / difficult; what the learner enjoys / hates doing in the class; where the teaching programme and the learner don't meet; where the teaching programme need re-designing.

With evaluation we attempt to help the learner to learn, so it is not an assessment, in fact it is aid to learning. In other words, we can use assessment procedure to develop and improve, not only the learner, but also the teaching programme and even the school.

Note to the teachers: For further methodological guidelines concerning the topics discussed above as well as those related to how to teach language skills and vocabulary, how to manage the classroom, and similar topics, see A Comprehensive Handbook of ELT Methodology (A Handbook for English Language Teachers).

MATEMATIKA

MATEMATIKA

VI razred

(4 asa nedjeljno, 72 asa godišnje)

UVOD

Matematika za šesti razred je nastavak, ponovno aktivno bavljenje njome i proširenje prethodnog znanja. Nastava matematike omogućava polaznicima da steknu znanja i osposobi ih za shvatanje kako fizičkog tako i društvenog svijeta. Uz pomoć matematike polaznici se osposobljavaju da analiziraju, da opisuju kao i da razjašnjavaju, da stvaraju pretpostavke i da rješavaju probleme.

Predmet matematike u šestom razredu teži ne samo utvrđivanju proširivanju i produbljivanju znanja, već i vaspitanju navika za samostalan i sistematski rad i razvijanje slobodnih procesa kod polaznika. U enju nauke matematike pomaže razvijanju visoke sposobnosti matematičke kulture: rješavanje problema, obrazloženje i matematičke komunikacije.

Stalna primjena i još više matematike u poljima široke ekonomije i tehnologije, kao i njeno integrisanje sa svim drugim naukama, muzike, umjetnosti i jezika, povećava njen nivo za razvijanje društva uopće.

CILJEVI

- Razvijanje sposobnosti i snalažljivosti polaznika za poznavanje i za razumijevanje koncepata osnove matematike, njihovih međusobnih odnosa, činjenice, modele, definicije i formule;
- Razvijanje sposobnosti i vještina kod polaznika za komuniciranje na jeziku matematike i za primijenu znanja koncepata i procesa za rješavanje standardnih zadataka i problema iz svakodnevnog života;

- Intelektualni i duševni razvitak kod polaznika, formiranje osobina za kritičko razmišljanje i osposobljavanje za upotrebu literature i drugih izvora nauke i znanja.

OP I OBJEKTIVI

Polaznici trebaju biti u stanju:

- **Da poznaju:**
 - terminologiju i specijalne inženjere za skupove, relacije, funkcije, prirodne brojeve, decimalne brojeve, razlomke i slovne izraze;
 - osnovne geometrijske pojmove, dvodimenzionalne i trodimenzionalne figure i osnovne statističke podatke;
 - koncepte i principe za upoređivanje elemenata skupova, pravila za određivanje NZS i NZD, svojstva slovničkih izraza i jedinice mjere;
 - metode i procedure praktičnog rješavanja zadataka i njihova primjena u praktičnom životu.
- **Da shvataju:**
 - primjenu inženjerskih principa za brojeve u novim situacijama, rješavanje jednačine i nejednačine, mjerenje geometrijskih veličina i tumačenje dijagrama;
 - predstavljanje funkcije dijagramom, tabelarno i u koordinatnoj mreži i tumačenje statističkih podataka;
 - prevođenje informacija sa riječi na simbole i obrnuto.
- **Da primjenjuju:**
 - brojevne inženjerske na nove situacije u jednostavne geometrijske konstrukcije i na razvijanje plana za obradu statističkih podataka;
 - osnovna pravila radnje sa brojevima i slovne izraze kao i svojstva dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih figura za elementarne konstrukcije;
 - predstavljanje tačaka na brojevnoj osi za grafičko prikazivanje funkcije i statističkih dijagrama, upotreba

znakova prema redosljedu, opisivanje svojstva figure i pretvaranje jedinica mjere;

- pravila i formula za rješavanje aritmetičkih, geometrijskih i statističkih problema.

- **Da analiziraju:**

- elemente rješenja jednadžba i nejednadžba, predstavljanje funkcije, svojstva figura dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih i statističkih elemenata;
- upoređivanje brojeva, slovničkih izraza, geometrijskih figura i rezultata u toku prikupljanja zadataka;
- rezultate rješavanja jednostavnih problema u konkretnim slučajevima.

- **Da sintetizuju:**

- znanje i matematičke izraze tokom rješavanja problema;
- informacije za izvlačenje zaključaka za jednostavne matematičke probleme i one iz sadašnjeg života.

- **Da procjene:**

- Metode rješavanja jednostavnih matematičkih problema zasnovanih na provjeri.

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA			
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	Broj asova	%
I. ARITMETIKA I ALGEBRA	1. Skupovi i relacije	40	54.05
	2. Prirodni brojevi, razlomci, decimalni brojevi i računski radnje sa njima		
	3. Izrazi sa slovima		
II. GEOMETRIJA I MJERENJA	1. Tačka, prava i ravan	27	36.48
	2. Uglovi		
	3. Geometrijske figure		
	4. Krug i površ kruga		
	5. Geometrijska tijela		
III. STATISTIKA I VJEROVATNOŠĆA	1. Statistički podaci	7	9.45

I. ARITMETIKA I ALGEBRA

Aritmetika pomaže razvoju sposobnosti formiranja pojma o broju i radnje sa brojevima. Snalažljivost u radu s brojevima, izvlačenje algoritma i procedure koje se upotrebljavaju za rješavanje problema i opravdava rezultate.

Algebra razvija shvatanje o promjenljivim, slovne izraze, jednačine i nejednačine. Upotreba simbola, pravila i procedura omogućava vezu svakodnevnog jezika sa jezikom algebre za rješavanje problema iz svakodnevnog života.

Potkategorije	Sadržaj programa	Opisani rezultati	Međupredmetna veza
I.1. SKUPOVI I RELACIJE	I.1.1. Skupovi, elementi. I.1.2. Radnje sa skupovima kao i njihovo predstavljanje Venovim dijagramom. I.1.3. Pojam uredjenog para. I.1.4. Funkcija kao veza između dva skupa. I.1.5. Predstavljanje preslikavanja sa dijagramom sa strelicama, tabelarno i koordinatnom mrežom.	Polaznik treba: - Da obilježi skup i njegove elemente, - da prikaže skup simbolima i dijagramima, - da obavlja radnje sa skupovima (unija, presjek, razlika i sadržavanje). - da predstavi uredjene parove brojeva na koordinatnom sistemu.	
I.2. PRIRODNI BROJEVI, RAZLOMCI, DECIMALNI BROJEVI I RAČUNSKE RADNJE SA NJIMA	I.2.1. Čitanje i pisanje do klase milijarde. I.2.2. Upoređivanje dva prirodna broja. I.2.3. Osnovne računarske radnje sa prirodnim brojevima. I.2.4. Djeljivost. I.2.5. NZS i NZD, prirodnih brojeva. I.2.6. Pojam razlomka. Jednaki razlomci.	- Da čita i piše prirodne brojeve, razlomke i decimalne brojeve, - da upoređuje prirodne brojeve, razlomke i decimalne brojeve, - da nađe NZS i NZD, - da razlikuje parne i neparne brojeve i proste prirodne brojeve,	Geometrija, Fizika, Hemija, Geografija, Tjelesni odgoj i sport itd.

	I.2.7. Mješoviti brojevi. I.2.8. Skraćivanje i proširivanje razlomaka. I.2.9. Upoređivanje razlomaka. I.2.10. Radnje sa razlomcima.	- da pretvara razlomke u decimalne brojeve i obrnuto, - da obavlja osnovne aritmetičke radnje sa prirodnim brojevima, razlomcima i decimalnim brojevima. - da predstavlja brojeve na brojevnoj osi.	
I.3. IZRAZI SA SLOVIMA	I.3.1. Izrazi sa slovima. 1.4.2. Izražavanje vrijednosti izraza za određene vrijednosti slova. 1.4.3. Jednostavni oblici linearnih jednačina i nejednačina sa jednom nepoznatom.	- Da upotrijebi slova umjesto brojeva, - da pravi jednostavne prevode od uobičajenog teksta na jezik sa matematičkim, -simbolima da rješava jednostavne linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom.	Fizika i Hemija

II. GEOMETRIJA I MJERENJA

Predstavljanje prostora je jedna logička intuicija za sredinu koja nas okružuje i za tijela u njoj. Geometrija nam pomaže da predstavljamo i opisujemo na sistematski način predmete i odnose među njima u prostoru. Shvatanje međusobnog odnosa prostora i umjetne da iskoristi koncepte i jezik geometrije utiče na poboljšanje i proširivanje znanja polaznika za brojeve i mjerenja.

Karakteristike dvodimenzionalnih figura i onih trodimenzionalnih i njihov odnos i veze među njima su važna gledišta za neposredno i logičko shvatanje prostora uopće. Polaznici treba da zamišljaju, nacrtaju i da upoređuju figure u različitim položajima. Oni treba da analiziraju i da nauče obični jezik geometrije za predstavljane i argumentovanje njihovih gledišta.

Koncepti sposobnosti za mjerenja su vezani direktno sa realnim svijetom. Konkretni rad i korištenje sredstava i formula su baza za rješavanje problema i razvoj snalažljivosti polaznika.

Potkategorije	Sadržaj programa	Okvireni rezultati	Me upredmetna veza
II.1. TAKA, PRAVA I RAVAN	II.1.1. Osnovni geometrijskih pojmovi- ta ka, prava, ravan. II.1.2. Dužina (pojam, mjerenje, i crtanje duži). II.1.3. Normalne prave i paralelne prave (crtanje istih). II.1.4. Udaljenost paralelnih pravi.	Polaznik treba: - Da opisuje osnovne koncepte geometrije, - da razlikuje normalne prave i one paralelne, - da crta prave paralelne i normalne prave pomoću dva lenjira, - da odredi udaljenost tačke od prave, - da prikaže tačnu dužinu duži koristeći različite mjerne jedinice dužine, - upotrebljavaju i pravilno lenjir.	Likovno vaspitanje, Tehnologija itd.
II.2. UGLOVI	II.2.1. Pojam ugla kao otvor i obrtaj. II.2.2. Vrste uglova. II.2.3. Crtanje uglova veličine stepena (1/360-ti dio kruga) II.2.3. Mjerenje ugla uglomjerom. II.2.4. Sabiranje i oduzimanje veličine uglova.	- Da opisuje ugao kao otvor između krakova ili obrtanje kraka, - da crta ugao upotrebom uglomjera, - da razlikuje uglove prema veličini, - da upotrijebi uglomjer za mjerenje uglova, - da izračuna zbir i razliku veličine uglova.	Fizika, Tehnologija, Tjelesni odgoj i sport itd.
II.3. GEOMETRIJSKE FIGURE	III.3.1. Izlomljena linija (definisanje mnogougla). II.3.2. Obim mnogougla. II.3.3. Paralelogrami, pravougaonik, kvadrat, romb, romboid, trapez. II.3.4. Simetrična prava. II.3.5. Površina površi kvadrata i pravougaonika.	- Da razlikuje prave i pravilne paralelograme, - da klasificira paralelograme po veličinama, - da identifikuje osu simetrije kod geometrijskih tijela, - da upotrijebi formule za računanje obima i površine geometrijskih figura.	Fizika, Tehnologija itd.

II. 4. KRUG I POVRŠ KRUGA	II.4.1. Krug i površina kruga	- Da definiše krug kao skup tačka, - da opiše međusobni položaj tačke, prave, duži sa krugom.	Fizika itd.
II.5. GEOMETRIJSKA TIJELA	II.5.1. Kocka. II.5.2. Kvadar. II.5.3. Mreža i gradnja kocke i kvadra. II.5.3. Pojam zapremine tijela. II.5.4. Jedinice za mjerenje zapremine. II.5.5. Zapremina kocke i kvadra.	- Da razlikuje geometrijska tijela prema njihovim elementima, - da izračuna površinu i zapreminu kocke i kvadra upotrebom formule, - pretvaranje mjerne jedinice u jedinice veće ili manje.	Fizika, Tehnologija itd.

III. STATISTIKA I VJEROVATNOŠĆA

Sistematsko prikupljanje i prikazivanje podataka tabelarno i grafički, upotrebom metodologije i savremenih sredstava u istraživanju gomilaju informacije za društvene, ekonomske i prirodne pojave koje su predmet statističke studije.

Potkategorije	Sadržaj programa	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
III.1. STATISTIČKI PODACI	III.1.1. Sakupljanje podataka i njihovo grafičko predstavljanje. III.1.2. Srednja vrijednost III.1.3. Istanje podataka sa dijagrama.	Polaznik treba: - Da klasificira podatke, - da predstavlja podatke tabelarno, - da konstruiše dijagrame na osnovu dobijenih podataka, - da nađe aritmetičku sredinu, modu i medijanu kod prostih slučajeva.	Projekti različitih istraživanja: Tjelesni odgoj i sport, Fizika, Biologija, Građansko vaspitanje, Geografija.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

U toku nastavnog procesa, nastavnik treba da izdvoji koncepte i neophodnu snalažljivost koju treba da nau i polaznik sa ciljem da postigne rezultate u enja koji su predvi eni u objektivima.

Nastavna praksa je pokazala da svi polaznici ne u e na isti na in, u isto vrijeme i istim ritmom. Za ovaj razum, metode i vještine predava a treba da budu raznolike i odgovaraju potrebama i interesima polaznika. To treba da potstakne saradnju me u polaznicima sa ciljem da u vrsti društvene odnose u procesu u enja.

Objašnjenje je jedna od metoda koja je na poseban na in neophodna, ali isto tako interaktivna nastava ima prednost u u enju i razvoju kriti nog mišljenja i sposobnosti za rješavanje problema.

Interaktivna predavanja angažuju polaznike u primanju odgovornosti za gradnju konceptnih shvatanja, proširenje znanja, razvijanje matemati ke snalažljivosti za rješavanje problema i razvijanje sposobnosti za primjenu znanja u svakodnevnom životu.

Rješavanje problema je karakteristika razmišljanja, koja u matemati ci zauzima važno mjesto. Ono je dio koji dopunjuje sve kategorije sadržaja nastave. U prvim godinama u enje matematike polaznici koriste jednostavnu tehniku, dok u šestom razredu na osnovu ste enog znanja oni vrednuju kvalitet i posljedice kompleksne metode rješavanja problema.

Rješavanje problema je proces “provjere”, koji sadrži po etak i završetak, uspjehe i neuspjehe, potvr ivanja i odbijanja nekih zaklju aka. Veoma je važno da nastavnik provjeri ovaj proces u svojim razredima i da sara uje sa polaznicima za traženje ta nog odgovora. Na ovaj na in, nastavnici hrabre polaznike da urade isto i pomažu da dobiju nove dokaze i da vrijednuju uspjehe i promašaje razli itih na ina rješavanja problema. Radnje koje organiziraju nastavnici u razredu u toku rješavanja problema, treba da budu oboga ene (isprepletene) individualnim radom, u parovima i u grupi sa ciljem porasta odgovornosti polaznika za sticanje znanja.

Pitanja i tehnika pitanja zauzima osnovno mjesto u planiranju nastave. Ako želimo da stimulišemo razmišljanje polaznika, kao aktivni dio procesa u enja, neophodno je isplanirati pitanja na svim nivoima. Kada su sva pitanja na reproduktivnom nivou, onda e biti malo ili nimalo razmišljanja.

Pitanje višeg nivoa koje obično počinju sa: “Kako...?”, “Zašto...?”, “Šta ili što...?”, i druga, su pitanja koja stimulišu i pomažu polaznicima da proširuju svoja znanja, da opravdaju i odražavaju naučno.

Komuniciranje je jedan od najvažnijih ciljeva programa matematike i pomaže polaznicima da tačno upotrebljavaju jezik matematike. Veoma je važno da u toku procesa učenja, polaznici slušaju, da pitaju, da diskutuju, da čitaju i da pišu. Tačna upotreba matematičkog jezika, izražavanje ideja i njegova diskusija igraju važnu ulogu u shvatanju koncepta. Simboli i dijagrami obogaćuju svakodnevno jezik polaznika, proširuju riječnik izraza i tako im omogućavaju komuniciranje na svim poljima.

Međupredmetne veze predstavljaju važan aspekt u matematičkom vaspitanju. Vježbe i iskustvo koje donose nastavnici u razredu, pomaže polaznicima da vide kako su koncepti i snalažljivosti jedne kategorije matematike povezani sa drugim kategorijama. Ovakvi služenja pomažu polaznicima da ovladaju principima opšte matematike. Isto tako, veza matematike sa drugim predmetima i sa životnim situacijama predstavlja jednu drugu činjenicu, koja čini matematiku više nego jednu izolovanu nauku.

Tjelesni odgoj i sport pruža bezbroj služenja mjerenja kao dio predmetne aktivnosti, na primjer mjerenje vremena ili mjerenje dužine skoka. Stvaranje simetrične i asimetrične figure u nastavi gimnastike takođe predstavlja realno korišćenje matematike. Jezik matematike upotrebljava se na svim poljima nauke, na primjer čitanje muzičkih nota ili crtanje likova u likovnoj umjetnosti je vidno. Dakle, veza i primjena znanja matematike na različitim poljima, povećava interesovanje polaznika za nastavu matematike.

VRIJEDNOVANJE

Proces vrijednovanja je integralni dio nastave i učenja. Kroz neprekidno vrijednovanje mjeri se ne samo stupanj dostignuća polaznika, nego i vrijednost metodologije programa i nastave uopće. Nastavnik treba da stavi u centar prepoznavanje postojećeg znanja polaznika i ispitivati sposobnosti i razne njihove snalažljivosti i okretnosti. U šestom razredu polaznici trpe velike promjene u dostignućima matematike, brze promjene u njihovom intelektualnom i emocionalnom razvoju. Zatim, u toku vrijednovanja određuje se ne samo što znaju polaznici i što mogu da urade oni, već i kakvo osjećanje i vjerovanje imaju oni. Ove informacije

pomažu nastavniku da organizuje asove nastave oslanjaju i se na različite potrebe i interese polaznika. Ovi podaci kao i prikupljanje ostalih informacija, tako je, pomažu donošenju odluke za motivisanje i ohrabrivanje polaznika u toku procesa učenja.

I pored toga što, je sposobnost za rad unanije veoma važna, vrijednovanje treba da obuhvati i provjeru sposobnosti polaznika za ta nu upotrebu jezika matematičkih simbola u toku matematičke komunikacije, kao i sposobnost za rješavanje problema. Za ovu opravdanost nastavnika matematike upotrebljava se različita tehnika vrijednovanja kao:

Posmatranje i zapisivanje u razredu ocjenjuje snalažljivost i pokazuje različito ponašanje polaznika.

Kontrolni zadaci služe za kontrolu napredovanja polaznika i prepoznavanje poteškoća u učenju;

Dosije i projekti predstavljaju kolekciju izabranih radova sakupljenih u jedan folder, u kojem se uva jedan model rada polaznika, urađen u toku jednog određenog vremenskog perioda, dok vrijednovanje dosijea vrši se od strane nastavnika, roditelja i od samog polaznika.

Rubrike su vrlo efikasne za klasifikaciju rezultata polaznika.

Testiranje je jedna procedura koja služi ocjenjivanju u mnogim slučajevima. Testovi napravljeni od nastavnika su instrumenti, koji se upotrebljavaju u cilju ocjenjivanja polaznika. Različite vrste testova pomažu sigurnim informacijama za svakog polaznika za popunjavanje postignutih rezultata i objektivima predmeta matematike, prepoznavanje poteškoća u učenju i savlađivanju istog i vrijednovanje spremnosti polaznika za buduće učenje.

Za bilježenje napredovanja polaznika i davanje ocjena, nastavnik može upotrijebiti različite metode, koje su za to podesne i koje daju bogate informacije. Ove bilješke i informacije imaju veliku važnost kako u motivisanju i daljem napredovanju, tako i u komunikaciji sa roditeljima i svim zainteresovanim institucijama.

MATEMATIKA

VII razred

(4 sata nedjeljno, 72 sata godišnje)

UVOD

Matematika je nauka o veličinama, brojevima, figurama (likovima), prostoru i odnosu među njima. Ona se, također, smatra univerzalnim jezikom, oslanjajući se na simbole i dijagrame.

Predmet matematike u sedmom razredu teži ne samo utvrđivanju, proširivanju i produbljivanju znanja, već i stvaranju navika za samostalan i sistematski rad i razvijanje slobodnih procesa kod polaznika. Učenje matematike pomaže razvijanju visoke sposobnosti matematičke kulture: rješavanju problema, obrazloženju i matematičkom komuniciranju.

Stalna primjena i još više matematike u poljima široke ekonomije i tehnologije, kao i njeno integriranje sa svim drugim naukama, muzikom, umjetnošću i jezikom, povećava njen uticaj na razvoj društva uopće.

CILJEVI

- Razvijanje sposobnosti i snalažljivosti učenika za poznavanje i za razumijevanje koncepata osnovne matematike, njihov međusobni odnos, injenice, modele, definicije i formule;
- Razvijanje sposobnosti i vještine kod polaznika za komuniciranje na jeziku matematike i za primjenu znanja koncepata i procesa u rješavanju standardnih zadataka i problema iz svakodnevnog života;
- Intelektualni i duševni razvitak kod polaznika, formiranje osobina za kritičko razmišljanje i osposobljavanje za upotrebu literature i drugih izvora nauke i znanja.

OP I OBJEKTIVI

Polaznici treba da budu u stanju:

- **Da poznaju:**
 - terminologiju i specifične činjenice za prirodne brojeve, decimalne brojeve i razlomke, stepene i funkcije sa slovni-
nim izrazima;
 - osnovne geometrijske pojmove, figure dvodimenzionalne i
trodimenzionalne i procese za istraživanja i obradu podataka;
 - metode i procedure praktičnih rješavanja zadataka sa
raunskim radnjama i onih iz realnog života;
 - hipoteze i elementarne teorije iz aritmetike, geometrije i
osnovne elemente statistike.

- **Da shvataju:**
 - opravdanost metoda i procedura u toku radnji sa brojevima,
algebarske i brojeve izraze, računanje procenta, određivanje
vrijednosti stepena i rješavanje geometrijskih zadataka;
 - primjenu činjenica i principa za brojeve u novim situacijama,
rješavanje jednačina i nejednačina, mjerenje geometrijskih
veličina i čitanje dijagrama;
 - interpretaciju dijagrama funkcije i statističkih dijagrama; -
prevođenje informacija sa riječi na simbole i obrnuto.

- **Da primjenjuju:**
 - pravila i formule za rješavanje matematičkih problema;
 - svojstva figura dvodimenzionalne i trodimenzionalne za
konstruisanje i pravljenje modela;
 - pravila računskih radnji sa brojevima i slovni-
nim izrazima;
 - prikazivanje tačaka na koordinatni sistem za konstruisanje
grafika funkcija i dijagrama statistike, redoslijed upotrebe
znakova, opisivanje svojstva figura i pretvaranje jedinice
mjere;
 - zakone i teorije za brojeve, geometrijske figure i za
istraživanje realnih pojava.

- **Da analiziraju:**
 - upoređivanje brojeva, slovni-
nih izraza, geometrijskih figura i
rezultata u toku grupisanja podataka;

- rješavanje jednačina, karakteristike geometrijskih figura i prikupljanje statističkih podataka;
 - izvlačenje statističkih zaključaka i mogućnost postojanja rješenja konstruktivnih geometrijskih zadataka.
- **Da sintetizuju:**
 - formuliranje matematičkih problema na osnovu činjenica i konceptata;
 - teoretske informacije aritmetike, geometrije i statistike za izvođenje zaključaka.
 - **Da procjenjuju:**
 - provjeru unutar matematičkih procesa u realnim situacijama;
 - matematičko komuniciranje za dobijanje odluke oko vrijednosti ili vrijednih metoda prema određenim kriterijumima.

PLANIRANJE PROGRAMSKOG SADRŽAJA			
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	BROJ ASOVA	%
I. ARITMETIKA I ALGEBRA	1. Brojevi	35	47.30
	2. Procenat		
	3. Stepen		
	4. Izrazi sa slovima (promjenljiva)		
	5. Funkcije		
II. GEOMETRIJA I MJERENJA	1. Uglovi	33	44.60
	2. Geometrijske figure - pravougaonici		
	3. Krug		
	4. Geometrijska tijela - prizma i piramida		
III. STATISTIKA I VJEROVATNO A	1. Znanja iz statistike	13	8.10

I. ARITMETIKA I ALGEBRA

Aritmetika pomaže razvoju sposobnosti za formiranje koncepata brojeva i radnje sa brojevima, snalažljivost za ra unske radnje, izvla enje algoritma i procedure koriš enja za rješavanje problema i opravdanosti rezultata.

Algebra razvija shvatanje o promjenljivim, slovne izraze, jedna ine i nejedna ine. Upotreba simbola, pravila i procedura omogu uje vezu svakodnevnog jezika sa jezikom algebre za rješavanje problema iz svakodnevnog života.

Potkate- gorije	Sadržaj programa	O ekivani rezultati	Me upred- metna veza
I.1. BROJEVI	I.1.1. Brojevi sa znakom. Brojeva osa. I.2.11. Decimalni brojevi (pojam, upore ivanje, zaokruživanje, sabiranje i oduzimanje). I.1.2. Cijeli brojevi. Apsolutna vrijednost. I.1.3. Kvadratni korijen prirodnih brojeva. I.1.4. Upotreba ra unara za izra unavanje kvadratnog korijena. I.1.5. Upore ivanje cijelih brojeva. I.1.6. Sabiranje, oduzimanje, množenje i dijeljenje cijelih brojeva.	Polaznik treba: - Da izra una kvadratni korijen prirodnih brojeva (do 1000) i uz pomo ra unara; - da predstavlja cijele brojeve na brojevnoj osi; - da upore uje cijele brojeve; - da obavlja osnovne ra unske radnje sa cijelim brojevima; - da obavlja osnovne ra unske radnje sa racionalnim brojevima; - da primijeni redosljed ra unskih radnji u brojevnim izrazima; - da rješava jednostav- ne probleme iz svakodnevnog života.	Geometrija, Fizika, Hemija, Geografija, Tjelesni odgoj i sport itd.
I.2. PROCENAT	I.2.1. Pojam procenta. 1.2.2. Izra unavanje procenta jednog broja. 1.2.3. Primjena procenta u rješavanju problema.	- Da izra una procenat upotrebljavaju i i ra unar; - da primijeni procenat u rješavanju jednostavnih problema iz svakodnevnog života.	Geografija, Hemija, Biologija itd.

I.3. STEPEN	I.3.1. Pojam stepena. Stepen sa eksponentom koji je prirodni broj. I.3.2. Vrijednost stepena.	<ul style="list-style-type: none"> - Da ita i piše stepen sa eksponentom koji je prirodni broj; - da izra una vrijednost stepena sa eksponentom koji je prirodni broj; -da upotrijebi ra unar za nalaženje stepena. 	Geometrija, Fizika, Hemija itd.
I.4. IZRAZI SA SLOVIMA (PROMJE- NLJIVA)	I.4.1. Izrazi koji sadrže slova. 1.4.2. Izra unavanje vrijednost izraza za odre ene vrijednosti slova. 1.4.3. Osnovne ra unske radnje sa slovnim izrazima (sabiranje i oduzimanje). 1.4.4. Linearne jedna ine sa jednom promjenljivom. 1.4.5. Linearne nejedna ine sa jednom promjenljivom.	<ul style="list-style-type: none"> - Da modelira uzajamne odnose brojeva, upotrebljavaju i slova; - da prevodi jednostavne zapise sa jezika kojeg upotrebljava na pisanje matemati kih simbola i znakova; - da primijeni redosljed matemati kih radnji i zagrade u izrazima sa slovima; - da rješava linearne jedna ine i nejedna ine sa jednom nepoznatom; - da primijeni jedna ine u rješavanju problema. 	Fizika, Hemija.
I.5. FUNKCIJE	I.5.1. Funkcija kao pravilo vezivanja dva skupa. I.5.2. Predstavljanje ta aka funkcije u koordinatoj mreži (etiri kvadranta).	<ul style="list-style-type: none"> - Da odredi vrijednost funkcije $y = f(x)$ za vrijednost promjenljive argumenta x; - da predstavlja ta ke funkcije pomo u tabela, ura enih parova i na koordinatnoj mreži; - da konstruiše grafik funkcije povezuju i ta ke. 	Fizika, Biologija, Tjelesni odgoj i sport.

II. GEOMETRIJA I MJERENJA

Predstavljanje prostora je logička svjesnost za sredinu koja nas okružuje i za tijela u njoj. Geometrija nam pomaže da predstavimo i opisujemo na sistematski način predmete i odnose među njima u prostoru. Shvatanje međusobnog odnosa prostora i umjetnosti da iskoristi koncepte i jezik geometrije utiče na poboljšanje i proširivanje znanja polaznika o brojevima i mjerenju.

Karakteristike dvodimenzionalnih figura i onih trodimenzionalnih i njihov odnos i veze među njima su važno gledište za neposredno i logičko shvatanje prostora uopće. Polaznici treba da zamišljaju, nacrtaju i da upoređuju figure u različitim položajima. Oni treba da analiziraju i da nauče obični jezik geometrije za predstavljanje i argumentovanje njihovih gledišta.

Koncepti sposobnosti za mjerenja su vezana direktno sa realnim svijetom. Konkretni rad i korištenje sredstava i formula su baza za rješavanje problema i razvoj snalažljivosti polaznika.

Potkategorije	Sadržaj programa	Očekivani rezultati	Međupredmetna veza
II.1. UGLOVI	II.1.1. Uglovi suplementni i komplementni. II.1.2. Konstrukcija uglova 60°, 30°, 15°, 90°, 45°, 120° i drugih.	Polaznik treba: - Da nađe ugao suplementni (komplementni) datom uglu, sa radom unanajem i konstrukcijom; - da konstruiše uglove 60° , 30° , 15° , 90° , 45° i 120° , upotrebljavajući različite metode (npr. slaganjem lista, lenjir, šestar i uglomjer itd.)	Fizika, tehnika, obrazovanje, fizika, kultura itd.
II. 2. GEOMETRIJSKE FIGURE	II.2.1. Trougao i površ trougla. II.2.2. Obim i površina trougla. II.2.3. Zbir uglova trougla. II.2.4. Klasifikacija trouglova prema stranicama i uglovima.	- Da konstruiše dvodimenzionalne figure sa određenim veličinama uglova i stranice, upotrebljavajući različite metode; - da upotrebljava tačno matematičku terminologiju za pisanje	Fizika, Tehnologija itd.

	<p>II.2.5. Pitagorina teorema – pojam. II.2.6. Opisana i upisana kružnica trougla. II.2.7. Mnogouglovi i površina mnogouglova. II.2.8. Pravilni mnogouglovi. Konstrukcija. II.2.9. Zbir uglova mnogougla. II.2.10. Obim i površina mnogouglova (paralelogrami, trapezi, deltoidi).</p>	<p>geometrijskih formula (obim, površina, deltoid itd.);</p> <ul style="list-style-type: none"> - da otkrije odnos unutrašnjih uglova trougla (njihov zbir je 180°) različitim metodama (slažu li uglove na listu papira, upotrebljavaju li uglomjer); - da nađe obim svih dvodimenzionalnih figura formulom i mjerenjem; - da izračuna površinu mnogouglova (paralelogrami, trouglovi, trapezi, deltoidi), upotrebljavaju li formule; - da rastavlja nepravilne figure na jednostavne dvodimenzionalne figure da bi našao njihov obim i površinu; - da izabere standardne jedinice za mjerenje i njihovu pravilnu upotrebu; - da otkriva i objašnjava upotrebu mjernih instrumenata u različitim projektima, u kući, na radilištu i u zajednici. 	
<p>II. 3. KRUG</p>	<p>II.3.1. Krug-pojam i njegovi elementi. II.3.2. Obim i površina kruga-broj π.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - da razlikuje poluprečnik od prečnika i da ih mjeri, upotrebljavaju li određena mjerila; -da zna da je broj π konstantan i njegova 	<p>Fizika itd.</p>

		vrijednost je približno 3.14; -da upotrijebi formule za izračunavanje obima i površine kruga u praktičnim zadacima.	
II.4. GEOMETRIJSKA TIJELA	II.4.1. Kocka i kvadar. II.4.2. Prizma. II.4.3. Piramida.	- Da skicira trodimenzionalne objekte sa modela i crteža ; - da modeluje dvodimenzionalne i trodimenzionalne figure; - da identifikuje dvodimenzionalne figure na mreži prizme i piramide; - da izvede formule za izračunavanje površine prizme i piramide, upotrebljavajući odgovarajuću mrežu.	Fizika, Tehnologija

III. STATISTIKA I VJEROVATNOŠĆA

Sistematsko prikupljanje i prikazivanje podataka tabelarno i grafički, upotrebom metodologije i savremenih sredstava u istraživanju gomilaju informacije za društvene, ekonomske i prirodne pojave koje su predmet statističke studije.

Potkategorije	Sadržaj programa	Općinski rezultati	Međupredmetna veza
III.1. ZNANJA IZ STATISTIKE	III.1.1. Prikazivanje statističkih podataka. III.1.2. Konstruisanje dijagrama. III.1.3. Srednja vrijednost. III.1.4. Moda i medijana.	Polaznik treba: - da sakuplja statističke podatke i grafički ih prikazati; - da nađe aritmetičku sredinu, modu i medijanu.	Različite istraživačke projekte iz: fizičke kulture, biologije, građanskog vaspitanja, geografije i dr.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

U toku nastavnog procesa, nastavnik treba da izdvoji koncepte i neophodnu snalažljivost koju treba da nau i polaznik sa ciljem da postigne rezultate u enja koji su predvi eni u objektivima.

Nastavna praksa je pokazala da svi polaznici ne u e na isti na in u isto vrijeme i istim ritmom. Zbog toga, metode i vještine predava a treba da budu raznolike i odgovaraju potrebama i interesima polaznika. To treba da potstakne saradnju me u polaznicima sa ciljem da u vrsti društvene odnose u procesu u enja.

Objašnjenje je jedna od metoda koja je na poseban na in neophodna, ali isto tako interaktivna nastava ima prednost u u enju i razvoju kriti nog mišljenja i sposobnosti za rješavanje problema.

Interaktivno predavanje angažuje polaznike u primanju odgovornosti za gradnju konceptivnih shvatanja, proširenja znanja, razvijanju matemati ke snalažljivosti za rješavanje problema i razvijanje sposobnosti za primjenu znanja u svakodnevnom životu.

Rješavanje problema je karakteristika razmišljanja, koja u matematici zauzima važno mjesto. Ona je dio koji dopunjuje sve kategorije sadržaja nastave. U prvim godinama u enja matematike u enici koriste jednostavnu tehniku, dok u šestom razredu na osnovu ste enog znanja oni vrijednuju kvalitet i posljedice kompleksne metode rješavanja problema.

Rješavanje problema je proces “provjere”, koji sadrži po etak i završetak, uspjehe i neuspjehe, potvr ivanja i odbijanja nekih zaklju aka. Veoma je važno da nastavnik provjeri ovaj proces u svojim razredima i da sara uje sa polaznicima za traženje odgovora. Na ovaj na in nastavnici hrabre polaznike da urade isto i pomažu da dobiju nove dokaze i da vrijednuju uspjehe i promašaje razli itih na ina rješavanja problema. Radnje koje organiziraju nastavnici u razredu u toku rješavanja problema, treba da budu oboga ene (isprepletene) individualnim radom, u parovima i u grupi sa ciljem porasta odgovornosti polaznika za sticanje znanja.

Pitanja i tehnika pitanja zauzima osnovno mjesto u planiranju nastave. Ako želimo da stimulišemo razmišljanje polaznika, kao aktivni dio procesa u enja, neophodno je isplanirati pitanja na svim nivoima. Kada su sva pitanja na reproduktivnom nivou, onda e biti malo ili nimalo razmišljanja.

Pitanja višeg nivoa koja obično počinju sa: “Kako...?”, “Zašto...?”, “Šta ili što...?”, i druga, su pitanja koja stimulišu i pomažu polaznicima da proširuju svoja znanja, da opravdaju i odražavaju naučeno.

Komuniciranje je jedan od najvažnijih ciljeva programa matematike i pomaže polaznicima da tačno upotrebljavaju jezik matematike. Veoma je važno da u toku procesa učenja, polaznici slušaju, da pitaju, da diskutuju, da čitaju i da pišu. Tačna upotreba matematičkog jezika, izraz ideja i njegova diskusija igraju važnu ulogu u shvatanju koncepta. Simboli i dijagrami obogaćuju svakodnevno jezik polaznika, proširuju riječnik izraza i tako im omogućavaju komuniciranje na svim poljima.

Međupredmetne veze predstavljaju važan aspekt u matematičkom znanju. Vježbe i iskustvo koje donose nastavnici u razred, pomaže polaznicima da vide kako su koncepti i snalažljivosti jedne kategorije matematike povezani sa drugim kategorijama. Takvi služenja polazniku pomažu da ovlada principima opće matematike. Isto tako, veza matematike sa drugim predmetima i sa životnim situacijama predstavlja jednu drugu činjenicu, koja čini matematiku više nego jednu izolovanu nauku.

Tjelesni odgoj i sport pruža bezbroj služenja mjerenja kao dio predmetne aktivnosti, na primjer mjerenje vremena ili mjerenje dužine skoka. Stvaranje simetrične i asimetrične figure u nastavi gimnastike takođe predstavlja realno korišćenje matematike. Jezik matematike upotrebljava se na svim poljima nauke, na primjer čitanje muzičkih nota ili crtanje likova u likovnoj umjetnosti je vidno. Dakle, veza i primjena znanja matematike na različitim poljima, povećava interesovanje polaznika za nastavu matematike.

VRIJEDNOVANJE

Proces vrijednovanja je integralni dio nastave i učenja. Kroz neprekidno ocjenjivanje vidi se ne samo stupanj dostignuća polaznika, već i vrijednost metodologije programa i nastave uopće. Nastavnik treba da stavi u centar prepoznavanje postojećeg znanja polaznika i ispita sposobnosti i razne njihove okretnosti. U sedmom razredu polaznici trpe velike promjene u dostignućima matematike, brze promjene u njihovom intelektualnom i emocionalnom razvoju. Zatim, u toku vrijednovanja određuje se ne samo što znaju polaznici i što mogu da urade, već i kakvo osjećanje i vjerovanje oni imaju. Ove informacije pomažu nastavniku da

organizuje asove nastave oslanjaju i se na razli ite potrebe i interese polaznika. Ovi podaci kao i prikupljanje ostalih informacija, tako e pomaže donošenju odlukaza motivisanje i ohrabjenje polaznika u toku procesa u enja.

I pored toga što, je sposobnost za ra unanje veoma važna, vrijednovanje treba da obuhvati i provjeru sposobnosti polaznika za ta nu upotrebu jezika matemati kih simbola u toku matemati ke komunikacije, kao i sposobnost za rješavanje problema. Za ovo se upotrebljavaju razli ite tehnike vrijednovanja kao:

Posmatranje i zapisivanje u razredu potvr uje snalažljivost i pokazuje razli ita ponašanja polaznika.

Kontrolni zadaci služe za kontrolu napredovanja polaznika i prepoznavanje poteško a u u enju;

Dosije i projekti predstavljaju kolekciju izabranih radova sakupljenih u jedan folder, u kojem se uva jedan model rada polaznika, ura en u toku jednog odre enog vremenskog perioda, dok se vrijednovanje dosijea vrši od strane nastavnika, roditelja i od samog polaznika.

Rubrike su vrlo efikasne za klasifikaciju rezultata polaznika.

Testiranje je procedura koja služi ocjenjivanju za više ciljeva. Testovi napravljeni od nastavnika su instrumenti, koji se upotrebljavaju u cilju ocjenjivanja polaznika. Razli ite vrste testova pomažu sigurnim informacijama za svakog polaznika za zadovoljavanje postignutih rezultata i objektivna predmeta matematike, prepoznavanje poteško a u u enju i savla ivanju istog i vrijednovanje spremnosti polaznika za budu e u enje.

Za bilježenje napredovanja u enika i davanje ocjena, nastavnik može upotrijebiti razli ite metode, koje su za to podesne i koje daju bogate informacije. Ove bilješke i informacije imaju veliku važnost kao prilog u motivisanju i daljem napredovanju, kao i komunikaciji sa roditeljima i svim zainteresovanim institucijama.

FIZIKA

FIZIKA

VI i VII razred

UVOD

Predmet fizike, što se se izučavati u VI i VII-om razredu, obuhvata najsažetije nastavne jedinice, ali istovremeno imaju i u vidu psihofizičke sposobnosti polaznika. Ovdje će polaznici dobiti elementarna znanja o pojavama i zakonima fizike. Putem predmeta fizike polaznici će se upoznati sa ulogom ovjeka u promjeni, korištenjem i ovladavanjem prirodnih pojava. Na ovaj način oni formiraju pravilan stav prema zaštiti životne sredine, štednji energije i dobijaju životne vještine i radne navike.

Isto tako, polaznici dobijaju dobru osnovu za poznavanje pojava i zakona koji se uče u drugim predmetima kao što je hemija, biologija i dr.

Fizika kao prirodna nauka, zajedno sa drugim naukama, snažno utiče na formiranje ovjekoveličnosti kao i na njegovo kulturno i profesionalno uzdizanje.

CILJEVI

Nastavni program predmeta fizike ima za cilj da polaznik:

1. razlikuje, identifikuje i da opiše fizičke pojave;
2. stekne vještine i navike za mjerenje raznih fizičkih veličina;
3. stekne navike za demonstrativni i eksperimentalan rad,
4. razvije radne navike za rad u grupi i rad u ekipi;
5. stvori pravilan stav prema zaštiti životne sredine i štednji energije kao i njenom racionalnom korištenju.

OP I I SPECIFI NI OBJEKTIVI

Iz nastavnog sadržaja VI i VII razreda, polaznik će biti u stanju:

1. Da opiše fizi ke pojave, sastav materije, karakteristi na svojstva materije, šta ih povezuje i njihove jedinice mjerenja.

- Da kaže da se materija sastoji od estica (*molekula, atoma, elektrona, jona* i dr.) i da ima karakteristi na svojstva koja ih povezuju sa svojim sastavom i strukturom.
- Da kaže uo ena svojstva materije na jednostavnim modelima (na pr., da upotrebom modela estica, objasni rastvorljivost, difuziju, postojanost i gusto u materije).
- Da kaže da sile mogu da prouzrokuju promjene na tijelima i u fizi kim sistemima, ali tako da opšta svojstva materije i onergija ostanu nepromijenjena.
- Da opiše da energija predstavlja jednu razli itu vrstu, koja može da se prenosi i pretvara u druge vrste.

2. Da objasni da mnoge fizi ke pojave (*termi ke, periodi ne i elektri ne*) mogu da se objasne baziraju i se na esti ni sastav materije).

- Da ilustruje i da objasni da su agregatna stanja, površinske i kapilarne pojave posljedice djelovanja molekularnih sila.
- Da se energija predstavlja razli itu vrstu, koja može da se prenosi i pretvara u druge vrste.
- Da da primjere iz svakodnevnog života o periodi nim kretanjima (oscilovanja i talasi).
- Da na simboli an na in predstavi izraz rada ($A = F \cdot s$), snage ($P = \frac{A}{t}$), pritiska ($p = \frac{F}{S}$), Omovog zakona ($U = I \cdot R$), brzine talasa ($c = \lambda \cdot f$), energije elektri ne struje ($E = U \cdot I \cdot t$) i dr., te i da ove izraze primijeni u rješavanju prakti nih zadataka.
- Da objasni kvalitativne i kvantitativne veze, služe i se posmatranjima i podacima za mjerenje i pretvaranje energije (na pr., *zavisnost brzine tijela i talasa od gustine sredine ili zavisnost brzine tijela od visine – referentni nivo, zavisnost intenziteta glasa od dužine žice pri vrš ene na njenim krajevima*).

3. Da primjenjuje ste ena znanja pri mjerenju raznih fizi kih veli ina i u rješavanju prakti nih zadataka iz svakodnevnog života.

- Da upotrebljava jedinice mjerenja i aparaturu za mjerenje sile i pritiska (*dinamometar, manometar i barmometar*), kao i da ilustruje grananje struje u elektri nom kolu.
- Da mjeri (*na pr., vrijeme, masu, dužinu, silu, rad i snagu*) i da ra una fizi ke veli ine koje karakterišu kratanja tijela i njihovo sudjelovanje unutar fizi kog sistema (*na pr., brzinu, silu, energiju visine i kretanja*).
- Da demonstrira mehani ki rad i snagu koju razvija jedna sila, proizvod glasa na prakti nim primjerima i dr.
- Da mjeri veli ine koje se bave vrstama energije (*na pr.,temperaturu, masu, brzinu, daljinu, koli inu elektriciteta, intenzitet, napon i elektri ni otpor*).

4. Da kombinuje teoretska znanja, demonstriranja i eksperimentalna mjerenja kako bi mogao da na pravilan na in objasni fizi ke pojave.

- Da stavi na uvid razlike i sli nosti me u vrstim tijelima, te nostima i gasovima, uzevši u obzir molekularno osvjetljavanje materije.
- Da identifikuje i klasifikuje faktore koji prouzrokuju razlike unutar jednog fizi kog sistema (*na pr., sila, pritisak i toplota*).
- Da identifikuje i da predvidi šta e se promijeniti i šta e ostati nepromijenjeno kada se materija podvrgne dejstvu spoljašnjih sila ili pod utjecajem energije (*na.pr., upore ivanje sila, daljina i rada jednostavnih mašina*).

5. Da razvija stavove i vrijednosti

- Da shvati prednosti i ograni enja koja pruža materija.
- Da pod utjecajem personalnih ponašanja (*bude pošten, tolerantan, otvoren, da bude voljan, kooperativan, kriti an, ponosan i td.*).

**PROGRAMSKI SADRŽAJI
VI RAZRED**

KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OEKIVANI REZULTATI	MEDUPREDMETNA VEZA
I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA	I.1. TIJELA I NJIHOVE OSOBINE	<p>I.1.1.Materija i tijela u prirodi</p> <p>1.Materija i njen estini sastav</p> <p>2.Stanja materije: a) vrsta tijela i njihove osobine b) tečnosti, gasovi i njihove osobine</p> <p>3.Mjerenje tijela i greške u mjerenju: a) mjerenje dužine, b) mjerenje površine, c) mjerenje zapremine, d) mjerenje mase,</p>	<p>Polaznik treba da je u stanju:</p> <p>1. Da se upozna sa pojmovima, riječnikom i terminologijom fizike.</p> <p>2. Da se upozna s time da je materija sačinjena od sitnih čestica – molekula.</p> <p>3. Da se upozna sa materijom i njenim stanjima kao i da razlikuje vrsta tijela, tečnosti i gasovita.</p> <p>4. Da učini da mjeri nekoliko fizičkih veličina (dužinu, površinu, zapreminu i masu tijela).</p> <p>5. Da kaže da je svako mjerenje popraćeno greškama i da zna da izražava srednju vrijednost grešaka.</p>	<p>Koncept estine gradnje materije (molekularne i atomske gradnje materije) se na veliko upotrebljava u objašnjavanju pojava u hemiji, biologiji, medicini i dr.</p>

<p>I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA</p>	<p>I.1. KRETANJE TIJELA U PRIRODI.</p>	<p>I.1.2. Sila i kretanja u prirodi 1. Kretanje i mirovanje. 2. Put i putanja 3. Brzina kretanja. 4. Mjerenje vremena.</p>	<p>Polaznik treba da je u stanju: 1. Da razlikuje kretanje tijela od mirovanja. 2. Da shvati da se kretanje tijela opisuje sa tri fizičke veličine: put, brzina i vrijeme. 3. Da zna da putanja kretanja tijela može da bude prava ili kriva (savijena) linija. 4. Da zna da mjeri vrijeme i da poznaje jedinice vremena.</p>	<p>Koncept kretanja i ako mehanički definisan na jednostavan način je od značaja za biološke nauke kao i za prirodno-tehničke nauke. Veza sa biologijom je u inženjeringu jer i proces rasta jeste process kretanja. Koncept sile je značajan i povezan je kako sa prirodnim naukama tako i sa tehničkim i u vezi je sa svakodnevnim životom.</p>
<p>I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA</p>	<p>I.1. DJELOVANJE I MEDUDJELOVANJE MEDU TIJELIMA – SILA.</p>	<p>I.1.3. Sila i kretanja u prirodi 1. Sila deformiše tijela. Mjerenje sile dinamometrom. 2. Sila mijenja brzinu tijela i pravac kretanja. 3. Djelovanje i protvdjelovanje sila. 4. Slobodno padanje.</p>	<p>Polaznik treba da je u stanju: 1. Da shvati da postoji sila koja je poznata po svom djelovanju. 2. Da zna da mjeri silu dinamometrom. 3. Da zna da sila mijenja oblik, brzinu i pravac kretanja tijela.</p>	<p>Koncept sile je od značaja i povezan je kako sa prirodnim naukama, tako i sa tehničkim kao i u vezi je sa svakodnevnim životom.</p>

I. POIOŽAJ I KRETANJE TIJELA	I.2. TIJELA I NJIHOVE OSOBINE	I.2.4. Rad i energija. 1. Kada se vrši rad. 2. Obi ne mašine (polugai, kosa ravan, koturi) 3. Sile trenja 4. Kako se rad pretvara u toplotu 5. Snaga jedne sile. 6. Rad, toplota i energija. 7. Izvori i vrste energije 8. Pretvaranje energije u razne vrste	Polaznik treba da je u stanju:: 1. Da shvati osnovni koncept rada, energije i toplote kao i da shvati vezu me u njima. 2. Da zna da napravi neku obi nu i da demonstrira kako se sa njome radi. 3. Da na raznim primjerima demonstrira kako i kada se vrši mehani ki rad. 4. Da ilustruje na ine pretva- ranja energije u druge vrste.	Ovi koncepti su toliko puno zna ajni da na njih nailazimo kod svih prirodnih i tehni kih nauka kao i bilo gdje u svakodnevnom životu. Dakle, ovi koncepti se vezuju sa biološkom naukom, hemijom a isto tako djeluje na ovjekovu životnu sredinu koju treba da uvamo.
II. HAOTI NO KRETANJE I TERMI KE POJAVE	II.1. MOLEKULARNA I KINERTI KA STRUKTURA MATERIJE	II.1.5. Pojave toplote 1. Izvori toplote. 2. Temperatura tijela. Mjerenje temperature tijela (termometri). 3. Širenje i skupljanje vrstih, te nih i gasovitih tijela. 4. Isparavanje, klju anje i kondezovanje vode. Rad vodene pare i njena energija. 5. Provodnik toplote.	Polaznik treba da je u stanju: 1. Da razlikuje topla i hladna tijela i da mjeri temperaturu jednog broja tijela termometrom. 2. Da nau i o izvorima toplote. 3. Da nau i da toplota prelazi iz toplog tijela na hladno tijelo. 4. Da shvati da kada je razlika temperature ve a, da je onda i razmjena toplote ve a. 5. Da zna da neka tijela bolje prenose toplotu a neka druga tijela ne (termi ki izolatori).	Termini ke pojave utje u na meteorološke pojave uslovljavaju i tako da neki djelovi Zemlje budu topliji ili hladniji. Ovo ima za posljedicu pojavu vjetra i atmos- ferske padavine . Isto tako, pojave toplote su povezane sa biologijom, hemijom, hemijom i sa zaštitom ambijenta. Ove su pojave povezane i sa poljoprivredom, prehrambenom industrijom i dr.

<p>III. ELEKTRI NE I MAGNETSKE POJAVE MATERIJE</p>	<p>III.1. ELEKTRI NE I MAGNETSKE OSOBINE MATERIJE</p>	<p>III.1.6. Elektri ne i magnetske pojave</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Naelektisavanje tijela. Mjerenje elektriciteta elektroskopom i elektrometrom. 2. Elektri no privla enje i odbijanje 3. Izvori elektri ne struje (galvanski elementi, baterija, akumulator, element Volta. 4. Elektri no kolo. 5. Djelovanja elektri ne struje. Upotreba elektri ne struje u ku nim aparatima i zaštita od elektri ne struje. 6. Elektricitet u atmosferi. Grom. 7. Energija i snaga elektri ne struje. 8. Permanentni magneti. <ol style="list-style-type: none"> a) Kompas i magnetno polje Zemlje. 	<p>Polaznik treba da je u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Da imenuje na ine elektriziranja tijela (trljanjem, dodirom i utjecajem) 2. Da zna da postoje dvije vrste elektriciteta (pozitivni i negativni) kao i da zna o privla enju i odbijanju naelektisanih tijela. 3. Da shvati da se koli ina elektriciteta mjeri elektroskopom i da zna da napravi elektroskop i elektrometar. 4. Da imenuje izvore struje (baterija, elektri na centrala i dr.). 5. da razlikuje dobre provodnike struje od onih loših. 5. Da nacrtati i da sa ini elektri no kolo prema datoj šemi kao i da identifikuje njegove glavne djelove. 6. Da demonstrira pretvaranje elektri ne energije u toplotu preko elektri nog otpora. 	<p>Ove nastavne jedinice su povezane sa prirodnim i tehni kim naukama kao i sa svakodnevnim životom, tako da je danas život nezamisliv bez njih.</p>
---	--	---	--	--

VII razred

KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJI	ODGOVORNI REZULTATI	MEDUPREDMETNA VEZA
I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA	I.1. TIJELA I NJIHOVE OSOBINE	I.1.2. Gasovi i tečnosti u stanju mirovanja 1. Sila pritiska. Pritisak. 2. Atmosferski pritisak vazduha. Mjerenje pritiska 3. Praćenje pritiska u tečnostima i gasovima. 4. Hidrostatički pritisak. 5. Spojeni sudovi 6. Sila pritiska. Arhimedov zakon. 7. Pritisak zatvorenih gasova. Mjerenje pritiska u zatvorenim sudovima. 8. Površinske pojave u tečnostima (vlaga i kapilarna pojava)	Polaznik treba da je u stanju: 1. Da definiše silu pritiska i identifikuje u nekoliko primjera koji mu se daju. 2. Da opiše jedan eksperiment koji demonstrira zavisnost pritiska od površine i upravnih sila (okomitih). 3. Da objasni zavisnost hidrostatičkog pritiska od dubine ugnjenog tijela i gustine tečnosti. 4. Da upotrijebi aparaturu za mjerenje pritiska (barometar i manometar) i da pravilno čita vrijednosti koje oni pokazuju. 5. Da razlikuje pojam ronjenja, plivanja i plovidbe u svakodnevnom životu.	Koncept pritiska je od posebnog značaja za tehniku, astronomiju, a u prirodnim naukama je značajan za biologiju i hemiju. Takođe je od važnosti za geologiju i agronomiju. U biologiji, se objašnjava kao hranjiva materija koja se zajedno sa vodom penje gore u biljke.

<p>I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA</p>	<p>I.1. TIJELA I NJIHOVE OSOBINE</p>	<p>I.1.3. Rad i energija</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sila 2. Rad, toplota i energija 3. Snaga. Motori. 	<p>Polaznik treba da je u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Da shvati osnovni koncept rada, energiju i toplotu kao i vezu među njima. 2. Da na raznim primjerima demonstrira kada se vrši mehanički rad. 3. Da na konkretnim primjerima pokaže vezu rada sa energijom. 	<p>Ovi su koncepti, tako važni da na njih nailazimo u svim prirodnim i tehničkim naukama i svuda u svakodnevnom životu. Dakle, ovi su koncepti povezani sa naukama biologije, hemije i utječu na našu životnu sredinu, koju treba da čuvamo.</p>
<p>I. POLOŽAJ I KRETANJE TIJELA</p>	<p>I.2. PERIODI NE POJAVE U STALNIM SREDINAMA</p>	<p>I.2.4. Oscilovanja i talasi. Zvuk</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Valovi (talasi) i njihove vrste. Nekoliko glavnih karakteristika talasa. 2. Širenje i brzina talasa. 3. Odbijanje (reflektovanje) i prelamanje talasa. 4. Kako se formira zvuk. Izvori zvuka. 5. Glavne osobine zvuka 	<p>Polaznik treba da je u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Da shvati način formiranja oscilacija i talasa u materijalnoj sredini, vrste talasa kao i njihove karakteristike (frekvenciju, brzinu, period i talasnu dužinu). 2. Da objasni da talasi mogu da se prelamaju i odbijaju (reflektuju) 3. Da objasni da širenje zvuka 	<p>Ove nastavne jedinice se povezuju sasvim prirodnim i tehničkim naukama a naročito sa informatikom i svakodnevnim životom. Komuniciranje među ljudima i raznim bićima upravo se uspostavlja pomoću talasa. tako pomoću talasa se vrše i</p>

			<p>biva u obliku talasa sli no sa talasima na površini vode.</p> <p>4. Da objasni da kada se udaljimo od izvora, glas po inje da slabi i obrnuto.</p>	<p>tehni ko-nau na ispitivanja, prou avanja materijala koji se upotrebljavaju u gra evinarstvu, industriji i poljoprivredi.</p>
<p>II. HAOTI NO KRETANJE I TERMI KE POJAVE</p>	<p>II.1. MOLEKULARNO-KINETI KA STRUKTURA MATERIJE</p>	<p>II.1.1. Gra a materije</p> <p>1. esti na gra a materije (molekuli i atomi) 2. Sudjelovanje molekula 3. Postojanost i gustina materije 4. Pojava difuzije.</p>	<p>Poplaznik treba da je u stanju:</p> <p>1. Da se upozna sa esti nom gra om materije (jer je materija gra ena od molekula, atoma i drugih sastavnih estica). 2. Da opiše jednu pojavu koja pokazuje da se molekuli kre u i da me u njima ima slobodnog prostora.. 3. Da opiše pojave difuzije kao posljedicu kretanja molekula.</p>	<p>Koncept esti ne gra e materije (molekularne i atomske gra e materije) se na veliko upotrebljava u objašnjavanju mnogih pojava u hemiji, biologiji, medicini, astronomiji i dr. Tako e i koncept difuzije se primjenjuje u medicini, hemiji, biologiji, poljoprivredi i dr.</p>

<p>III. ELEKTRINE I MAGNETNE POJAVE MATERIJE</p>	<p>III.1. ELEKTRINE I MAGNETNE OSOBINE PREDMETA</p>	<p>III.1.5. Elektri na struju</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Elektri na struktura materija (struktura atoma) 2. Jednosmjerna elektri na struja 3. Intenzitet elektri ne struje. Mjerenje intenziteta. (Ampermetar). 4. Napon elektri ne struje. Mjerenje napona. (Voltmetar) 5. Otpor elektri ne struje. 6. Omov zakon za jedan dio elektri nog kola. 7. Intenzitet struje u razgranatom kolu (Kirkofova pravila) 8. Rad i snaga elektri ne struje. 	<p>Polaznik treba da je u stanju:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Da nacрта i da napravi jedno elektri no kolo prema datoj šemi i da identifikuje njegove glavne djelove. 2. Da demonstrira pretvaranje elektri ne struje u toplotu pomo u elektri nog otpora. 3. Da mjeri elektri ne veli ine pomo u instrumenata mjerenja (voltmetar, ampermetar, ommetar i vatmetar) kao i da usmjeno i pisanjem izrazi vezu izme u napona, otpora i intenziteta struje. ($U = I \cdot R$). 4. Da demonstrira serijsku i paralelnu vezu otpornika na šematski i prakti an na in kao i da upotrijebi formulu za energiju elektri ne struje. $E = Q = U \cdot I \cdot t$. 	<p>Ove nastavne jedinice su povezane sa prirodnim naukama, tehni kim kao i sa svakodnevnim životom tako puno da se život ne može zamisliti bez njih.</p>
---	--	---	---	--

METODOLOŠA UPUTSTVA

Iskustvo je pokazalo da je realizacija procesa nastave raznim metodama mnogo efektivnija i uspješnija. Zato i nastava fizike treba da bude takva, koriste i i kombinuju i razne metode nastave. Ovdje emo nabrojiti samo one metode koje se eš e i više koriste, a to su:

- Metoda usmjelog izlaganja
- Metoda me usobnog razgovora (ovdje ulazi i aktivna metoda nastave).
- Metoda demonstriranja
- Metoda eksperimentalnog rada.

Pored ovih metoda, koriste se i druge metode i tehnike nastave, na pr., **interaktivna metoda**, koja je dosta produktivna u sa grupama i ekipama polaznika. Nastavnik fizike treba da koristi obje pomenute metode, **aktivnu** i onu **interaktivnu**.

Da, kombinovanje ovih nastavnih metoda je uspješnije, zato što budi radoznalost i podsti e interesovanje polaznika. Zatim, slijedi konkretna i prakti na primjena ste enih znanja u rješavanju zadataka, što kod polaznika stvara neizbrisivo pam enje.

VRIJEDNOVANJE ZNANJA

Vrijednovanje je proces sistematskog i stalnog analiziranja i interpretiranja podataka u cilju odre ivanja stupnja na kojem je polaznik savladao opšte i specifi ne objektivne nastave fizike.

Cilj vrijednovanja pokazuje krajnju ta ku jedne vrste vrijednovanja, krajnji rezultat koji je postavljen za postizanje jednom odre enom metodom vrijednovanja.

Na na in da se nastavniku olakša rad sa u enicima, sugerira mu se da radi sa ovim tehnikama i vrstom vrijednovanja:

- **Vrijednovanje prema aktivnostima**

Nastavnik treba da prihvati polaznika kao partnera me urazgovora. Zato, pokušavaju i da polaznika uklju i u me udiskusiju (zajedni ki razgovor) tokom procesa nastave, istovremeno e provjeriti

(vrijednovati) koliko je u stanju da usvoji nastavnu jedinicu. Na ovaj način, polaznik će biti permanentno aktivan u donošenju zaključaka o zakonitima koji vladaju kod jedne fizičke pojave. Polaznici o istoj problematici, mogu doći do različitih zaključaka.

- **Usmjeno vrijednovanje (intervju)**

Ima polaznika koji su dovoljno spremni, ali su povučeni, ne toliko aktivni i ne učestvuju u razgovoru. Iz tog razloga, nastavnik treba da ove polaznike prozove i da ih usmjeno ispita na klasičan način, na način da nastavnik shvati nivo njihovog postignuća. I ovaj se način realizira u obliku zajedničkog razgovora, zajedno sa polaznicima cijelog razreda.

Način vrijednovanja znanja učenika cijelog razreda testom pitanja, nastavniku pruža sliku o nivou ovladanosti nastavne materije (predmeta). Ova je metoda bitna u toliko što će nastavnik posvijetiti više vremena pravilnom načinu obrade testova, uzevši u obzir kriterije obrade testova prema Blumovoj taksionomiji, a koji su: nivo saznanja (kognitivni), pojam, primjena analiza i sinteza. Na svakom polugodištu se izražuje po jedan test s ciljem da nastavnik stvori jednu sliku (predstavu) o usvojenim znanjima.

- **Vrijednovanje na osnovu riješenih zadataka u razredu i kod kuće**

U programu fizike za VII razred predviđeno je: rješavanje zadataka, zadaci za ponavljanje i kontrolni zadaci. U ovom slučaju polaznike treba permanentno uključivati u rješavanje ovih zadataka na školskoj tabli ili u sveskama. Ova aktivnost polaznika treba da se uzme kao parametar u vrijednovanju znanja.

- **Vrijednovanje na osnovu testova**

Način vrijednovanja znanja polaznika cijelog razreda pomoću testova nastavniku pruža sliku o nivou ovladanosti nastavnom materijom (nastavnim predmetom). Ova je metoda bitna utoliko što nija, ukoliko nastavnik posvijeti više vremena pravilnom načinu izrade testova, imajući u vidu kriterijume obrade testova prema taksionomiji Bluma, a koji su: nivo znanja (kognitivni), pojam, primjena, analiza i sinteza. Na

kraju svakog polugodišta izražuje se po jedan test vrijednovanja i jedan test napredovanja i na kraju godine jedan završni test (sveukupni).

- **Vrijednovanje prema aktivnostima u školskoj laboratoriji**

U onim školama koje imaju kabinet fizike, nastavnici se po programu demonstrirati ili obaviti mjerenje neke veličine ili fizičke pojave. To nije, tokom ovog angažovanja nastavnika, nekoliko polaznika iz radoznalosti i biti aktivniji od drugih. Oni se pomagati nastavniku u procesu demonstriranja ili mjerenja, ili se na nezavisan način vršiti aktivnosti, tako da se ta aktivnost može uzeti kao parametar vrijednovanja njihovog znanja.

- **Vrijednovanje nezavisnog i praktičnog rada polaznika u školi i kod kuće**

Vrijednovanje znanja polaznika se vrši praćenjem njihovih aktivnosti u individualnom i grupnom praktičnom radu. Polaznici se od nastavnika dobiti konkretne zadatke, koje se realizirati na praktičan način.

BIOLOGIJA

BIOLOGIJA

VI razred

(2 aso nedjeljno, 36 asova godišnje)

UVOD

Elementi predmeta biologije počinju da se uče u okviru predmeta "Život i priroda" još od III-eg razreda osnovne škole, ali kao poseban predmet počinje se učiti u VI-om razredu niže srednje škole. Nastavni program predmeta Biologije za ovaj razred je kontinuitet nastavnog programa predmeta biološkog djela predmeta "Život i priroda".

Preko nastave biologije učenici treba da steknu znanje o životu, građi, funkciji, razmnožavanju i razvoju živih bića.

Dalji zadatak nastave biologije je razvijanje opažajnih sposobnosti i kritičkog mišljenja, što u stvarnosti jeste mudri oblik mišljenja, odnosno proces upoznavanja, aktivan i interaktivan.

Osnovi biologije se sastoje na objašnjavanju odnosa građine i funkcije organizama i prilagođavanju prema uslovima ambijenta.

Razvoj nastavnog programa predmeta biologije je izgrađen na osnovu jedne stvarne naučne procedure, kako po formi, metodološkom pristupu, organizma i izgradnje sadržaja predmeta, tako i od prikazivanja rezultata učenja, metode i instrumenata vrijednovanja.

CILJEVI

Teoretska nastava da se prepliće sa metodama direktnog opažanja u laboratoriji, eksperimentu ili na terenu. Ovo omogućuje učenicima da aktivno stiču znanja i u okviru istraživanja i otkrića da razumeju povezanost života sa prirodom.

Od mnogih informacija koje dobijaju učenici otkrivaju suštinu problema, primjenjuju kritičko mišljenje u nizanju podataka i informacija.

U e se da analiziraju, povezuju i uopštavaju podatke. Ovo omogu uje u enicima da produbljuju shvatane tema kao i povezanost biologije sa drugim prirodnim i društvenim naukama.

Nastavni program predmeta biologije za VI-ti razred obezbe uje mogu nost da se pomogne u eniku u razvijanju sposobnosti da upozna strukturu elije, **vještine** da primjenjuje pricipe biosisematike, **znanja** za veliku šarelikost vrsta – mikroorganizama, nevaskularnih i vaskularnih biljaka, **odgovoran stav** tokom eksperimentalnog rada u laboratotiji i u prirodi, sposobnost da konsultuje adekvatnu literaturu, skuplja nau ne informacije na nezavistan na in, i sakuplja i **klasifikuje** biološki materijal, **motivaciju** da rukuje sa aparatima i instrumentima u laboratoriji biologije. Jednom rije ju, da budu kriti ki mislioci.

OP I OBJEKTIVI

Polaznik treba:

- da razumije sli nosti i razlike izme u živog i neživog svijeta;
- da se upozna sa gledištima nekih filozofa – naturalista za biologiju;
- da upozna gra u elije, kao elementarnu jedinicu života;
- da upozna i upotrebljava osnovna sredstva u laboratoriji biologije;
- da razumije recipro nu zavisnost izme u žive i nežive prirode;
- da razumije recipro nu zavisnost izme u živih bi a;
- da upozna termine, pojmove, djelovanja i zakonitosti iz oblasti bilogije;
- da razvije sposobnosti za istraživanje procesa i prirodnih pojava;
- da se osposobi da sopstvenim istraživanjima do e do novih otkri a i ideje da bi formirao kriti ko mišljenje;
- da razvije sposobnost za primjenu opšteg znanja u sticanje novog znanja;
- da zna da se ovjek razlikuje od drugih bi a, i istovremeno on treba da preuzme odgovornost za druga bi a;
- razvija sposobnost za efektivno istraživanje, ta no i sigurno, da zna šta treba da postigne tokom jednog posmatranja, odnosno istraživanja, preko prakti nog rada u laboratoriji – prirodi;
- da ima eti ki stav i odgovornost prema okolini;

- da zna da je uvijek zavistan od prirode i da je njen sastavni dio;
- da procijeni negativan uticaj uvijek u prirodi kao i njegove ambicije za njenu promjenu.;
- da zna da primenjuje znanja u konkretnim slučajevima u životu;
- Da stiče znanja aktivnim načinom i da formira pozitivno shvatanje o prirodi.

ORGANIZACIJA SADRŽAJA PREDMETA

Sadržaj predmeta je organizovan po kategorijama, podkategorijama i nastavnim temama u saglasnosti sa općim ciljevima i općim objektivima predmeta.

Organizacija sadržaja obuhvata: grafičku, balansiranje i raspoređivanje.

Izgradnja sadržaja predmeta obuhvata pet nastavnih cjelina, pomoću kojih se obuhvata osnova predmeta. Izgradnja predmeta sačinjena je na osnovu balansiranih naglašavanja po nastavnim temama.

PROGRAMSKI SADRŽAJ			
KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	časovi	%
I. GRAFIKA ŽIVIH BILOGA I ŽIVOTNI PROCESI	I 1. CELIJA, TKIVA I BILJNI ORGANI	9	24.32
II. ŽIVOTNA OKOLINA	II. 1. BIODIVERSITET	21	58.33
	Praktičan rad	4	10.81
	časovi na dispoziciji	2	5.4
	Ukupno	36	100

Raspoređivanje sadržaja predmeta u razredu vrši se za 37 časova nastave po ovoj formi:

- **Kategorije i potkategorije i nastavne teme**
- **Objektivi**
- **Programski sadržaji**
- **Objektivni rezultati**
- **Međupredmetna povezanost**

BIOLOGIJA – CELIJE

Objektivi:

Polaznici treba da:

- Da znaju za osnovnu građu ćelije;
- Da znaju zašto je ćelija osnovna životna jedinica;
- Da razumiju podjelu biologije po sadržaju predmeta;
- Da se upoznaju sa značajem biologije u svakodnevnom životu;
- Da se upoznaju sa laboratorijskim radom;
- Da znaju za ćelijsku formu;
- Da znaju za sličnosti i razlike između ćelija prokariota i eukariota;
- Da budu u stanju da razumiju razliku između ćelija biljne i životinjske ćelije;
- Da razlikuju dijelove ćelije na fotografiji, crtežu, skici, mikroskopu.

Programski sadržaj

- Živa bića su izgrađena od elementarne životne jedinice – ćelije.
- ćelija – građina, funkcija, osobine biljne i životinjske ćelije.
- ćelije prokariota i eukariota.
- Posmatranje ćelije mikroskopom

O ekivani rezultati

Polaznik treba da na kraju VI razreda od ovog nastavnog sadržaja:

- Zna gra u i opisuje osnovnu funkciju elije;
- Razlikuje biljnu od životinjske elije
- Razumije da se na eliji neprestano obavlja razmjena materije i energije
- Razumije da se od elija formiraju tkiva, od tkiva organi i od organa se formiraju sistemi organa

Povezanost

Programski sadržaj ove nastavne celine povezan je sa:

Hemijom: sa aspekta poznavanja hemijskog sastava elije

Fizikom: sa aspekta poznavanja zakonitosti fizike, kruženje materija

BIOSISTEMATIKA, SISTEMATSKE KATEGORIJE

Objektivi

Polaznici treba da:

- Da razumiju elementarne metode koje se primjenjuju u biosistematici;
- Da znaju da je živi svijet podijeljen na pet carstava;
- Da razlikuju osnovne kategorije sistematike;
- Da klasifikuju živa bića u najveće sistematske kategorije;
- Znaju za doprinos Linea u razvoju Sistematike;
- Da upoznaju evolutivni razvoj glavnih grupa biljaka

Programski sadržaj

- Biosistematika - definicija
- Metode biosistematike
- Sistematske kategorije
- Klasifikacija živog svijeta na pet carstava: 1. Prokariota 2. Praživotinja 3. Gljiva i lišajeva 4. Biljaka 5. Životinja

O ekivani rezultati

Polaznici treba da:

- Razumiju da se klasifikacija živih bića vrši na osnovu filogenetičkog srodstva, a naziv, na osnovu pravila nomenklature;
- Nabrajaju po nazivima kategorije i sistematske jedinice;
- Klasifikuju nekoliko vrsta gljiva, algi i semenih biljaka u sredini u kojoj žive;
- Primjenjuju znanje iz biosistematike u svakodnevnom životu;
- Znaju glavne kategorije živog svijeta.

Povezanost

Programski sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:

- Anatomijom, sa aspekta poznavanja građevine živih bića
- Paleontologijom, geologijom, genetikom, biohemijom, ekologijom, embriologijom i dr.

BAKTERIJE, MODROZELENE ALGE

Objektivi

Polaznici treba da:

- Da razvijaju znanja za formu, građu, veličinu, razmnožavanje i rasprostranjenost živih bića bez diferenciranog ćelijskog jedra;
- Da opisuju opšte karakteristike prokariota, značaj bakterija;
- Da procjenjuju vrijednost bakterija u prirodi i u svakodnevnoj ekonomiji;
- Da nabrajaju nekoliko vrsta bolesti koje izazivaju bakterije;
- Da razvijaju elementarna znanja o živim bićima bez diferenciranog ćelijskog jedra.

Programski sadržaj

- Organizmi bez ćelijskog diferenciranog jedra. Bakterije, forma, veličina, rasprostranjenost i njihova uloga u prirodi.
- Bakterije u službi čovjeka (saprofitne i parazitne bakterije).

O ekivani rezultati

Polaznik treba da:

- **Zna** da se bakterije i modrozelenne alge grupišu u organizme prokariote;
- **Razlikuje** autotrofne i heterotrofne bakterije (saprofitne, parazitne);
- **Imjenjuje** nekoliko bakterijskih bolesti;
- **Objašnjava** zašto se ponekad pojavljuje “ vodeni cvast “ ;
- **Primjenjuje** ste ena znanja za preventivu protiv bakterijske bolesti;
- **Razvija** mrežu mišljenja o koristi i šteti koje mikroorganizmi nanose ovjeku i njegovoj ekonomiji.

Povezanost

Sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:

- **Sistematikom- u smislu poznavanja i imenovanja vrsta patogenih i korisnih bakterija;**
- Biotehnologijom- u smislu koriš enja bakterija u poljoprivredi, prehrambenoj industriji, farmaciji, energetici, zaštiti sredine;
- Imunologijom - u smislu poznavanja razvoja odbrambenih mehanizama organizma prema patogenim mikroorganizmima.

EUKARIOTA - ALGE, GLJIVE, LIŠAJI I MAHOVINE

CILJ:

Polaznik treba da:

- zna gra u talusa algi i ulogu pigmenata;
- zna za rasprostranjenost algi u prirodu i njihovu ulogu;
- poznaje gljive, zna da one predstavljaju posebnu grupu biljaka;
- poznaje gra u i na in ishrane, veli inu i rasprostranjenost gljiva u prirodi;
- razumije ulogu gljiva za prirodu;

- razlikuje otrovne gljive i one sa hranljivom vrijednošću za ovjeka;
- razumije da su lišajevi simbioza algi i gljiva;
- poznaje najučestalije lišaje i njihovu bioindikatorsku ulogu;
- poznaje grafit u mahovinama;
- razumije rasprostranjenost i značaj mahovina.

Programski sadržaj

- Raznovrsnost algi i njihova uloga u prirodu i ekonomiji.
- Gljive, grafit, na in ishrane, razmnožavanje, rasprostranjenost i njihova uloga u prirodi.
- Suživot između gljiva i algi – lišaja;
- Mahovine, rasprostranjenost na in ishrane i raznovrsnost.

Osobni rezultati

Na kraju ovog programskog sadržaja polaznici treba da:

- razumiju grafit u talusa i eukariotnih algi, gljiva, lišaja, i mahovina;
- znaju da analiziraju na in ishrane algi, gljiva, lišaja i mahovina;
- znaju da razlikuju, alge, gljive, lišajeve, i mahovine;
- razumiju da su lišajevii simbioza gljiva i algi;
- posmatraju mikroskopom hlebnu buću, zelenu algu i dr.

Povezanost

Sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:

- Ekologijom - u smislu poznavanja rasprostranjenosti nevaskularnih biljaka na planeti;
- Farmacijom- upotreba nevaskularnih biljaka u proizvodnji antibiotika;
- Paleontologijom – u smislu poznavanja filogeneze nevaskularnih biljaka;
- Biosistematikom – u smislu klasifikacije i naučnih naziva nevaskularnih biljaka

PAPRATI
BILJKE CVIJETNICE ILI SJEMENICE
(SPERMATOPHYTA)

Objektivi:

Polaznici treba da:

- Da razumiju gra u tkiva i biljnih organa;
- Da razumiju osnove osobine biljnog carstva;
- Da razlikuju predstavnike golosjemenica od skrivenosjemenica;
- Da opisuju najrasprostranjene biljke u sredini gdje žive;
- Da razumiju rasprostranjenost i razvoj paprati;
- Da se upoznaju sa nekoliko vrsta izumrlih paprati;
- Razlikuju predstavnike sa jednim jezgrom od biljaka sa dva jezgra;
- Da se upoznaju sa opštim karakteristika sjemenih biljaka;
- Da se upoznaju sa gra om cvijeta, plodova, listova, cvijeta i plodova;
- Razumiju povezanost životinja i biljaka tokom raznošenja plodova;
- Da primjenjuju elementarne principe biosistematike tokom klasifikacije skrivenosjemenica i golosjemenica;
- Da razumiju i da znaju da se golosjemenice dijele na jednojezgrane i dvojezgrane.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

- Tkiva i biljni organi (korijen, stablo, list).
- Rasprostranjenost i razvoj paprati.
- Opšte karakteristike sjemenih biljaka.
- Golosjemenice – najvažnije familije – opšte karakteristike i podjela skrivenosjemenica na one sa jednim i dva jezgra.
- Cvijet i njegova gra a.
- Polenizacija, oplodnja, sjeme, plod.

O ekivani rezultati

Polaznici:

- Razumiju sličnost i razliku u razvojnem ciklusu mahovina i paprati golosjemenica i skrivenosjemenica;
- Znaju za razvojni ciklus paprati, golosjemenica i skrivenosjemenica;
- Razlikuju cvjetove biljaka golosjemenica od onih skrivenosjemenica;
- Razlikuju monokotiledone i dikotiledone biljke;
- Razumiju kako se formira plod i razlikuju vrste plodova;
- Razlikuju gradnju vegetativnih organa biljaka sa jednim i sa dva jezgra;
- Razlikuju nekoliko ljekovitih i otrovnih biljaka u sredini gdje žive.

Povezanost

Programski sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:

Anatomijom, morfoloijom, medicinom, šumarstvom, poljoprivredom – u smislu poznavanja ljekovitih biljaka sa posebnim hranljivim značajem.

PRAKTIČAN RAD

Pod praktičnim radom podrazumijevamo djelatnost koju učenici obavljaju u prirodi i laboratoriji. Ovi radovi se obavljaju sa ciljem konkretizacije teoretskog dijela predmeta. Zadaci i vježbe za praktičan rad (treba da se izvršavaju u grupama ili individualno) povezani su sadržajem predmeta, i za njihovo izvršavanje ne traži se znanje izvan sadržaja predmeta za ovu godinu. Vježbe su relativno proste i mogu se realizovati tokom jednog sata. Nije teško da se upravlja sa uređajima predviđenim za vježbanje.

Praktični radovi koje bi trebalo realizovati:

Polaznici treba da:

- Se upoznaju sa laboratorijskim spravama (mikroskop, lupa);
- Mikroskopski posmatraju pokožicu crnog luka, micelijuma bu i, kišne alge;
- Upoznaju i posmatraju korijen, stablo, list, cvijet i plodove;
- Na osnovu sakupljenih cvjetova trešnji, jabuke, kruške, dunje i dr., da odrede vrstu, pol i familiju ovih biljaka. U nedostatku svježeg materijala mogu se koristiti i biljke herbarijuma, a u krajnoj instanci i fotografije cvjetova ovih biljaka;
- Polaznici se upu uju za determinaciju glosjemenica i skrivenosjemenica

METODOLOGIJA

Nastava biologije, kao i svih drugih oblasti, može se realizovati na nekoliko na ina. Zna i, može se koristiti nekoliko nastavnih metoda. Praksa je pokazala da je uspješna nastava samo ona koja se realizuje razli itim metodama, gdje svaka od njih ima zna aj i posebnu metodološku vrijednost.

Svaki predmet, osim opštih nastavnih metooda, ima i posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu koristiti u nastavi biologije, pominjemo:

- **Metodu objašnjavanja;**
- **Metodu razgovora;**
- **Metodu itanja i rada na tekstu;**
- **Metodu prakti nog rada u labaratoriji biologije ili na terenu (ekskurzija);**
- **Metodu interaktivnog u enja (na kompjuteru, simultane kompjuterske za fiziološke procese – fotosinteza, transpiracija, kruženje materije i energije, gra a biljnih organa, i dr.)**

Oblici rada

- Individualni,
- u paru,
- rad u grupama.

- rad sa svim uenicima,
- brainstorming, i dr.

Prirodno je da trenirani nastavnici koriste i različitu nastavnu strategiju, uvijek ima u vidu da učenik bude u centru pažnje, sa ciljem da se kod njega razvije kritičko mišljenje i kognitivne sposobnosti.

Svaka promjena na poslu, i primjena različitih nastavnih metoda, osvježava nastavu, čini je interesantnijom. Istovremeno i reflektovanje od strane učenika bit će bolje. Drugim riječima, nastavnik vodi učenike tako da oni sa svojim aktivnostima u učionici, školi, laboratoriji, proučavaju i dr., mogu da upoznaju, opipljivo doživljavaju, mjere, zapisuju, prikupljaju podatke, eksperimentišu, nadgledaju, misle na nezavisnost i inicijativu, brane i argumentuju svoja mišljenja, i itd., ali, polaze i uvijek od didaktičkih principa: **od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom, od posebnog ka općem.**

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je sastavni dio nastave. Zbog toga kao takvo zahtjeva jasne nastavne objektivne. Nastavnici jasno određuju šta treba da učini polaznik. Ovo definisanje pokazuje ono šta treba vrijednovati.

Vrijednovanje se realizuje u tri etape:

- **Kontrola**- se realizuje provjerom šta polaznik zna (**šta se postiglo**) a šta ne zna (**šta se nije postiglo**)
- **Mjerenje** – se polazniku omogućava da bude upoznat sa rezultatima kontrole. Mjerenje vrši nastavnik . Ono se izražava u poenima, simbolima, različitim znakovima i dr.
- **Vrijednovanje**- podrazumijeva formiranje mišljenja jedne kvalitetne vrijednosti ili količinski zasnovane na mjerenju. Vrijednovanje vrši nastavnik ocjenom, simbolom ili izrazom. Dobar nastavnik predvidi nekoliko zbirnih vrijednovanja tokom godine.

Vrijednovanje se zasniva na tome šta polaznici kažu, šta pišu, šta rade.

Za vrijednovanje znanja, sposobnosti i ponašanja učenika ima niz tehnika

- **Pismeno vrijednovanje**
- **Usmeno vrijednovanje**
- **Vrijednovanje na osnovu slušanja**
- **Praktično vrijednovanje**
- **Vrijednovanje preko upitnika polaznika**
- **Vrijednovanje projekata, istraživačkih radova i radova na terenu**
- **Testiranje** – je postupak mjerenja prema jednom cilju ili određenom objektivu

Postoje različite vrste testova, kao:

Testovi sa alternativnim odgovorima

Testovi sa kombinacijama

Testovi sa više alternativa

Testovi sa kratkim odgovorima i dopunama

Vrijednovanje treba da bude:

- **Korisno**
- **Povjerljivo**
- **Ravnopravno**
- **Nenaklonjeno**
- **Formirano**

POZNAVANJE I RAZUMIJEVANJE

Polaznici treba da razumiju:

- Pojave, zakonitosti, postupke, definicije, pojmove i teorije;
- Tehniku, osnovnu i pomoćnu aparaturu;
- Ponašanje tokom rada u učionici, u biološkoj laboratoriji, i na terenu;
- Poremećaje u okolini, posljedice za društvo i način njihovog prevazilaženja

Pitanja koje se postavljaju za verifikaciju cilja zasnovana na poznavanju i razumijevanju obično počinju riječima:

definiši, zapiši, opiši, skiciraj, opravdaj, primijeni, objasni, odredi, odredi naziv, i dr.

OBRADA PODATAKA I RJEŠAVANJE PROBLEMA

Polaznici su sposobni da ste ena znanja izraze u različite forme (**šematski, grafički, numerički**):

- da sakupljaju, da oduzimaju i da raspoređuju informacije na različite načine;
- da reformulišu informacije iz jedne u drugu formu;
- da upotrebljavaju podatke na logičan način;
- da objasne pojave, zakonitosti kao i njihovu povezanost na logičan način;
- daju pretpostavke i hipoteze povezujući znanja iz različitih oblasti biologije na kritičan način;
- koriste znanja u novim situacijama, rešavaju probleme, analiziraju probleme na kritičan način

Pitanja kojima se verifikuju ovi ciljevi počinju sa: **predloži, upotrijebi, povezuje, spomeni, i dr.**

EKSPERIMENTALNE VJEŠTINE

Polaznici znaju da:

- Dizajniraju proste eksperimente;
- Pripremaju npr. biološku mustru, osmatraju, opisuju i mjere.
- Primjenjuju podatke u praksi;
- Upotrebljavaju tehniku, pomoćna sredstva kao i aparaturu u laboratoriji i na terenu

Tokom odgovora na pitanja ili tokom rješavanja problema u oblasti verifikacije sposobnosti i vještina, polaznik svoja znanja treba **da logički upotrijebi u novim situacijama, na deduktivan način.**

BIOLOGIJA

VII razred

(2 sata nedjeljno, 36 sata godišnje)

UVOD

Imedijatan zahtjev novog milenijuma je integracija na više nivoa, uključujući i onaj naučni. Zato, cilj savremene biologije je da pronađe nove puteve integrisanog izlaganja znanja iz specifičnih oblasti biologije sa ostalim prirodnim i društvenim naukama.

U ovom kontekstu nastavni sadržaj programa biologije (živa bića i sredina - zoodiverzitet, građa živih bića – tkiva, organi i sistem organa, životni procesi – metabolizam, životni ciklus) doprinosi razvoju kritičkog mišljenja, kognitivnih sposobnosti i psihomotornih sposobnosti učenika.

Primjena pristupa i novih strategija u nastavi razvijaju kod polaznika sklonost za primjenu i povezivanje znanja u realnom svijetu, otvaraju vrata za buduću profesionalnu orijentaciju u oblasti medicine, veterine, poljoprivrede i dr.

Razvoj nastavnog programa predmeta biologije izgrađen je na osnovu jedne prave naučne procedure, kao po formi, metodoloških pristupa, organizaciji i izgradnji sadržaja predmeta, takođe i postavljaju rezultata učenja, metode i instrumenata učenja.

Nastojali smo da preopterećenost na polju poznavanja kao i metodika i konceptualna nesrazmjernost u aktuelnim planovima i programima, sukcesivno položimo na oblast praktičnog poznavanja kao opravdanost za naše okolnosti.

Drugim riječima, programski sadržaj predmeta biologije podstiče radoznalost polaznika o živom svijetu sa uvjekom u njemu, razvija osjećaj odgovornosti za prirodu i živa bića, osvještavaju ih da uvijek treba da ima drugi stav prema prirodi i okolini. Sve ovo sa ciljem da se polaznik kao budućni građanin može uspješno suočiti sa izazovima novog milenijuma.

CILJEVI

- ❖ Razvijanje sposobnosti polaznika radi upoznavanja i shvatanja osnovnih zakonitosti životnih procesa, organizaciju, građu i razvoj živog svijeta.
- ❖ Razvijanje znanja o biodiverzitetu živih bića i sposobnosti vrijednovanja njihove uloge u očuvanju ekološke ravnoteže u prirodi.
- ❖ Razvojanje vještina, obrada relevantnih naučnih podataka i primjena stečenih konkretnih vještina za dobrobit ovjeka i okoline.

OPĆI OBJEKTIVI

- **Da razvija stavove i vrijednosti**
 - U kontekstu savjesnosti i podizanju etičke odgovornosti prema živom svijetu i životne sredine u cilju očuvanja ekološke ravnoteže u prirodi.
 - U smislu njegovanja ličnog ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, istan, dobrovoljan, kritičar).
- **Da poznaje:**
 - Rječnik (biološku terminologiju)
 - činjenice, koncepte i biološke principe
 - Procedure i metode u biologiji
- **Da razumije**
 - činjenice i biološke principe i da ih logički međusobno povezuje
 - Relaciju uzrok – efekat
 - Opravdanost metoda i procedura
- **Da primjenjuje u novim situacijama**
 - činjenice i biološke principe
 - Procedure i metode iz biologije
 - Rješavanje problema biološke prirode
- **Da saopštava informacije u različitim kontekstima**
 - Da piše izvještaje sa praktičnog rada ili istraživanja

- Da prikazuje rezultate istraživanja, konsultuju i mnogo izvora informacija
- Da doprinosi na debatama i diskusijama o biološkim pitanjima
- **Da razvija kritičko mišljenje o biologiji**
 - Da razlikuje relevantnu informaciju od one nerelevantne
 - Da razlikuje činjenicu od mišljenja
 - Da primjenjuje biološke principe u rješavanju problema
 - Da interpretira ilustracioni materijal

ORGANIZICIJA SADRŽAJA PREDMETA

Organizacija sadržaja predmeta obuhvata: grafičnu, uravnoteženost i raspoređivanje.

Sastav sadržaja predmeta obuhvata tri glavne kategorije kojima se obuhvata osnova predmeta.

Izgradnja predmeta sadržajna je na osnovu balansiranih naglašavanja po značajnosti nastavnih tema.

Raspoređivanje sadržaja predmeta u razredu vrši se za 74 časova nastave, po obliku.

- Kategorija
- Potkategorija
- Programski sadržaj
- Očekivani rezultati
- Međupredmetno povezivanje

PROGRAMSKI SADRŽAJ			
KATEGORIJA	POTKATEGORIJA	časovi	%
I. ŽIVOTNA OKOLINA	I 1. ZOODIVERSITET	13	35.13
II. GRAĐANJE ŽIVIH BILOŠKIH	II. 1. TKIVA, ORGANI I SISTEMI ORGANA	11	30.55
III. ŽIVOTNI PROCESI	III.1 METABOLIZAM	3	8.1
	III. 2. ŽIVOTNI CIKLUS	3	8.1
	Praktičan rad u laboratorijima i na terenu	5	13.51
	časovi na dispoziciji	1	2.7
	Ukupno	36	100

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	PROGRAMSKI SADRŽAJ	ODREĐENI REZULTATI	PREDMETNA POVEZANOST
I. Živa bića i okolina	I. 1. Zoodiversitet	<p>Najveći broj organizama živih bića - bezki menjaci;</p> <ul style="list-style-type: none"> • životinjski organizmi bez disferenciranih tkiva - sunđer, • životinje sa dvoslojnim tijelom - dupljari, • pljosnati crvi i valjkasti crvi, • životinje mekanog tijela - mekušci, • životinjski organizmi sa segmentacijom tijela - prstenasti crvi, • rakovi • životinje sa tri para nogu - insekti • zglavkari koji dišu sa bronhijama - rakovi, • tipične morske životinje sa prekrivenim tijelom bodljama - bodljokošci. <p>U carstvu životinja postoje životinjski organizmi koji imaju primitivnu skeletnu kičmu - chorda dorsalis, koji se kod adultnih formi kičmenjaka pretvara u kičmenu stub.</p>	<p>Polaznici na kraju sedmog razreda preko ovog programskog sadržaja treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da znaju i da primjenjuju glavne definicije koje se tiču zoodiversiteta. • Da analiziraju i da vrednuju ulogu ovjeka u zoodiversitetu. <p>Da opisuju historijski razvoj raznovrsnosti bezki menjaka i kičmenjaka.</p> <p>• Da upoređuju i da razlikuju predstavnike raznih vrsta bezki manjaka i kičmenjaka</p> <p>Da imenuju bezki menjake i razne kičmenjake u sredini gdje žive</p> <p>-</p> <p>- Da posmatraju modele ili da upotrebljavaju razne organizme - predstavnike</p>	<p>Programski sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografijom, u smislu razumjevanja i poznavanja sastava raznih slojeva zemljišta; • Ekologijom, u smislu poznavanja raznih faktora životne sredine u procesu evolutivnog razvoja i diverziteta; • Genetikom, sa aspekta poznavanja zakonitosti nasljeđivanja u procesu stvaranja vrste.

		<ul style="list-style-type: none"> • Životinje sa primitivnim ki menim skeletom-kordati, • Životinje sa stvarnim ki menim stubom-ki menjaci, • ki menjaci bez vilica-kružnouste, • tipi ni vodeni ki menjaci-ribe, • prvi kopneni ki menjaci -vodozemci, • ki menjaci sa pokrivenim rožnim krljuštima - gmizavci, • ki menjaci sa tijelom prekrivenim perjem - ptice, ki menjaci sa dlakom i mlije nim žljezdama - sisari 	raznih grupa bezki menjaka kako bi stvorili pregled rasta raznovrsnosti i gra e organizama.	
II. Gra a živih bi a	II.1. Tkiva, organi i sistemi organeva	<p>II. 1.1. Živa bi a da bi izvršavali razne životne funkcije gra eni su od tkiva, organa i sistem organa.</p> <p>II. 1.2. Životinje kao i biljke imaju razne životne potrebe, a ispunjavaju ih na razli itim putevima preko funkcije tkiva, organa i sistema organa kao:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tjelesnom pokrivkom-kožom • Sistem kretanja • Skeletni sistem • Miši ni sistem 	<p>Polaznici na kraju sedmog razreda od ovog nastavnog sadržaja treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Da znaju primjenu rije i i glavne definicije koje se ti u gra e i funkcije tkiva, organa i sistem organa životinja. -Da opisuju povezanost gra e i funkcije izme u razli itih organa. -Da razumiju da su organizmi u stanju da održavaju svoju 	<p>Programski sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hemijom, sa aspekta poznavanja hemijskog satava elije, tkiva, organa i sistem organa. • Fizikom, sa aspekta

		<ul style="list-style-type: none"> • Nervni sistem • Ula • Probavni sistem • Sistem organa za disanje • Sistem organa za cirkulaciju krvi • Urogenitalni sistem 	<p>unutrašnju sredinu od infekcija, zagađenja i dr.</p> <p>-Da predvide šta će se desiti ako jedan organ ne funkcioniše, nastaje poremećaj u radu organa ili gubi funkciju.</p> <p>-Da analiziraju, da sintetizuje i da upotrebi osnovne principe gradnje i funkcije živih sistema u njihovom svakodnevnom životu.</p>	<p>poznavanja fizičkih zakonitosti, kao kretanje materija.</p>
III. Životni procesi	III. 1. Metabolizam	<p>III.1. 1. Živa bića obavljaju razne životne funkcije kao fotosinteza, razmjena gasova i dr.</p> <p>III.1. 2. Živa bića imaju potrebu za vodom, kiseonikom, karbon dioksidom i raznim drugim organskim i neorganskim materijama.</p>	<p>Polaznici na kraju sedmog razreda od ovog nastavnog sadržaja treba:</p> <p>-Da objašnjavaju ulogu bitnih životnih procesa – fotosinteze i disanja, o kretanju materije i tok energije.</p> <p>-Da opisuju proces fotosinteze i elijskog disanja.</p> <p>-Da razumiju ulogu i značaj procesa disanja i fotosinteze o funkcionisanju organizama.</p> <p>- Da vrijednuju ulogu fermenta u svakodnevnom životu</p>	<p>Programski sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biohemijom sa aspekta strukture, uloge i aktivnosti hemijskih komponenata u metabolizmu u opšte. • Hemijom, sa aspekta veličine molekula, agregatnog stanja elijskih sastojaka i dr.

<p>III. Životni procesi</p>	<p>III. 2. Životni ciklus</p>	<p>III. 2.1. Životni ciklus – elijska dioba; III. 2.2. Proces fekundacija; Zigot, embrionalni razvoj (direktno i posredno), rođenje, rastenje, ostavljanje nasljednika i smrt.</p>	<p>Polaznici na kraju sedmog razreda od ovog nastavnog sadržaja treba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da opisuju elijsku diobu - Da znaju i da primjenjuju izraze i glavne definicije životnog ciklusa. - Da razumiju i da opisuju proces stvaranja seksualnih elija. - Da opisuju diobu elije – sličnosti i razlike između mitoze i mejoze. - Da istražuju i da demonstriraju glavne faze embrionalnog razvoja kod vodozemaca (na primjeru žabe) i kod ptica (na primjeru pileta). 	<p>Programski sadržaj ove nastavne cjeline povezan je sa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hemijom, sa aspekta upoznavanja hemijskog sastava nasljednog materijala. • Anatomijom, fiziologijom, biohemijom.
---	---	--	--	---

PRAKTI NI RADOVI

Pod praktičnim radom podrazumijevamo djelatnost koju polaznici obavljaju u prirodi i laboratoriji. Ovi radovi se obavljaju sa ciljem konkretizacije teoretskog dijela predmeta. U nedostatku laboratorija, praktični radovi mogu se izvršavati u učionici, pod uslovom da se donesu materijal i sredstva za rad u učionicu.

Laboratorijski radovi nisu neka posebna nastavna metoda ali su oblik organizacije nastavnog rada, tokom koje učenik u saradnji sa nastavnikom posmatraju strukture, procese i razne životne fenomene tokom eksperimenta, diseksije i tehnike mikroskopiranja.

Praktični radovi, koji treba da se realizuju u nastavi biologije za sedmi razred, su:

- Da prikazuju fermentaciju preko nadimanja tijesta posle ubacivanja gljive kvasca.
- Da posmatra lupom ili mikroskopom praživotinje: paramecium, amebu zelenog boja u zelenoj vodi neke močvare ili materijala pripremljenog od učenika uz pomoć nastavnika.
- Da posmatraju mikroskopom životinjsku ćeliju.
- Da prate embrionalni razvoj kod žabe ili kod pileta.
- Da determinišu određene predstavnike vodozemaca, gmizavaca ili drugih grupa životinja koje žive u njihovoj okolini.

METODOLOGIJA

Nastava biologije, kao i svih drugih oblasti, može se realizovati na nekoliko načina. Znači, može se koristiti nekoliko nastavnih metoda. Praksa je pokazala da je uspješna nastava samo ona koja se realizuje različitim metodama, gdje svaka od njih ima značaj i posebnu metodološku vrijednost.

Svaki predmet, osim opštih nastavnih metoda, ima i posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu koristiti u nastavi biologije, pominjemo:

- metodu usmenog izražavanja (monolog);
- metodu razgovora (dijalog);
- metodu čitanja i rada na tekstu;

- metodu praktičnog rada u laboratoriji biologije ili na terenu (ekskurzija);
- metodu interaktivnog učenja (na pr. simultane kompjuterske programe).

Svaka nastavna metoda ima pozitivne i negativne strane. Ovo znači da se primjenom jedne metode ne mogu realizovati svi ciljevi i zadaci nastave predmeta biologije. Zato, svakako treba da se kombinuju u zavisnosti od sadržaja, ciljeva i objekta koje težimo realizovati.

Zatim, kompetencija je nastavnika, primjenjuju i strukturu nastave, da izabere raznovrsne didaktičke materijale, metode i strategije nastave i učenja koje su najpogodnije, sa ciljem realizacije ciljeva i specifičnih objekta, sa učenikom u centru. (kao na pr. **Klaster, Kurbanje, Insert, Tabela koncepta, Venov Dijagram, Brainstorming, Džigsou I i II dr.**).

O detaljima ovih formi rada sa učenicima i o tehnikama nastave pogledajte udžbenike:

B. Musai; Modeli uspješne nastave, Tirana, e-mail: rwctara@aedp-soros.al.

M. Mula. Modeli nastave po strukturi nastave, Priština, 2003. Email: office @ kec-ks.org, http://www. kec-ks. org

Nastavni Plan i program za 9 i 10 razred, Priština, 2002 i 2003, str. 11 –14 i str.167-169.

U praksi ne postoji nastavna metoda biologije u kojoj se primjenjuje samo jedna nastavna metoda. Primjenom nekoliko nastavnih metoda na istom predmetu, nastava postaje dinamičnija, razbija se monotonija i povećava interesovanje učenika za nastavu.

Svaka promjena na poslu i primjena različitih nastavnih metoda, osvježava nastavu, čine je interesantnijom, čime se postiže da rezultati učenika budu bolji.

Za što bolju realizaciju postavljenih ciljeva na nastavnom predmetu trebamo raditi u duhu didaktičkih principa: od poznatog ka nepoznatom, od bližeg ka daljem, od prostog ka složenom, od konkretnog ka apstraktnom, od posebnog ka općem, od mikronivoa prema makronivou. (na pr. organ, tkivo, ćelija, ćelijske infrastrukture).

Drugim riječima, nastavnik upućuje učenike tako da oni sa svojim aktivnostima u učionici, školi, laboratoriji, prirodi i dr. mogu da upoznaju, opažaju, rekonstruiraju, mjere, zapisuju, prikupljaju podatke, eksperimentišu, nadgledaju, misle na nezavistan način, i itd. Znači, da

razumiju programski sadržaj u toku posmatranja i rada. Ono što uje zaboravlja, ono što vidi pamti, ono što vidi i radi razumije. Da bi raalizovao ovaj cilj, nastavniku pomažu vivarijumi, akvarijumi, terarijumi, rad na terenu nau ne ekskurzije i rad u laboratoriji. Za klasifikaciju biljaka i životinja sredine gdje živi u enik, nastavnik ga upu uje kako treba da upotrebljava klju za determinaciju.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je proces posmatranja, sistematskog prikupljanja, analiziranja i interpretacije informacija sa ciljem odre ivanja do kojeg stupnja je polaznik savladao instruktivne objektivne. Ono se treba poduprijeti na objektivima znanja (o ekivanim rezultatima) programa predmeta biologije za VII razred.

Ovaj proces se zasniva na nekoliko osnovnih principa, kao što su:

- Odre ivanje cilja i prednosti u procesu vrijednovanja;
- Primjena odgovaraju ih instrumenata mjerenja u skladu sa ciljem, na na in da bi se izmjerilo ono što se cilja da se mjeri;
- Obezbe ivanje kvalitetnih informacija o postignu u rezultata polaznika preko kontinuiranog mjerenja i vrijednovanja;
- Mjerenje i vrijednovanje trebaju biti uravnoteženi, da se obuhvati cjelokupni nastavni sadržaj predmeta;
- Stalna vrijednost podataka o ta nosti stupnja postignu a polaznika;
- Primjena tehnike vrijednovanja sa kojima jasno razlikujemo postignu e polaznika.

Instrumenti vrijednovanja

Za osobine koje želimo da vrijednujemo zna ajno je da upotrebljavamo sredstva ili odgovaraju i instrument mjerenja. Sa bilo kojim sredstvom koje upotrebljavamo ne mogu se mjeriti sve osobine postignu a polaznika, prema tome treba koristiti što je više mogu e sredstva i razne tehnike, na na in kako bi prikupili dovoljno informacija radi vrijednovanja stepena dostignu a polaznika.

Predmetni nastavnik i škola trebaju primijeniti dovoljan broj instrumenata mjerenja i vrijednovanja, kao što su:

- Promatranje;
- Upitnik (samovrijednovanje);
- Pismeni izvještaj jednog praktičnog rada ili jednog istraživanja;
- Usmeno izražavanje;
- Pismeno izražavanje;
- Kontrolni list (upotrebljava se za menevarske vještine polaznika);
- Dosije ili portofolio (samovrijednovanje);
- Test zasnovan na kriterijumima i objektivima;
- Test postignuća izrađen od zahtjeva (pitanja) sa
 - više alternativnih odgovora;
 - otvorenih kratkih odgovora;
 - otvorenih proširenih odgovora i dr.

i svaki drugi instrument koji nastavnik smatra potrebnim.

Stepen usvojenosti-postignuća

Na kraju školske godine, svaki učenik treba postići i jedan od stepena postignuća:

- odličan (veoma visoko postignuća);
- vrlo dobar (visoko postignuća)
- dobro (srednje postignuća)
- dovoljan (ograničeno postignuća) i
- nedovoljan (nedovoljno postignuća).

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Za realizaciju nastavnog sadržaja biologije za VII razred preporučuje se upotreba:

- Opšti atlas zoologije, I. Zeneli Priština 2000,

- Atlas anatomije D. Rexhepi, H. Qerimi 2002 Prishtina,
- Atlas Biologije, A. Gashi, K. Abdullahu.

Riječnik sa terminološkim objašnjenima i proširenih definicija

- Biološki rečnik, E. Ruka, Zyri Bajrami, Izdanja Toena, Tirana, 1999.
- Rečnik biljnih naziva, F. Krasniqi et.al. 2004, Tirana-Priština.
- Ilustrovani ključ sa fotografijama o determinaciji biljaka, gljiva i životinja.

Kolekcija značajnih literatura vezanih sa posebnim temama

- Novine, stručni i naučni časopisi, fotografije, poster, šeme, dijagrami, karte, tabele, preparati, CD, videokasete, izvori sa interneta i dr.

HEMIJA

HEMIJA

VII razred

2 sata nedjeljno, 36 sata godišnje

UVOD

Hemija je prirodna i eksperimentalna nauka čiji je predmet proučavanje materija. Ona proučava strukturu, osobine supstanci kao i njihove promjene i zakone na osnovu kojih se vrše ove promjene.

Hemija podstiče i razvija kritičko mišljenje da bi shvatili, razjasnili i analizirali sastav materije kao i procese koje se odvijaju u prirodi i u hemijskoj laboratoriji. Hemija nam pomaže da bi lakše razumjeli svijet koji nas okružuje i daje nam mogućnost za kvalitetniji život. Ona ima vodeću ulogu u proizvodnji hrane, lijekova, tekstila, metala, plastičnih masa, građevinskog materijala, vještačkih ubriva, pesticida, i drugog industrijski važnog materijala.

CILJEVI

- Razvijanje i spoznaja hemijskih pojmova kroz razne aktivnosti koje su obuhvaćene diskusijama, eksperimentima kao i razno prihvatanje problema.
- Inspirira i procjenjuje da je hemija eksperimentalna nauka dio našeg života koja pomaže i prati uvijek tokom njegovog života.
- Da razvijaju i njeguju njegove navike i sposobnosti za upotrebu hemijskih supstanci, laboratorijskih sredstava za nezavistan teorijski rad, eksperimentalni i praktični rad i da steknu dovoljnu kulturu za očuvanje životne sredine
- Da se lično formiraju, sa kritičnim autonomnim stavom, sa kulturom uzajamne saradnje sa nastavnikom, roditeljima,

školskom zajednicom i van škole za napredak nezavisnog kritičkog mišljenja .

OP I OBJEKTIVI I SPECIFIČNOSTI

Polaznici treba da znaju :

- Sastav i osobine materije:(elementi, jedinjenja, smjese, kiseline, baze, soli, tečnosti, gasovi, vrste supstance).
- Fizičke osobine (oblik, gustinu, rastvorljivost, tačka ključanja i tačka topljenja, miris, boja).
- Hemijske osobine : (kiselost, baznost, reaktivnost i dr.).
- Strukturu materije (atoma, molekula, jona).

Da shvate:

- Zakone, pravila, načela i zakonitosti na osnovu kojih se odvijaju hemijske reakcije.
- Formule prostih i složenih jedinjenja.

Da primjenjuju:

- Periodni sistem elemenata za prikupljanje informacija (simbole elemenata, atomski ili redni broj, grupe i periodevalence, metale, metaloide i nemetale)
- Pravila Međunarodne unije za istu i primijenjenu hemiju (IUPAC) za imenovanje jedinjenja.

Da analiziraju:

- Fizičke osobine i reaktivnost elementarnih supstanci i jedinjenja.
- Hemijske preobražaje (vrste reakcije, reaktanti, proizvodi i jedna i više hemijskih reakcija)

Da sintetizuju:

- Elemente(vodonik, kiseonik, azot, i druge elemente).
- Jednostavna prosta hemijska jedinjenja (soli, baze, kiseline i dr.).

Da vrijednuju:

- Zna aj hemijskih supstanci za život.
- Eventualne negativne posljedice nekih pojedinih supstanci za okolinu i njeno o uvanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ

Kategorija	Potkategorija	Broj asova	%
I. Osnovi hemije	1. Hemija prirodna nauka	2	5.55
	2. Materija, oblik i njena struktura	24	66.66
	3. Hemijske reakcije	5	13.88
	4. Neorganska jedinjenja i njihova podjela	5	13.88

Kategorija	Potkategorija	Programski sadržaj	Ekvivalentni rezultati	Međupredmetna povezanost
I. Osnovi hemije	I.1 Hemija prirodna nauka	I.1.1 Hemija, predmet proučavanja i njen značaj. Hemijska laboratorija. (Značaj hemije. Sredstva koja se koriste u laboratoriji i zaštitne mjere).	Polaznici će biti u stanju: 1. Da definišu predmet izučavanja hemije 2. Da imenuju laboratorijsko posuđe prema grafi i njihovoj funkciji 3. Da izvede reakcije koje se odvijaju u prirodi i u laboratoriji	Fizika (određivanje osobine supstanci i upotreba mjernih jedinica) Matematika (dodavanje) Biologija (procjene značaja hemije za životne procese) Informatika (primjene informacija sa interneta) Matematika
I. Osnovi hemije	I.2 Materija oblici i njihova struktura	I.2.1 Materija i energija (Definicija materije i njena korelacija sa energijom). I.2.1 Preobražaj	Polaznici će biti u stanju : 1. Da pokažu materiju kao sastavni dio prirode. 2. Da identifikuju izvore energije u prirodi (solarnu, geotermalnu, hidroenergiju. Energiju vjetra, sagorijevanjem fosilnih goriva). 3. Da opišu agregatna stanja supstanci.	Fizika (mjerne jedinice supstanci, određivanje osobina supstanci, osobine vazduha, vode i vrste energije.) Matematika (primjena eksponencijalnih brojeva i dodavanje).
		I.2.2 Fizičke i hemijske osobine	4. Da razlikuju supstance prema njihovim fizičkim i hemijskim osobinama	valence, koncentracije rastvora

		<p>Razlike između fizičkih i hemijskih osobina</p> <p>I.2.3. Hemijske supstance i njihova podjela (Klasifikacija supstanci, osobine elemenata i jedinjenja)</p> <p>I.2.4. Smješe i njihova klasifikacija (sastav i osobina homogenih i heterogenih smjesa i odvajanje istih supstanci iz smjesa)</p> <p>I.2.5 Hemijski znaci (simboli) i hemijske formule Korišćenje simbola i molekularnih formula</p>	<p>5. Da razlikuju iste supstance od smjesa i elemente od jedinjenja.</p> <p>6. Klasifikacija smjesa na osnovu njihovog sastava.</p> <p>7. Da upotrebljavaju simbole i hemijske formule za predstavljanje elemenata i jedinjenja.</p> <p>8. Da razlikuju sastojke vazduha; kiseonik, azot i ugljen dioksid i njihove osobine.</p> <p>9. Da analiziraju ciklus kiseonika, azota i ugljen dioksida u prirodi.</p> <p>10. Da procijene važnost sastojaka vazduha za životne procese kao i za industrijske potrebe.</p> <p>11. Da spoznaju karakteristične osobine vode i njenu upotrebu u svakodnevnom životu, industriji, poljoprivredi i dr.</p> <p>12. Da klasifikuju vrste voda na osnovu rasprostranjenosti u prirodi (atmosferske, površinske i podzemne).</p> <p>13. Da analiziraju sastojke vode postupkom elektrolize.</p>	<p>Biologija (uloga energije u regulisanju životnih procesa fotosinteza i disanje).</p> <p>Informatika (korišćenje i upotreba informacija sa interneta)</p> <p>Hemijska tehnologija (postupak dobijanja sastojaka iz vazduha)</p> <p>Zaštita sredine (opis i klasifikacija zagađivača vazduha i vode)</p> <p>Geografija (rasprostranjenost vode u prirodi)</p> <p>Poljoprivreda (iskorišćenost voda)</p>
		<p>I.2.6. Vazduh (Vazduh, rasprostranjenost)</p>	<p>14. Da procijene značaj vode, za razvoj života, za potrebe higijene,</p>	<p>Medicina (upotreba fizioloških)</p>

		<p>njegovih sastojaka i upotreba)</p> <p>I.2.7.Voda. (vrste voda u prirodi , rasprostranjenost i hidrološki proces vode, sastojci vode i njihove osobine)</p> <p>I.2.8. Atom, njegov sastav, relativna atomska i relativna molekulska masa. (Atomi, sastav atoma, elektronski omota i atomsko jezgro.</p>	<p>doma instava, industrije, poljoprivrede i dr.</p> <p>15. Da definišu atom kao mikro esticu, njegovu veli inu i dr.</p> <p>16. Da razlikuju elementarne estice atoma prema njihovoj veli ini i njihovom potencijalu.</p> <p>17. Da koriste vrijednosti atomskih brojeva za odre ivanje razlike izme u atoma.</p> <p>18. Da indetifikuje grupe i periode u tablici Periodnog sistema elemenata.</p> <p>19. Da upoznaju osobine elemenata i njihov položaj u tablici Periodnog sistema.</p> <p>20. Da upotrijebe tablicu Periodnog sistema za klasifikaciju elemenata na metale, nemetale i metaloide.</p> <p>21. Da odrede relativnu molekulsku masu elemenata i jedinjenja koriste i podatke za relativnu atomsku masu elemenata iz tablice Periodnog sistema elemenata.</p> <p>22. Da pokažu da su molekuli sastavljeni od dva ili više atoma</p>	<p>rastvora)</p> <p>Farmacija (pripremanje lijekova)</p>
--	--	---	--	---

	<p>I.2.9. Izgradnja Periodnog sistema elemenata (Historijat, periode, grupe, klasifikacija elemenata na metale, nemetale i metaloide).</p> <p>I.2.10. Hemijska veza (jonska, kovalentna veza) (Joni, formiranje jonske i kovalentne veze)</p> <p>I.2.11. Valenca, pisanje formula na osnovu valence. (Definicija valence i njeno određivanje na prostim primjerima)</p> <p>I.2.12. Rastvori, pripremanje rastvora sa određenom koncentracijom rastvor, rastvarač, rastvorena supstanca, maseni udio, procentna</p>	<p>23. Da razlikuju atome, katjone i anjone na bazi njihovog elektrodnog potencijala.</p> <p>24. Da opišu fizičke i hemijske osobine jonskih jedinjenja.</p> <p>25. Da analiziraju elemente koji grade jonsku vezu.</p> <p>26. Da odrede vrstu atoma i kovalentnu vezu među njima.</p> <p>27. Da razlikuju jonsku od kovalentne veze na osnovu njihovog stvaranja.</p> <p>28. Da identifikuju kovalentnu vezu, jednostruku, dvostruku, trostruku na prostim primjerima.</p> <p>29. Da analiziraju strukturu molekula vodonika, vode, hlora, kiseonika, hlorovodonika i azota.</p> <p>30. Da izvedu valencu elemenata za predstavljanje strukturnih formula elemenata i jedinjenja na prostim primjerima.</p> <p>31. Da pokažu primjerom rastvaranje supstance u vodi</p> <p>32. Da razlikuju rastvor prema agregatnom stanju komponenata koje čine rastvor.</p> <p>33. Da klasifikuju rastvore na osnovu</p>	
--	--	--	--

		koncentracija i td.	količine rastvorene supstance. Nezasićeni, zasićeni i prezasićeni. 34. Da procjene značaj i važnost rastvora za razvoj životnih procesa	
I. Osnovi hemije	1.3 Hemijske reakcije	1.3.1.Vrste hemijskih reakcija (Reakcije analize, sinteze, egzotermne i endotermne reakcije 1.3.2.Jedna i više hemijskih reakcija (Pisanje jedna i više hemijskih reakcija) 1.3.3.Osnovni hemijski zakoni (Opisivanje i sprovođenje osnovnih hemijskih zakona)	Polaznici i biti u stanju: 1.Da razlikuju reakcije analize i sintezne. 2.Da razlikuju egzotermne i endotermne reakcije. 3.Da odrede koeficijent, agregatno stanje supstanci i proizvod hemijske reakcije i da izjednače hemijsku reakciju. 4.Da sprovedu zakon o očuvanju mase u toku izjednačavanja hemijskih reakcija 5.Da obrazlože zakon stalnih odnosa mase na prostim primjerima. 6.Da upotrijebe relativnu atomsku masu i relativnu molekularnu masu za određivanje odnosa masa elemenata u jedinjenju.	Biologija (hemijske reakcije u živim organizmima) Fizika (određivanje osobina i agregatna stanja supstanci i upotreba jedinica mjere prema SI sistemu) Informatika (Korištenje informacija sa interneta)
I.Osnovi hemije	I.4. Neorganska jedinjenja i njihova klasifikacija	1.4.1.Oksidi, kiseline, baze i soli (Vrste oksida, kiselina, baza i soli, reakcije između kiselina i baza	Polaznici i biti u stanju: 1.Da razlikuju neorganska jedinjenja prema sastavu i njihovim osobinama. 2.Da klasifikuju okside. 3.Da identifikuju kiseline, baze i soli	Biologija (jedinjenja važna za živi svijet). Fizika (određivanje osobina

		<p>1.4.2 Nomenklatura neorganskih jedinjenja (Pravila za davanje imena oksidima, kiselina, bazama i solima)</p>	<p>na osnovu Arhenijusove teorije. 4. Da demonstriraju reakcije kiselina i baza sa indikatorom (lakmus papir, metil oranž, fenolftalein). 5. Da klasifikuju kiseline na osnovu broja vodonikovih (H^+ ili H_3O^+) jona, koji se mogu zamjeniti jonom metala. 6. Da razlikuju baze prema broju OH^- jona koji se zamjenjuje kiselinskim ostatkom. 7. Da pokažu primjere za formiranje kiselih, baznih i neutralnih soli. 8. Da imenjuju neorganska jedinjenja prema pravilima IUPAC nomenklature</p>	<p>neorganskih jedinjenja). Poljoprivreda (upotreba neorganskih jedinjenja u poljoprivredi) Medicina (upotreba i korišćenje fizioloških rastvora). Zaštita životne sredine (klasifikacija i opisivanje zagađivača sredine). Informatika (korišćenje informacija sa interneta o neorganskim jedinjenjima).</p>
--	--	--	--	---

METODOLOŠKA UPUSTVA

Za uspješno realizovanje nastavnog plana i programa iz predmeta hemije neophodno je korišćenje metoda i tehnika i raznovrsnih oblika rada kao i cjelokupne procedure (nove informacije, obnavljanje, utvrđivanje, vježbe, zadataka, rad sa projektima, praktičan rad, materijalna sredstva kao što su: crteži, dijagrami, modeli, grafikoni, hemikalije, laboratorijsko posuđe i pribor i druga savremena tehnička sredstva kao što je kompjuter i dr.).

Izbor metoda koje će se koristiti je u kompetenciji samog nastavnika. On se mora prilagodavati zahtjevima polaznika, prema sadržaju nastavnih tema sa didaktičkom osnovom, sa nivoom formiranja polaznika.

Metode, tehnike i oblici rada sa polaznicima treba da su kombinovane i raznovrsne (budući da treba da podignu dinamiku rada, razbijaju monotoniju i motivišu polaznike za učenje i dr.).

Metode, tehnike i oblici rada sa polaznicima takođe, su raznovrsni kao i oblici učenja i sticanja znanja. Sve ovo treba da bude u funkciji lakšeg usvajanja sadržaja nastavnog programa i efikasnije primjene znanja, navika, sposobnosti i vrijednosti hemije posebno onih koje su potrebne za rješavanje svakodnevnih problema.

Ispunjavajući zahtjeve za kvalitetno učenje i sticanje novih znanja preporučuje se nekoliko metoda i tehnika:

- Direktno predavanje (putem prirodnih i objašnjavanja, razlaganja, praktičnih vježbi i primjera).
- Indirektna predavanja (putem razmatranja, otkrivanja i rješavanja problema).
- Konstruktivnost i predavanje pomoću pitanja (tehnika pitanja upućenih polaznicima).
- Diskusija i učenje uz saradnju malih i većih grupa kao i sa svim polaznicima.
- Predavanja uz prisustvo kritičkog i kreativnog mišljenja i rješavanja problema kompjuterom.
- Učenje putem projekata istraživačkog rada na terenu.
- Predavanja putem demonstriranja i eksperimenta.
- Učenje i pamćenje putem multimedijalnih sredstava, posebno kompjutera.
- Samoistraživanje
- Učenje u prirodi i u industrijskim objektima.

U svim slučajevima primjenom ovih metoda ili nastavnih tehnika treba da prati i upotreba materijala i odgovarajućih didaktičkih sredstava bez kojih se ne mogu postići i odgovarajući rezultati.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je djelatnost i instrument koji se upotrebljava za određivanje i procjenu rada i dostignuća polaznika. Ono igra ulogu jednog mjernog aparata koji razjašnjava situaciju u kojoj se nalazi polaznik. Vrijednovanje kao jedan široki sistem koji se oslanja na proces učenja polaznika obuhvata ove kategorije vrijednovanja:

- Formativno
- Dijagnostičko
- Koncizno (sveobuhvatno)
- Motivirajuće

Stalno vrijednovanje poslije svake nastavne jedinice daje bolje rezultate. Ono ne mjeri samo stečena znanja, nego vrijednuje stepen do kojeg je došlo edukativno djelovanje koje ostavlja trag na ličnost polaznika.

Završno vrijednovanje obuhvata opštu aktivnost učenja kod polaznika (usmjereni odgovori, projekti, seminarski radovi, ponašanje u grupi, sposobnosti koje je dobio u toku eksperimentalnog rada, domaće zadatke, rezultati testiranja i pisanih zadataka idr.).

Vrijednovanje polaznika obuhvata tri glavne oblasti:

- Osposobljavanje – sposobnost poznavanja (kognitivno)
- Emocionalne sposobnosti (afektivne)
- Psihomotorne sposobnosti

Nastavnik – predavač odabira i upotrebljava sredstva i raznovrsne tehnike vrijednovanja poslije obrade programskog sadržaja, polaznici se ocjenjuju ocjenom za jednu temu, za jednu cjelinu tema, za jedan semestar ili polugodište i na kraju nastavne godine. Vrijednovanje mora biti transparentno prema svim polaznicima, roditeljima, administratorima obrazovanja i zajednice.

Završavanje vrijednovanja služi predavaču za postizanje određenih ciljeva:

1. Da osiguraju informacije oko napredovanja polaznika.
2. Da obezbijede polaznicima nastavne informacije
3. Za motivaciju polaznika

4. Da prati napredak polaznika
5. Da osigura realizovanje objektivnih aktuelnosti
6. Da vrijednuje spremnost polaznika za sticanje novih znanja.
7. Da primjenjuju metode zasnovane na vrijednovanju i samovrijednovanju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

Da bi se uspješno realizovala nastava i u enje programa hemije nastavnici i polaznici treba da koriste razli ite izvore informacija kao što su :

1. Laboratorija ili kabinet hemije ili mobilna laboratorija.
2. Udžbenik hemije, priručnik za predavanje, praktikum, radne sveske i druge knjige stranih jezika.
3. Periodni sistem elemenata, fotografije, modeli, sheme, dijagrami, makete, kolekcije razli itih materijala.
4. Profesionalni i nau ni asopisi, rječnici i enciklopedije.
5. Multimedijalna oprema (kompjuterski programi, internet, CD)
6. TV aparat sa video rekorderom, grafoskop, fotoslajdovi, video kasete koje sadrže nau ne materijale posebno interesatne za polaznike.
7. Nexhat Daci, Redxhep Mehmeti, Muhamet Bicaj, Xhavit Ahmeti, Hemija za VII razred, Libri Shkolor, Priština.
8. Muhamet Bicaj, Mandushe Berisha, Ismet Hashani, Hemija 9, Libri Shkolor, Priština.
9. Dr. I Filipovi , Dr. S. Lipanovi (Opšta i neorganska hemija)
10. Hemijski rječnik
11. Bardhyl Musai, METODOLOGIJA E MESIMDHENIES, Tirana 2003
12. Ostala neophodna literatura koja se nalazi u bibliotekama i ostala sredstva na tržištu.

Nadležnost i sloboda nastavnika je da u uslovima u kojima rade škola, da odabiru izvore informacija i pomo na nastavna sredstva, obra uju i pažnju na ravnotežu eksperimentalnih podataka, usmjerenih, vizuelnih i sa posebnim naglašavanjem onoga štoje suštinsko i bitno da nau e.

Ova sloboda u izboru nastavnih izvora treba da bude i za u enike.

GEOGRAFIJA

OP A GEOGRAFIJA I GEOGRAFIJA KOSOVA

VI razred

UVOD

Geografija za VI razred ima za cilj proučavanje Zemlje, stanovništva, međunarodne usobne odnose i Kosovo kao region. Geografija učenicima pruža temeljne i polazne informacije da formiraju potpuno i ispravno shvaćanje o objektima, prirodnim i društvenim pojavama uopće i posebno u slučaju Kosova kao prostora za život njegovog stanovništva.

CILJEVI

1. Razvoj sposobnosti polaznika da **upoznaju** geografiju kao nauku, Zemlju i Svemir, kretanja Zemlje, fizičke i društvene sisteme i Kosovo.
2. Razvoj sposobnosti da **shvate** položaj Zemlje u Svemiru, karakteristike Zemlje kao nebeskog tijela, fizičke i društvene sredine, fizičke i društvene karakteristike Kosova.
3. Da razviju potrebne **vještine** i **navike** o prikupljanju, korištenju i obradi raznih podataka u konkretnom slučaju.
4. Razvoj spremnosti da **ispravno i odgovorno koriste** znanja, vještine i stečene navike iz nastave geografije.
5. Razvoj **stavova** i **vrijednosti** o raznovrsnosti prirodnih i ljudskih osobina, uopšteno i posebno za Kosovo.
6. Razvoj sposobnosti o **poštovanju** ljudskih prava za sve ljude svijeta i Kosova, bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku, jezičnu pripadnost i angažovanje u pronalaženju rješenja problema na lokalnom, regionalnom i svjetskom nivou.

OP I OBJEKTIVI

Polaznik treba:

- **Da poznaje:**
 - injenice i koncepte o osobinama Zemlje, Sun evog sistema, njihove me usone relacije.
 - Osnovne karakteristike Kosmosa, Sun evog sistema, Sunca, Zemlje i Kosova kao regije.
- **Da shvati:**
 - Oblike nebeskih tijela, kretanja i njihove posledice na živa bi a na Zemlji, inioce fizi ke i društvene sredine u odnosima izme u svera na Zemlji.
 - Specifi nosti i sli nosti nebeskih tijela, drugih nebeskih tijela, Zemljinih svera i Kosova kao regije.
- **Da primjeni:**
 - Znanja za itanje i koriš enje karata, koordinatne sisteme, kartografske znake, grafikone, dijagrame, karte itd.
 - Da koristi verbalne kavantitativne i simboli ke podatke, fotografije, tabele, dijagrame, karte itd.
- **Da analizira:**
 - Zna aj oblika, veli ine, i kretanja Zemlje u prirodnim pojavama. Pove anje i rasprostranjenost stanovništva u svijetu i njene razli ite osobine.
 - Ulogu i geografski položaj Kosova, prirodne uvjete, socijalne i ekonomske karakteristike na razvoj Kosova i njegove specifi nosti.
- **Da vrijednuje:**
 - Ulogu oblika, veli ine, rastojanja od Sunca na razne prirodne pojave na Zemlji.
 - Uzroke pojava i procesa, kao globalno zagrijavanje, problemi sa vodom, erozijom, zaga ivanjem vazduha, vode i zemljišta, brzi porast broja stanovnika u nekm dijelovima svijeta, problem izbjeglica, nejednaki ekonomski razvoj u svijetu itd.

- **Da razvije stavove i vrijednosti:**
 - O raznovrsnosti fizičke i društvene sredine, o različitim životnim uvjetima i djelatnosti ovjeka.
 - O polnoj, etničkoj, vjerskoj, socijalnoj jednakosti, o suradnji između zajednica i stvaranju osobnih i zajedničkih kulturnih vrijednosti.

STRUKTURA PROGRAMSKOG SADRŽAJA

2 sata nedjeljno, 90 nastavnih dana - 18 sedmica- 36 sava ukupno.

Kategorije	Broj sava	%
Prostor i fizički sistemi	12	33.33%
Društveni sistemi	5	13.88%
Region-Kosovo	12	33.33%
Vrijednovajne	2	5.55%
Utvrđivanje	5	13.88%
Ukupno sava	36	100%

Kategorija	Podkategorije (programski sadržaj)	O ekivani rezultati	Me upredmetne veze
Prostor i fizi ki sistemi	Geografija, predmet studiranja, veza sa drugim naukama.	Polaznik treba da izrazi shvatanje geografije, da razlikuje njene discipline i da napravi sponu sa drugim naukama.	Povezanost izme u disciplina geografske fizike, geologije, biologije, fizike.
	Zemlja i Svemir	Polaznik treba da izrazi shvatanje Svemira (Vasione) i nebeskih tijela zajdeno sa Zemljom.	Veza sa fizikom, matematikom, geologijom
	Oblik i veli ina Zemlje	Polaznik treba da zna o njenom obliku i veli ini.	Povezanost sa fizikom, astronomijom, matematikom
	Ktetanja Zemlje i posledice	Polaznik treba da kaže šta je rotacija, revolucija i koje su njihove posledice na živi svijet.	Veza sa matematikom, astronomijom, biologijom
	Prikazivanje površine Zemlje na globusu i karti.	Polaznik treba da zna šta je karta, globus, šta su paralele i meridijani, razmjera karte, kako se prikazuju visine i dubine. Šta je apsolutna i rlativna visina. Da poznaje osnovne kartografske oznake.	Veza sa kartografijom, matematikom, geodezijom
	Karte, elementi, sadržaj i koriš enje.	Polaznik treba da zna da koristi karte, da razlikuje vrste karata.	Veza sa kartografijom, geodezijom, matematikom

	Raspored zemljišne i vodene mase na Zemlji	Polaznik treba da uporedi i razlikuje podvodne i podzemne djelove i njihove proporcije.	Veza sa geodezijom, kartografijom, fizikom, biologijom.
	Sastav i gra a Zemlje. Reljef, formirajne i oblici reljefa	Polaznik treba da zna šta je Zemljina kora, omota , jezgro, kontinent, okean, glavne oblike reljefa, vulkan, zemljotres, kako se stvaraju glavni oblici reljefa.	Veze sa geologijom, kartografijom
	Uloga reljefa na život i ovjekovu djelatnost	Polaznik na osnovu poznatih primjera da zna ulogu reljefa na rasprostranjenost, život i djelatnosti ljudi.	Veze izme u geomorfologije, stanovništva, naselja i ekonomije
	Atmosfera, vrijeme i klima	Polaznik treba znati šta je atmosfera, koji su glavni gasovi, šta je vrijeme i klima. Koji su toplotni pojasevi na Zemlji:	Veze sa fizikom, hemijom, kartografijom.
	Površinske i podzemne vode	Polaznik treba da poznaje različite oblike vode, vodene objekte, neravnomjernu raspodjeljenost, šta je slanost, plima, osjeka, kako se formiraju valovi (talasi), šta je otok, poluotok, zaliv, fjord, morski tesnac, rijeka, rije na mreža, jezera, podzemne vode.	Veze sa fizikom, hemijom, geofizikom
	Biosfera	Polaznik treba da izrazi glavne biljne i životinjske formacije prema toplotnim pojasevima u svijetu.	Veza sa biologijom, bio i zoogeografijom
Društveni sistemi	Broj stanovnika na Zemlji, gustina naseljenosti	Polaznik treba da zna koliki je broj stanovnika u svijetu, koji kontinenti imaju više stanovnika i koji je guš e naseljen.	Veze sa kartografijom, socijologijom
	Prirodni i migracioni priraštaj stanovništva i populaciona politika	Polaznik treba da zna šta je natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj, gde je najve i priraštaj i zašto. Zašto ljudi migriraju, šta je migracija, emigracija. Kako se može regulisati porast stanovništva populacionom politikom.	Veze sa sociologijom, ekonomijom, statistikom, matematikom

	Naselja, sela i gradovi, razlike među njima	Polaznik treba da zna šta su naselja, koje oblike i veličinu imaju, koja brže rastu, ko je uzrok njihovog razvoja.	Povezanost sa historijom, arhitekturom, ekonomijom
	Ekonomija, faktori razvoja	Polaznik treba da zna šta je ekonomija, kako se ona razvija, ko pomaže njen razvoj i kada ona zaostaje.	Veza sa ekonomijom, sociologijom
	Djelatnosti, grane i ekonomske osobenosti	Polaznik treba da zna šta su djelatnosti, kako se dijele, šta su ekonomske grane, koja grana pokazuje najveći rast.	Veza sa ekonomijom, sociologijom, politikom
Region Kosovo	Ploščaj, granice, i veličina Kosova	Polaznik treba da shvati koji položaj ima Kosovo, sa kim se graniči, kolika je njegova površina.	Veza sa kartografijom, matematikom, geodezijom
	Priroda Kosova, reljef, njegove osobine, mineralna bogatstva i njihova struktura.	Polaznik treba da zna koje su najpoznatije planine, ravnice, doline, klisure, pećine, koja bogatstva postoje i gdje se ona nalaze.	Veza sa geologijom, geomorfologijom, topografijom, kartografijom
	Klimatske i hidrografske karakteristike Kosova.	Polaznik treba da zna koje vrste klima postoje na Kosovu, kojim se osobinama razlikuju. Da zna da nabroji najpoznatije rijeke, gdje izvire i gdje se ulivaju.	Veza sa geologijom, geomorfologijom, biogeografijom
	Pedologijske (zemljišne) i biogeografske osobine prostora na Kosovu.	Polaznik treba da zna o najpoznatijim vrstama zemljišta, karakteristične biljke i životinje Kosova.	Veza sa pedologijom (nauka o zemljištu) i biogeografijom
Region Kosovo	Stanovništvo i naselja	Da zna broj stanovnika, koliki je prirodni priraštaj, kakva su migraciona kretanja, zašto se ona dešavaju, gdje idu migranti. Polaznik treba da razlikuje naselja na Kosovu, koji su najpoznatiji gradovi.	Veza sa demografijom, urbanistikom

	Ekonomija i njene osobine na Kosovu	Da polaznici pokažu etape ekonomskog razvoja, trenutnu situaciju i mogućnosti ekonomskog razvoja.	Veze sa ekonomijom
	Djelatnosti i grane ekonomije na Kosovu	Polaznik treba da zna šta su djelatnosti, ekonomski sektori i grane, da tumači grafikone i dijagrame u vezi ekonomskih podataka.	Veze sa ekonomijom
	Poljoprivredna ekonomija i njene grane.	Polaznik treba da razlikuje ekonomske grane poljoprivrede, njihovu rasprostranjenost na prostoru Kosova, uvjeti i faktori koji utiču na njihov razvoj.	Veze sa pedologijom, klimatologijom, hidrologijom
	Rudarstvo i energetske izvori	Polaznik treba da zna koje rude postoje, gdje se nalaze, koje su se koristile i koje se koriste.	Veze sa geologijom
	Industrija i njene grane na Kosovu	Polaznik treba da razlikuje industrijske grane i njihovu rasprostranjenost na Kosovu, kada je počela industrijalizacija, kada je prekinuta i koje su sada šanse za razvoj.	Veze sa geologijom, pedologijom, ekonomijom
	Administrativno-politička organizacija	Polaznici treba da shvate administrativno-političku podjelu na Kosovu, jedinice, nivoe podjele i organizacije.	Veze sa pravosuđem i politikom
	Regioni Kosova i njihove specifične osobine	Polaznici treba da znaju da se Kosovo sastoji iz nekoliko regiona koji se međusobno razlikuju prema prirodnim, socijalnim, kulturnim, ekonomskim osobinama.	Veze sa geologijom, morfologijom, etnografijom

METODOLOGIJA NASTAVE

Predmet geografije se može uiti i interpretirati preko različitih metoda i tehnika. Izbor metoda i tehnika zavisi od psiho-motornih sposobnosti polaznika.

Materijalna baza nastave geografije

Savremena nastava geografije se može realizirati u cjelini koristeći:

- nastavne objekte (školu, učionicu, kabinet i prirodu);
- nastavna sredstva (vizuelna i audiovizuelna);
- pomoćna tehnička sredstva (tabla, video projektore, TV, radio itd.);
- radna sredstva polaznika (udžbenik, knjige iz geografije, radna sveska, geografski atlas, karte, šeme itd.);

Praktična nastavna sredstva pri učenju geografije

Praktična sredstva pri učenju geografije imaju veliku važnost, zato što predmet geografije ima vizuelni karakter. Prikaz geografske stvarnosti se prenosi **neposrednim govorom** i preko **nastavnih sredstava**. Ovo znači da je **demonstriranje** zadatak nastavnika, a **posmatranje** obaveza polaznika. Polazniku treba omogućiti indirektno posmatranje koristeći:

- ❖ fotografije, filmove, televizijske emisije, kompjuter, modele, makete, globus, karte većeg (planove), srednjeg, manjeg stepena, geografske, fizičke, društvene, ekonomske, bezvremene itd.);
- ❖ geografske crteže (predmetne crteže, dijagrame, grafikone, kartograme);
- ❖ numeričke vrijednosti (pomoćna tabela itd.);
- ❖ naučni knjiga, udžbenike, geografskih revija itd.

Metode rada za nastavu geografije

U procesu nastave koristi se nekoliko formi rada a to su:

- Pojedinačna, frontalna, kolektivna, po grupama, u paru;
- Posebne forme, kao programska nastava, dodatna nastava, produžena nastava, slobodne aktivnosti, ekipna nastava itd.;
- Nastavne ekskurzije geografije.

Metode i tehnike rada u nastavi geografije

Zavisno od prirode gradiva geografije, nastavne metode se dijele na:

- **verbalne metode** (uvodna metoda, me usobnog razgovora, dijalog i diskusija);
- **tekstualna metoda;**
- **demonstraciono ilustrativna metoda;**
 - a) demonstracija u životnoj sredini;
 - b) demonstracija u u ionici ili u kabinetu geografije;
 - c) direktno geografsko posmatranje.

Pored gore navedenih nastavnih metoda, tokom nastave se mogu koristiti i druge **tehnike nastave**, koa:

- ❖ brainstorming (bujica misli);
- ❖ diskusija koja rješava problem;
- ❖ plod razmišljanja (karta misli, klaster tehnika);
- ❖ grafi ki jezik komunikacije;
- ❖ inserti;
- ❖ tabla (karta) koncepta;
- ❖ grupe eksperta
- ❖ mreža diskusije;
- ❖ znam- ho u da znama – u im;
- ❖ dvodjelni dnevnik;
- ❖ predhodni termini;
- ❖ Venov diagram.

Verifikacija znanja polaznika

Verifikacija, vrijednovanje i ocjenjivanje spadaju me unajteže zadatke pedagoškog rada. Svaki efekat i rezultat polaznika treba vrijednovati, ali ne i ocjenjivati. Uporedo sa verifikacijom znanja

polaznika treba tretirati i sljedeće stvari: funkciju, vrijeme, forme, na in ocjenjivanja.

Funkcija verifikacije (provjere) znanaj iz geografije

Šta treba verifikovati? Bez sumnje **koli inu i kvalitet znanja**, to je najprihvatljiviji kriterij. **Polaznici treba da imaju određenu količinu znanja iz geografije.** Od polaznika se zahtijeva da znaju:

- **injenice, objekte, pojave, procese, geografske zakonitosti.**

Funkcije verifikacije i vrijednovanja su:

Verifikacija, pronalaženje praznina u znanju polaznika, su glavne informacije za nastavnika. Znanje polaznika **treba provjeravati svakoga dana.** U fazi verifikacije **kontrola** se može vršiti frontalno tako što se polaznici podsti u kratkim, brzim pitanjima koje iziskuju fakti ko znanje, topografsko snalaženje, poznavanje nekih podataka.

Forme verifikacije

Tokom školske godine treba primjeniti nekoliko formi kontrole:

- **Usmena provjera** može biti pojedina na i grupna na svakom nastavnom asu;
- **Pismena provjera** može biti **frontalna i pojedina na**, zatim preko **tekstualno-grafičkih zadataka.**
- Za ocjenjivanje su posebno pogodni nezavisni radovi, referati, rješavanje nekog praktičnog problema na nezavistan na in.

Vrijednovanje i ocjenjivanje

Vrijednovanje i ocjenjivanje treba biti pravedno, svako usmeno, pismeno ili praktično izražavanje polaznika, treba vrijednovati. Vrijednovajne obuhvata ocjenjivanje za rad i pokazano znanje. Nakon vrijednovajna sliedi ocjenjivanje.

Uvjeti za dobro ocjenjivanje su: recipročno povjerenje, prisebnost, pravda, objektivnost i konsekvencija nastavnika, samokritičan stav polaznika. Ocjenjivanje treba biti **javno sa celobrojnim ocjenama.** Rad treba biti vrednovan na sistematski na in.

Tipovi vrijednovanja

Gradivno, sadržajno, na osnovu kriterija, diagnostifikovano vrijednovanje.

- *Unutrašnje, vanjsko, svakodnevno, pedgodno, kona no vrijednovanje.*

Glavne djelatnosti vrijednovanja u razredu

- Uobičajna kontrola vrijednovanaj u razredu.
- Doma i zadaci
- Testovi

Forme testova su:

- **Usmeni**
- **Pismeni**
- **Putem grafi kog predstavlanaj itd.**
- Za vrijednovajne znanja polaznika koriste se i drugi na ini npr. :
 - Vrijednovanje eseja**
 - Vrijednovanje pomo u dosijea**
 - Samovrijednovanje... itd.**

REGIONALNA GEOGRAFIJA EVROPE

VII razred

UVOD

Geografija Evrope ima za cilj proučavanje prostora Evrope u cjelini, njene posebne regije i pojedina no svaku zemlju, da bi se došlo do saznanja o ulozi geografskog položaja regija i država, funkciju prirodnih uvjeta i prirodnih resursa u razvoju ekonomije i života ljudi, da bi raspoznali populacione, kulturne i političke specifičnosti.

CILJEVI

1. Razvijanje sposobnosti polaznika da **upozna** geografski položaj, prirodne i društvene osobine Evrope.
2. Razvijanje sposobnosti da **shvate** geografski položaj, prirodne i društvene osobine, njihov uticaj na ljudske aktivnosti, izazove i perspektive regionale uzajamne zavisnosti.
3. Razvijanje **vještina** i **navika** o prikupljanju, obradi i korištenju raznih podataka u konkretnim situacijama.
4. Razvijanje spremnosti da bi ispravno i **odgovorno koristili** znanja, vještine i stečene navike dobijene iz nastave geografije.
5. Razvijanje **stavova** i **vrijednosti** o raznovrsnosti prirodnih osobina, raznih životnih uvjeta i ljudskih djelatnosti.
6. Razvijanje sposobnosti o **poštovanju ljudskih prava** za sve narode koji žive u Evropi, bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku i jezičku pripadnost, i angažovanje da bi iznašli rješenja o lokalnim, nacionalnim i društvenim problemima.

OP I OBJEKTIVI

Polaznik treba :

1. Da poznaje

injenice i koncepte o prirodnim i društvenim osobinama Evrope. Osnovne prirodne i društvene karakteristike Evrope, regiona i država.

2. Da shvati:

Geografske, prirodne, socijalne, ekonomske, političke specifičnosti Evrope.

Sličnosti i razlike prirodnih i društvenih osobina između regiona Evrope.

3. Da primjeni:

Grafikone, dijagrame, karte itd. za klimatske i hidrografske elemente, broj, prirodni priraštaj, strukturnu rasprostranjenost stanovništva i ekonomske djelatnosti.

Da koristi verbalne, kvantitativne i simboličke podatke.

4. Da analizira:

Značaj prirodnih i društvenih osobina Evrope, regiona i država.

Stvarne uzroke fizičkih i društvenih pojava današnje Evrope, kao: globalno zagrijavanje, problemi sa vodom, erozije, zagađivanje, brzi rast stanovništva ili njegovo starenje, problem izbjeglica, neravnomjerni razvoj itd.

5. Da razvije stavove i vrijednosti:

O raznovrsnosti prirodnih osobina, različitih životnih uvjeta i ljudskih djelatnosti.

U smislu li njegov ponašanje da bi bio kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, kritičan itd.

STRUKTURA PROGRAMSKIH SADRŽAJA

2- asa nedjeljno- 90 nastavnih dana - 18 sedmica -36 asa ukupno.

Kategorija: Regioni		Broj asova	%
Potkategorija (nastavne teme):Evropa			
Regionalna geografija Evrope			
Br. tema			
1.	Op i pregled Evropskog kontinenta	4	11.11%
2.	Južna Evropa – Prirodne osobine, osobine stanovništva i ekonomske osobine. Zemlje Južne Evrope	8	22.22%
3.	Srednja Evropa - Prirodne osobine, osobine stanovništva i ekonomske osobine. Zemlje Srednje Evrope	6	16.66%
4.	Zapadna Evropa – Karakteristike stanovništva i ekonomije. Zemlje Zapadne Evrope	5	13.88%
5.	Sjeverna i Sjevernoisto na Evropa – prirodne i ekonomske specifi nosti i specifi nosti stanovništva Zemlje Sjeverne i Sjevernoisto ne Evrope	3	8.33%
6.	Isto na Evropa i ZND, priroda, stanovništvo i ekonomija. Zemlje Isto ne Evrope i ZND	4	11.11%
	Ocjena znanja	2	5.55%
	Utvr ivanje	4	11.11%
	Ukupno asova	36	100%

Kate- gorija	Potka- tegorija	Programski sadržaj	O ekivani rezultati	Me upredmetne veze
Region	Evropa	Shvatanje regiona	- Polaznici treba da shvate i primijene kriterije za podjelu regiona.	Region povezuje sve geografske discipline
		Evropa kao regionalna cjelina. - Položaj, veličina, razgraničenje - Reljefne, klimatske, hidrografske, biogeografske osobine. - Demografske, kulturne, ekonomske i političke karakteristike.	- Da znaju da odrede granice Evrope i istaknu prednosti položaja. - Da prepoznaju velike poluotoke i otoke. - Da pronađu na karti planinske sisteme, stare planine, nizije, ravnice i najpoznatije riječne doline. - Da raspoznaju tipove kontinentalne klime i njihovo prostiranje. - Da pronađu najpoznatije doline i jezera. - Da raspoznaju velike grupe i narode, jezike, vjere i rase. - Da razlikuju unitarne zemlje, federacije, republike i kraljevine.	Veze sa fizičkim i društvenim disciplinama – geografske, kulturne, ekonomske i političke.
		Južna Evropa - Geografski položaj, teritorijalna prostranjenost. - Reljefne, seizmološke, klimatske, hidrografske i biogeografske osobine. - Karakteristike stanovništva, kulturne, ekonomske i političke karakteristike.	- Da pokaže otoke i Zemlje Južne Evrope. - Da pronađe na karti planinske sisteme, i najpoznatije doline. - Da obrazloži prisustvo vulkana i zemljotresa. - Da poznaje osnovne osobine	Veza između geografskih, geoloških, bioloških, ekoloških disciplina. Poznavanje

		<p>- Zemlje Južne Evrope: Albanija, Makedonija, Grčka, Bugarska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Rumunija, Italija, Španija, Portugalija, Malta, Kipar.</p>	<p>mediteranske klime.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Da obrazloži nedostatak rijeka i njihov kratku dužinu (tok). - Da nabroji vrste biljaka oko Sredozemlja (Mediterrana). - Da raspozna narode koji žive oko Sredozemlja. - Da pronađe na karti najpoznatije gradove. - Da izdvoji najpoznatije turističke centre. - Da poznaje zemlje Južne Evrope, njihove granice, tipične prirodne osobine, narode koji žive i glavne ekonomske osobenosti. 	<p>populacionih, kulturnih, političkih i pravnih problema iziskuje historisko, pravno i ekonomsko znanje.</p>
		<p>Srednja Evropa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geografski položaj. - Reljefna cjelina. - Promjenljiva klima. - Bogata hidrografija i biogeografske zone. - Osobine populacije, kulturne i ekonomske. <p>- Zemlje srednje Evrope: Slovenija, Austrija, Švicarska, Mađarska, Češka, Slovačka, Njemačka, Poljska.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da polaznici shvate centralnu poziciju. - Da nabroje planine i nizije. - Da naglase klimatske specifičnosti. - Da pokažu najpoznatije rijeke i jezera. - Da pokažu na karti najpoznatija naselja bogata rudama. - Da poređaju najave narode. - Da istaknu ekonomski razvoj preko dohodka po stanovniku. - Da istaknu prirodne, kulturne, ekonomske specifičnosti, i specifičnosti stanovništva zemalja Srednje Evrope. 	<p>Da bi iznašli regionalne specifičnosti, potrebna su kombinovana znanja geografije, geologije, demografije, kulture, ekonomije i politike.</p>

		<p>Zapadna Evropa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Važan geografski položaj. - Uglavnom nizak reljef. - vlažna klima. - Bogatstvo voda. - Zeleni pejzaž. - Gusto naseljeni region, slabi priraštaj. - Visoki kulturni i ekonomski nivo. <p>Zemlje Zapadne Evrope: Velika Britanija, Irska, Francuska, Belgija, Holandija (Nizozemska), Luksemburg.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da odgovore zašto je dobar položaj. - Da obrazlože zašto je u glavnom nizak reljef. - Da objasne ulogu okeana na klimu i vegetaciju. - Da objasne vodenu mrežu rijeka, koje imaju miran tok, i koje su plovne. - Da prepoznaju prirodna bogatstva. - Da obrazlože veliku gustinu stanovništva i visok nivo ekonomskog i kulturnog razvoja. - Da opišu prirodne, kulturne ekonomske i specifičnosti stanovništva zemalja Zapadne Evrope. 	<p>Veza između geologije, geomorfologije, klimatologije, hidrografije, bio i zoogeografije ekonomije, kulture i politike.</p>
		<p>Sjeverna i Sjevernoistočna Evropa</p> <ul style="list-style-type: none"> - Krajnji (rubni) položaj sa dobrim vezama. - Karakterističan reljef. - Specifična klima. - Bogatstvo vodama. - Karakteristična vegetacija. - Kulturne, ekonomske i populacione specifičnosti. <p>Zemlje Sjeverne i Sjevernoistočne Evrope: Danska, Island, Norveška, Švedska, Finska, Estonija, Letonija, Litvanija.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da razgraniče regije i zemlje. - Da znaju ulogu lednika u transformaciji reljefa. - Da ilustruju razlike u klimi na zapadu i na istoku regiona. - Da istaknu ulogu rijeka i jezera u ekonomiji. - Da znaju tipove vegetacije. - Da raspoznaje narode i njihove kulture. - Da obrazloži visoki kulturni i ekonomski razvoj. - Da ukaže na razlike i specifičnosti u prirodi, kulturi i nivo razvijenosti između zemalja regiona. 	

		<p>Isto na Evropa i ZND</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rubni položaj, velika teritorije, slaba povezanost. - Veliki planinski sistemi, velike nizije. - Klima pod uticajem polarnih krajeva, hladnih mora, velikih površina. - Hidrografija sa puno mora, jezera, dugih i velikih rijeka. - Karakteristični vegetativni i zoografski pojasevi. - Region sa mnogo različitih naroda i kultura. - Ekonomija sa velikim problemima. <p>Zemlje Istočne Evrope i ZND-va</p> <p>- Rusija, Bjelorusija, Ukrajina, Moldavija, Armenija, Gruzija, Azerbejdžan, Turkmenija, Uzbekistan, Tadžikistan, Kirgistan i Kazahstan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Polaznici treba da definišu Istočnu Evropu i grupu Kavkazkih zemalja i Centralnu Aziju. - Da imenuju velike reljefne cjeline, planinske sisteme i nizije. - Da razlikuju klimatske specifičnosti različitih dijelova ove teritorije. - Da nabroje najpoznatije rijeke i jezera. - Da raspoznaju vegetativne pojaseve vezane za klimu. - Da rangiraju najveće narode i da ukažu na njihove sličnosti i razlike. - Da pokažu na karti najveće urbane centre ovog prostora. - Da rangiraju zemlje po visini dohodka i stepena urbanizacije. - Da istaknu prirodne, populacione, kulturne i ekonomske specifičnosti zemalja Istočne Evrope. 	
--	--	--	---	--

METODOLOGIJA NASTAVE

Predmet geografije se može uiti i interpretirati preko različitih metoda i tehnika. Izbor metoda i tehnika zavisi od psiho-motornih sposobnosti polaznika.

Materijalna baza nastave geografije

Savremena nastava geografije se može realizirati u cjelini koristeći:

- nastavne objekte (školu, učionicu, kabinet i prirodu);
- nastavna sredstva (vizuelna i audiovizuelna);
- pomoćna tehnička sredstva (tabla, video projektore, TV, radio itd.);
- radna sredstva polaznika (udžbenik, knjiga iz geografije, radna sveska, geografski atlas, karte, šeme itd.);

Praktična nastavna sredstva pri učenju geografije

Praktična sredstva pri učenju geografije imaju veliku važnost, zato što predmet geografije ima vizuelni karakter. Prikaz geografske stvarnosti se prenosi **neposrednim govorom** i preko **nastavnih sredstava**. Ovo znači da je **demonstriranje** zadatak nastavnika, a **posmatranje** obaveza polaznika. Polazniku treba omogućiti indirektno posmatranje koristeći:

- ❖ fotografije, filmove, televizijske emisije, kompjuter, modele, makete, globus, karte većeg (planove), srednjeg, manjeg stepena, geografske, fizičke, društvene, ekonomske, bezvremene itd.);
- ❖ geografske crteže (predmetne crteže, dijagrame, grafikone, kartograme);
- ❖ numeričke vrijednosti (pomoćna tabela itd.);
- ❖ naučni knjiga, udžbenike, geografskih revija itd.

Metode rada za nastavu geografije

U procesu nastave koriste se nekoliko forme rada a to su:

- Pojedinačna, frontalna, kolektivna, po grupama, u paru;

- Posebne forme, kao programska nastava, dodatna nastava, produžena nastava, slobodne aktivnosti, ekipna nastava itd.;
- Nastavne ekskurzije geografije.

Metode i tehnike rada u nastavi geografije

Zavisno od prirode gradiva geografije, nastavne metode se dijele na:

- **verbalne metode** (uvodna metoda, me usobnog razgovora, dijalog i diskusija);
- **tekstualna metoda;**
- **demonstraciono ilustrativna metoda;**
 - c) demonstracija u životnoj sredini;
 - d) demonstracija u u ionici ili u kabinetu geografije;
 - c) direktno geografsko posmatranje.

Pored gore navedenih nastavnih metoda, tokom nastave se mogu koristiti i druge **tehnike nastave**, koa:

- ❖ brainstorming (bujica misli);
- ❖ diskusija koja rješava problem;
- ❖ plod razmišljanja (karta misli, klaster tehnika);
- ❖ grafi ki jezik komunikacije;
- ❖ inserti;
- ❖ tabla (karta) koncepta;
- ❖ grupe eksperta
- ❖ mreža diskusije;
- ❖ znam- ho u da znama – u im;
- ❖ dvodjelni dnevnik;
- ❖ predhodni termini;
- ❖ Venov dijagram.

Verifikacija znanja polaznika

Verifikacija, vrijednovanje i ocjenjivanje spadaju me u najteže zadatke pedagoškog rada. Svaki efekat i rezultat polaznika treba vrijednovati, ali ne i ocjenjivati. Uporedo sa verifikacijom znanja u enika treba tretirati i sljede e stvari: funkciju, vrijeme, forme, na in ocjenjivanja.

Funkcija verifikacije (provjere) znanaj iz geografije

Šta treba verifikovati? Bez sumnje **koli inu i kvalitet znanja, to je najprihvatljiviji kriterij. Polaznici treba da imaju odre enu koli inu znanja iz geografije.** Od u enika se zahtijeva da znaju:

- **injenice, objekte, pojave, procese, geografskih zakonitosti.**

Funkcije verifikacije i vrijednovanja su:

Verifikacija, pronalaženje praznina u znanju u enika, su glavne informacije za nastavnika. Znanje u enika **treba provjeravati svakog asa.** U fazi verifikacije **kontrola** se može vršiti frontalno tako što se polaznici podsti u kratkim, brzim pitanjima koja iziskuju fakti ko znanje, topografsko snalaženje, poznavanje nekih podataka.

Forme verifikacije

Tokom školske godine treba primijeniti nekoliko formi kontrole:

- **Usmena provjera** može biti pojedina na i grupna na svakom nastavnom asu;
- **Pismena provjera** može biti **frontalna i pojedina na**, zatim preko **tekstualno-grafi kih zadataka.**
- Za ocjenjivanje su posebno pogodni nezavisni radovi, referati, rješavanje nekog prakti nog problema na nezavistan na in.

Vrijednovanje i ocjenjivanje

Vrijednovanje i ocjenjivanje treba biti pravedno, svako usmeno, pismeno ili prakti no izražavanje polaznika, treba vrijednovati. Vrijednovanje obuhvata ocjenjivanje za rad i pokazano znanje. Nakon vrijednovajna slijedi ocjenjivanje.

Uvjeti za dobro ocjenjivanje su: recipro no povjerenje, prisebnost, pravda, objektivnost i konsekvencija nastavnika, samokritičan stav

polaznika. Ocjenjivanje treba biti **javno sa celobrojnim ocjenama**. Rad treba biti vrijednovan na sistematski na in.

Tipovi vrijednovanja

Gradivno, sadržajno, na osnovu kriterija, dijagnostifikovano vrijednvanje.

- *Unutrašnje, vanjsko, svakodnevno, predhodno, kona no vrijednovanje.*

Glavne djelatnosti vrijednovanja u rezredu

- Uobi ajna kontrola vrijednovanaj u razredu.
- Doma i zadaci
- Testovi

Forme testova su:

- usmeni
- pismeni
- Putem grafi kog predavljanja itd.
- Za vrijednovanje znanja u enika koriste se i drugi na ini npr. :

Vrijednovanje eseja

Vrijednovanje pomo u dosijea

Samovrijednovanje... itd.

HISTORIJA

HISTORIJA

VI razred

(2 asa nedjeljno, 36 asova godišnje)

UVOD

Historija kao društvena nauka u VI razredu, za objekat proučavanja uz određenu korelaciju sa drugim predmetima ima za cilj proučavanje i razvoj ljudskog društva od predhistorije pa do X vijeka ili do doba razvijenog feudalizma. Kao društvena nauka historija nas bliže upoznaje da bolje saznamo o životu i radu prvih ljudi, borbi za opstanak i inicijalima koji su uticali na životne promjene u društvu u cjelini.

CILJEVI

- Da se polaznici upoznaju sa nastankom, razvojem, životom i radom ljudi od predhistorije do perioda razvijenog feudalizma;
- Da stiču pravilnu predstavu o historiji kao nauci i nastavnom predmetu;
- Da razlikuju podjelu prošlosti ljudskog društva na periode (stari vijek, srednji vijek i novi vijek);
- Da savladaju ranija vremena ljudi u starom vijeku;
- Da se upoznaju sa nastankom, razvojem i raspadom rodovskog društva i formiranjem najstarijih država na prostoru Bliskog istoka;
- Da u skladu sa psihofizičkim mogućnostima savladaju historijske pojmove vezane za predhistoriju, stari i srednji vijek;
- Da se upoznaju sa nastankom i razvojem grčkih polisa-gradova i sa njihovim aristokratskim i demokratskim uređenjem;
- Da se upoznaju sa nastankom i razvojem rimske imperije kao najjače i najorganizovanije države robovlasničkog društva;

- Da se upoznaju sa osnovnim oblicima klasne i političke borbe u starom vijeku;
- Da se upoznaju sa osnovnim odlikama starogrčke ili antičke kulture kao osnove nastanka moderne kulture i civilizacije;
- Da se upoznaju sa kulturama različitih naroda i da uočavaju razlike među njima;
- Da se polaznici upoznaju sa životom, običajima i kulturom Ilira u antičko doba, na prostoru Kosova kao i na prostoru BiH;
- Da nauče i pravilno upotrebljavaju terminologiju kao osnovu historije i da razvijaju historijsko mišljenje kao sredstvo shvatanja društvenih procesa;
- Da se upoznaju sa korištenjem ilustracija kulturno-historijskih spomenika koji pripadaju periodu predhistorije, starog i srednjeg vijeka;
- Korištenje ilustrativnog materijala i eksponata u muzeju i drugih kulturno-historijskih spomenika;
- Da se upoznaju sa načinom korištenja historijskih karata, fotografija, albuma, historijskih zapisa kao i da koriste usmena predanja historije;
- Da se upoznaju sa pravljenjem hronoloških i sinhronističkih tablica i da se služe sa njima radi produbljivanja i konkretizovanja historijskog znanja;
- Da se upoznaju karakteristikama kao i nastankom i razvojem starog i srednjeg vijeka;
- Da se upoznaju sa formiranjem novih varvarskih-germanskih država na prostorima Zapadnog Rimskog carstva;
- Da se polaznici upoznaju sa osnovnim karakteristikama feudalnih društveno ekonomskih odnosa od V do XI vijeka;
- Da se upoznaju sa specifičnostima razvitka Južnih Slavena i njihovih susjeda;
- Da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama feudalne države i njenim različitim oblicima u pojedinim fazama društvenog razvitka i osobenostima razvitka feudalne države Južnih Slavena i njihovih susjeda;
- Da se upoznaju sa osnovnim odlikama srednjovjekovne kulture južnoslovenskih naroda;
- Da se upoznaju sa ulogom religije u srednjem vijeku;

- Da savladaju osnovne historijske i sociološke pojmove vezane za feudalno društvo u Evropi, kod Južnih Slavena i njihovih susjeda;
- Da se upoznaju sa nastankom i razvojem država južnoslovenskih naroda;
- Da se upoznaju sa osnovnim podacima nastanka i razvoja bosanske srednjovjekovne države na osnovnim programskim sadržajima iz opšte i nacionalne historije kod polaznika razvijati osnovne pozitivne vrijednosti kao što su: tolerancija, demokracija, poštovanje tuđih kultura, njegovanje svoje kulture, kao i poštovanje rasnih, vjerskih, polnih, nacionalnih i drugih razlika.

OPŠTI OBJEKTIVI

- Da se polaznici upoznaju sa najvažnijim događajima i glavnim karakteristikama prvobitnih ljudskih zajednica, Antikom, Rimom kao i osnovnim karakteristikama života i rada ljudi u starom i srednjem vijeku;
- Da se upoznaju sa na inom života, djelovanjem i mišljenjem ljudi od prvobitne zajednice do perioda razvijenog feudalizma i da vrše upoređivanje sa današnjim na inom života;
- Da shvate procese razvoja ljudskog društva od predhistorije do razvijenog srednjeg vijeka.

SPECIFIČNI OBJEKTIVI

- Da upoznaju osnovne termine iz predhistorijskog doba Antike, Rima i ranog srednjeg vijeka;
- Da upoznaju osnovna načela razvoja ljudskog društva od predhistorije do razvijenog srednjeg vijeka;
- Da se upoznaju sa značenjem muzeja i arhiva u cilju očuvanja kulturne baštine svoga i drugih naroda;
- Da polaznici razvijaju svijest o poštovanju različitih rasa, vjera, religija, kulture svoga i drugih naroda;
- Da odrede i raspoznaju na in transformacije i promjene svijeta od prve do poslednje faze svog razvoja;
- Da raspoznaju osnovne koncepte kamenog i metalnog doba;
- Da raspoznaju na in razna vremena u historiji kod različitih naroda;

- Da razlikuju na ine organizovanja ljudske zajednice (porodica, familija, rod);
- Da upoznaju podjelu zajednica na glavne klase, na slojeve u društvu i uo e razlike izme u robova i robovlasnika, feudalaca i kmetova (seljaka);
- Da usvoje hronološke podatke (decenija, vijek ili stolje e i milenijum ili milenij);
- Da usvoje op te historijske pojmove rob, robovlasnik, kmet, feudalac, buržoazija, najmni radnik) kao i da usvoje posebne historijske pojmove kao što su (patricij, plebejac, sultan, jani ar, vojvoda);
- Da usvoje sociološke pojmove (društveni poredak, država, kultura, ideologija i dr.);
- Da upoznaju i usvoje historijsko-geografske promjene od predhistorije do ranog srednjeg vijeka uz razumijevanje zna aja prostora kao faktora historijskog razvitka.

CILJANE VJEŠTINE I NAVIKE

Pomo u u enja historije kao društvene nauke u VI razredu cilja se da polaznici savladaju sljede e vještine i to:

- Da znaju da se orijentišu u vremenu i prostoru, u mjestu gde žive i u široj okolini;
- Da razvijaju sposobnost svestrano razvijene li nosti;
- Da razvijaju sposobnost kriti kog mišljenja i rasu ivanja;
- Da upoznaju uzroke i injenice koji su uticali na razvoj društvene zajednice;
- Da se osposobe za samostalno koriš enje udžbenika historije, historijskog atlasa i historijske itanke;
- Da se osposobe za samostalno koriš enje historijskih karata, tablica, grafikona i historijskih ilustracija;
- Da se osposobe za koriš enje podataka iz enciklopedija i leksikona;
- Da cijene i poštuju kulturu svoga i kulturu drugih naroda;
- Da se osposobe za samostalno posmatranje muzejskih eksponata i spomenika historijskog karaktera;
- Sistematsko i stalno u enje i pravovremeno izvršavanje svih obaveza vezanih za nastavu historije.

PROGRAMSKI SADRŽAJ VI

2 asa nedjeljno, 37 asova godišnje (26 asova obrade, 8 asova utvrđivanje, 3 asa u dispoziciji)

KATEGORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	METODOLOŠKA UPUTSTVA	REZULTATE KOJE TREBA OBEZBEJE	KORELACIJA
UVOD U HISTORIJU	1.Predmet i zadatak historije, historijski izvori, razdjeljenje vremena i podjela prošlosti.	-Polaznike treba upoznati sa cjelinom programa i uvesti u nastavni predmet i ostvariti vezu sa drugim predmetima.	-Da polaznici shvate značaj proučavanja historije, historijskih izvora, da upoznaju kako su ljudi razumjeli vrijeme, da upoznaju podjelu prošlosti.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Građansko vaspitanje
PREDHISTORIJA	2.Postanak i razvoj prvobitne ljudske zajednice, kameno i metalno doba i raspadanje prvobitne ljudske zajednice.	-Na časovima diskutovati o postanku prvobitne ljudske zajednice, života, oružja za rad, nastankom i raspadom prvobitnih ljudskih zajednica, običajima i vjеровanjima, umjetnost u.	-Polaznici treba da shvate bitne karakteristike prvobitnih zajednica, da znaju šta je kult, mit, totemizam, animizam i da identifikuju lokalitete kamenog i metalnog doba.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Građansko vaspitanje
STARI ISTOK, NARODI I DRŽAVE STAROG ISTOKA	3.Stari Egipat i Mesopotamija, nastanak države i kultura. 4.Ostala carstva starog Istoka Persija, Indija i Kina, kultura naroda.	-Polaznike treba upoznati sa prostorom, teritorijom, nastankom država starog Istoka.	-Upoznati sa nastankom robovlasničkog društva, odnosima robovlasnika i robova, sa poljoprivredom, kulturama naroda, piramidama, običajima,	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Građansko vaspitanje

			vjerovanjima i poznatim li nostima starog Istoka.	
STAROSJEDIOCI BALKANSKOG POLUOSTRVA	5. Pelazgi, Iliri, Tračani, Dardaninci, Makedonci, Grci i Rimljani.	-Sa polaznicima diskutovati koji su bili starosjedioci Balkana, koja su im bila osnovna zanimanja, kultura, privreda i razvoj društvenih odnosa.	-Da se upoznaju sa starosjediocima Balkana, kulturom, običajima, načinom života, vjerovanjima i načinom sahranjivanja.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Građansko vaspitanje
STARA GRČKA	6. Najstariji period grčke historije: Sparta i Atina. 7. Grčko-Persijski zakoni. 8. Peloponeski rat. 9. Grčka kultura.	-Sa polaznicima diskutovati o nastanku Sparte i Atine, kritsko-mikenskoj kulturi, aristokratskom uređenju u Sparti, demokratskom uređenju u Atini, Grčkoj kolonizaciji, Grčko-Persijskim i Peloponeskim ratovima, Periklovom dobu, Grčkoj religiji, mitologiji, Grčkoj kulturi i o najpoznatijim ličnostima Grčke historije.	-Upoznati polaznike sa starim Grcima, nastankom kritsko-mikenske kulture, Homerovom dobu Ilijadi i Odiseji. Polaznike upoznati sa Atinom i Spartom, Grčkom kolonizacijom, Grčko-Persijskim i Peloponeskim ratovima, Grčkom kulturom i historijskim ličnostima grčke historije.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Građansko vaspitanje
STARA MAKEDONIJA	10. Makedonija u vrijeme kralja Filipa II i njegovog sina Aleksandra	-Diskutovati o nastanku stare Makedonije, o bici kod Heroneje 338. god. pre	-Da se polaznici upoznaju sa nastankom i širenjem Makedonske	Arheologija Geografija

	Makedonskog. 11.Helenisti ka kultura.	n.e., osvajanjima na istoku i o nastanku helenisti ke kulture i tekovinama helenisti ke kulture.	države, osvajanjima kralja Filipa II i Aleksandra Makedonskog, nastankom helenisti ke kulture i njenim tekovinama.	Likovna umjetnost. Gra ansko Vaspitanje
STARI RIM	12.Stara Italija, razvoj Rimske države i Rim kao svjetska sila. 13.Unutrašnje borbe u rimskoj državi i rimska država u doba carstva. 14.Kolonat, Rimska religija, hriš anstvo i propast rimske robovlasni ke države. 15.Rimska kultura.	-Na asovima diskutovati o nastanku Rima i Rimske države, o borbama izme u patricija i plebejaca, unutrašnjim borbama kolonatu, religiji, uzrocima koji su doveli do propasti i podjele Rimskog carstva-razgovarati o Rimskoj kulturi.	-Da polaznici bolje shvate nastanak i razvoj Rimske države, borbi patricija i plebejaca, osvajanjima Rimljana. -O Rimu kao najve ojoj robovlasni koj državi, usponu i padu rimskog carstva, hriš anstvu i o rimskoj religiji i rimskoj kulturi.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Gra ansko Vaspitanje Arheologija Geografija Likovna umjetnost. Gra ansko vaspitanje
ILIRI	16.Porijeklo Ilira, postojbina, rasprostranjenost, društvena organizacija. 17.Najpoznatija plemena	-Razgovarati o porijeklu Ilira, postojbini, kulturi, običajima, vjеровanjima, zanimanjima, plemenima, Ilirskim kraljevinama i borbama Ilira protiv	-Da polaznici bolje nau e o porijeklu Ilira, zanimanjima, vjеровanjima, religiji, kulturi, plemenima Ilira, Kraljevinama Ilira,	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Gra ansko vaspitanje

	Ilira, kultura i religija. 18.Kraljevine Ilira i ratovi Ilira protiv Rimljana.	Rimljana.	prostoru nastanjenog Ilirima na Balkanu i u BIH, ratovima Ilira protiv Rimljana kao i o kulturi Ilira.	
SREDNJI VIJEK I VIZANTIJA U DOBA RANOG FEUDALIZMA	19.Nastanak feudalnog društva u Evropi, velika seoba naroda u Evropi i na Balkanu, formiranje germanskih država na teritoriji Zapadnog rimskog carstva, Frana ka država.	-Razgovarati o uzrocima koji su doveli do nastanka feudalnog društva, rasformiranje Germanskih država na tlu zapadnog rimskog carstva, Frana koj državi i carstvu Karla Velikog.	-Da polaznici bolje saznaju o osnovnim karakteristikama feudalnog društva, Germanskim državama nastalim na tlu zapadnog rimskog carstva, Frana koj državi, o uzrocima raspada frana kog carstva.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost. Gra ansko vaspitanje
VIZANTIJA I ARABLJANI	20.Vizantija od 5-11 vijeka. 21.Albanci u rano feudalno doba. 22.Arabljani u srednjem vijeku, pojava Islama, Arabljanska osvajanja. 23.Arabljanski halifat i arabljanska kultura.	-Diskutovati o nastanku Vizantije i njenom uticaju na susjedne zemlje. -O Albancima u rano feudalno doba. -O Arabljanima, privrednim i društvenim odnosima Arabljana, Islamu i Muhamedu a.s., bekstvu iz Meke u	-da polaznici saznaju o nastanku Vizantije. -da saznaju o Arabljanima, Islamu, Kuranu, Meki, Medini, Arabljanskoj kulturi, osvajanjima Arabljana, Arabljanskom halifatu i uticaju Arabljana i arabljanske kulture na susjedne narode u Evropi.	Arheologija Geografija Likovna umjetnost Gra ansko vaspitanje

		Medinu, Arabljanskom halifatu, osvajanjima i arabljanskoj kulturi.		
BALKANSKI NARODI I NJIHOVE DRŽAVE U RANOM FEUDALIZMU	<p>24. Stari Sloveni, život u prapostojbini, raseljavanje, doseljavanje Južnih Slovena na Balkansko poluostrvo, odnosi sa starosjediocima i susjednim državama.</p> <p>25. Raška, Duklja, Slovenci i Hrvati u rano feudalno doba.</p> <p>26. Prvi podaci o srednjovekovnoj bosanskoj državi.</p> <p>27. Bugarska i Makedonija, kultura kod Južnih Slovena, misija irila i Metodija.</p>	<p>- Diskutovati o starim Slovenima, prapostojbini, životu i radu, običajima, vjerovanjima, seobama i dolasku na Balkansko poluostrvo.</p> <p>- Odnosima Slovena sa starosjediocima balkana, susjednim državama i narodima.</p> <p>- O nastanku prvih Južnoslovenskih zemalja a posebno o Srednjovekovnoj Bosni, kulturi Južnih Slovena i o misiji irila i Metodija kao prvih učitelja Južnih Slovena.</p>	<p>- Polaznici treba da shvate prapostojbinu Starih Slovena, uzroke, seoba, dolasku na Balkansko poluostrvo, formiranje prvih država Južnih Slovena, nastanku Bosanske srednjovekovne države, kulturi Južnih Slovena i misiji irila i Metodija.</p>	<p>Arheologija Geografija Likovna umjetnost Građansko vaspitanje</p>

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 3 sata da po izboru polaznika iskoristi sadržaje iz lokalne historije ili da se izvrši posjeta muzejima, arhivama, kulturno-historijskim spomenicima i zavijaju, gradu i široj okolini.

METODOLOGIJA PREDAVANJA -METODOLOŠKO DIDAKTI KA UPUTSTVA I ME UKURIKULARNA KORELACIJA

Kurikulum za historiju na bosanskom jeziku tematski i smisaono zasnovan je na programskim sadržajima Kurikuluma historije za osnovnu školu. Nastavne teme su tako izabrane i raspoređene da polaznicima omoguće lakše razumijevanje najvažnijih historijskih događaja iz opće, nacionalne i historije susjednih naroda. Polaznici se u enjenu nastave historije osposobljavaju da prate hronološki razvitak ovjeh anstava u cjelini.

Prilikom obrade nastavnik planira svaku temu, vaspitno-obrazovni cilj i zadatke, nastavne metode, nastavna sredstva, tekstove i literaturu za polaznike i moguće korelacije sa srodnim predmetima. U nastavi historije kao društvene nauke veoma uspješna korelacija se može ostvariti sa sljedećim predmetima kao što su:

- Arheologija;
- Književnost;
- Geografija;
- Likovna umjetnost;
- Građansko vaspitanje.

Samom i sveobuhvatnom korelacijom objezbediće se cjelishodnost cjelokupnog vaspitno-obrazovnog procesa. U historijskim događajima nastavnik se prilikom implementacije programskih sadržaja treba polaznicima stalno da ukazuje uzročno-posljedične veze kako bi se kod polaznika razvila sposobnost za kritičko razmišljanje i razumevanje sadašnjih pojava, procesa i događaja.

Pomoću audio-vizuelnih sredstava izvornih tekstova sa historijskom sadržinom, te posjeta arhivama i muzejima te korišćenjem savremenih izvora znanja potrebno je polaznike stalno podsticati da samostalno istražuju i razmišljaju o određenom događaju. Naravno pažnju posvetiti onim događajima koji su imali uticaja na društveno-ekonomski i civilizacijski napredak ovjeh anstava kao što su (pronalazak pisma, razvoj gradova, upotreba metala i dr.).

Predmet historije se može učiti i interpretirati pomoću raznih metoda i tehnika. Nova metodologija predavanja i učenja polaznika daleko sposobnijim da pravilno važne historijske događaje nezavisno od toga u kakvoj se oni mjeri predstaviti.

Nastavnik bira nastavne metode i tehniku rada imajući u vidu da sve prilagodi sposobnostima i zahtjevima polaznika. Nastavnik treba da vodi

ra una na stepen mogu eeg postizanja tih objektivu u toku nastavnog procesa. U cilju da bi u enje historije bilo što uspješnije nastavnik treba da se uvijek koristi različitim metodama i tehnikama kako bi se podstakla i postigla dinamika nauasu, da se polaznici motivišu za rad, imaju i u vidu da polaznici imaju različite nivoe saznanja i sposobnosti.

Da bismo ostvarili dobro predavanje i uspješno u enje treba da se koristimo raznovrsnim i sljedećim metodama rada i tehnikom kao što su:

- rad sa cijelim razredom;
- rad po grupama;
- rad po parovima;
- individualni rad;
- metode posmatranja, diskusija, demonstracija, interpretacija;
- brzo savladavanje ideja (brainstorming);
- istraživački rad, praktičan rad, komparativan rad;
- igra sa ulogama;
- programsko u enje;
- skup ili drvo razmišljanja;
- petostih ili narodna kazivanja (predanja);
- klaster tehnika kritičnog razumijevanja;
- džigsou metoda;
- posjeta muzejima, bioskopima, izložbama, kulturno-historijskim mjestima;

Koriš enje metoda i tehnika ne garantuju uvijek potpun uspjeh ako nastavnik pravilno ne isplanira nastavne sadržaje, ako ne odredi pravilno objekte, ako ne prilagodi tehniku realizacije tih objektivu i ako ne istraži kako njegovi polaznici rade, razmišljaju da bi u svojim glavama (svijesti) obradili informaciju.

Za postizanje boljih rezultata nastavnicima se preporučuje:

- koriš enje svih tipova nauasova (obrada, utvrđivanje, ponavljanje, sistematizacija);
- koriš enje o iglednih sredstava (dijafilmova, grafofolija, slika, dijapozitiva, ilustracija i dr.);
- koriš enje historijskih tekstova, naročito izvornih;
- nauasovima koristiti historijsku kartu i druga tehnička sredstva kao što su projektor, grafoskop i dr.;
- u skladu sa mogućnostima posjetiti arhiv, muzej ili kulturno-historijski spomenik u mjestu ili okolini;
- koriš enje historijskih atlasa, itanki, radnih svezaka kao i ostalu literaturu sa historijskom sadržinom.

OCJENJIVANJE I VRIJEDNOVANJE POLAZNIKA U NASTAVI HISTORIJE

Ocjenjivanje i vrijednovanje je proces trajnog osmatranja i dokumentiranje rada polaznika i ima za cilj da izmjeri sve vrste djelatnosti koje radi polaznik. Ocjenjivanje i vrijednovanje je stalan proces i ima podsticajni karakter jer se na taj način polaznici motivišu za sistematski rad.

Prilikom ocjenjivanja nastavnik prati cjelokupno angažovanje polaznika a prije svega: usmene odgovore, pisane radove, testove referate kao ostale aktivnosti koje polaznik preuzima u cilju usvajanja znanja, umjenja i navika a sve to u cilju što uspješnijeg formiranja stvaralaškoga duha.

U nastavi historije ocjenjivanje i vrijednovanje obuhvata više komponenti od kojih su najvažnije:

- a) ocjenjivanje obima znanja (kvantitet),
- b) ocjenjivanje nivoa znanja (kvalitet).

Vrijednovanje obima i kvalitete znanja utvrđuje se stepenom usvojenosti programa na nekom od sljedećih nivoa:

- prepoznavanje i reprodukcija gradiva;
- razumijevanje naučnog (shvatanje značenja pojmova i činjenica, izdvajanje bitnog od nebitnog, objašnjavanje definicija i povezivanje činjenica);
- kritički odnos prema naučnom i
- stvaralački odnos prema naučnom koji se ogleda u samostalnom pronalaganju primjera i činjenica.

Osnovni najvažniji ciljevi ocjenjivanja i vrijednovanja polaznika u nastavi historije su:

- da motiviše polaznika za rad;
- da prepozna darovitije polaznike i da im pruži dovoljno podataka;
- da obezbjedi informisanje o stepenu postignutih objektivâ;
- da pomogne polazniku i nastavniku;
- da poboljša učinke polaznika i predavanje nastavnika;
- da osigura informisanje o saznanju polaznika za njihovo opredjeljenje u budućnosti.

Pomoću ovih ciljeva nastavnik osigurava nive informacije za uspjeh polaznika, upoznaje ga o planiranoj nastavi sa ciljem da polaznika što više približi nastavnom planu. Putem ocjenjivanja i vrijednovanja

nastavnik je u stanju da vidi koliko je polaznik osposobljen da iskaže svoja dostignuća, da ocijeni rad u grupi kao i da nastavnik vidi koliko je polaznik ili grupa osposobljena za budućnost.

Kada uvidimo sve polazničke rezultate tada možemo da podjelimo polaznike u grupe i da vidimo koji polaznik ima poteškoća u radu (na primjer koju nastavnu temu ili nastavnu jedinicu nije savladao u dovoljnoj mjeri sa zajedničkim ciljem da se utvrdi gradivo). U ocjenjivanju i vrijednovanju bilo kog od navedenih nivoa znanja u nastavi historije obima (kvantitet) i nivoa znanja (kvalitet) nastavnik mora uzeti u obzir sljedeće važne elemente a oni su:

- poznavanje historijskih činjenica kao bitnih odrednica historijskog događaja, pojava ili procesa u njihovoj logici koja i historijskoj povezanosti;

- povezivanje hronologije za vremensko određivanje događaja, pojava ili procesa u cilju shvatanja uloge historijskog vremena u društvenom razvitku;

- poznavanje elemenata (historijsko-geografskih) bitnih za lokalizovanje događaja, pojava ili procesa sa ciljem shvatanja uloge prostora u historijskom razvitku;

- poznavanje historijskih i socioloških pojmova i kategorija, njihovu odgovarajuću upotrebu i njihovo povezivanje u sistem koji omogućava razvitak historijskog mišljenja kod polaznika;

- razumjevanje uzročno-posljedičnih veza;

- sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja, pojmova ili procesa te istim, lijepim književnim jezikom.

Sve navedene elemente znanja, interesovanja ili navika treba sistematski vrijednovati, ali uvijek imati u vidu sposobnost i psihofizičku mogućnost polaznika.

TIPOVI OCJENJIVANJA

- **Suštinsko ocjenjivanje** ima za cilj da uputi nastavnika u planiranje i da kod polaznika prepozna poteškoće u radu i u nastavi da bi im pomogao i ispunio njihove potrebe za što bolje i uspješnije učenje.

- **Sveobuhvatno ocjenjivanje** ima za cilj da pronađe stepen postizanja objekta poslije jednog određenog perioda predavanja, na primjer poslije jednog poglavlja (teme), na polugodištu i na kraju školske godine.

- **Ocjenjivanje na osnovu kriterijuma** (ovo ocjenjivanje podrazumijeva ocjenjivanje svakog polaznika koji ispunjava određene kriterije.

Tako e, ovo ocjenjivanje pruža informacije nastavniku da primjeti poteškoće polaznika kako bi pomogao polazniku u bržem i boljem savlađivanju gradiva)

- **Dijagnostificirano ocjenjivanje** (ovo ocjenjivanje određuje slabosti polaznika, poteškoće i identifikuje polaznike sa potrebama u nedovoljnom savlađivanju historijskih činjenica, pojmova, gradiva i drugo)

- **Suštinsko i dijagnostificirano ocjenjivanje** (nastavnik ne ocjenjuje polaznika ocjenom već na osnovu njihovih planova svoj rad.

- **Unutrašnje ocjenjivanje** (obuhvata nastavni plan. Ocjenjivački rad se formira, razvija i ocjenjuje od strane nastavnika.

- **Spoljne ocjenjivanje** (ocjenjivačka djelatnost se obavlja van škole

- **Svakodnevno ocjenjivanje** (zasniva se na kontroli rada polaznika u učionici)

- **Prethodno ocjenjivanje** (je ocjenjivanje prije ocjenjivačkog testiranja)

- **Ocjenjivanje u procesu** (zasniva se na ocjenjivanju direktnog ponašanja u toku jednog rada ili zadataka.

- **Završno ocjenjivanje** (se obavlja na kraju školske godine i zasniva se na ocjenjivanju jednog određenog predmeta.

OSNOVNE DJELATNOSTI U RAZREDU

Najpoznatije djelatnosti vrijednovanja u razredu od strane nastavnika su:

- Svakodnevna kontrola djelatnosti u razredu
- Domaći zadaci
- Testovi.

Nastavnik u toku časa kontroliše redovno polaznike, daje informacije da bi im olakšao učenje i neprestano prati napredovanje polaznika i uočava njihove poteškoće.

Važnost domaćih zadataka je velika jer se pomoću njih objezbećuje informacija za nastavnika i proširuju saznanja polaznika na nezavistan način i za učenje obratnih nastavnih jedinica prilikom izrade domaćih zadataka.

Ukoliko se javljaju određene poteškoće u izradi domaćih zadataka u tom slučaju pomoć roditelja je vrlo važna, ali ta pomoć roditelja djetetu može biti štetna jer se polaznik na taj način navikava da traži samo gotova rješenja.

FORME TESTOVA

Postoje različite forme testova ali su ipak najvažnije sljedeće forme i to:

- **usmeno testiranje**
- **pismeno testiranje**
- **testiranje preko grafičkog prikazivanja ili predstavljanja**

U nastavi historije testiranje znanja polaznika su veoma važna jer omogućavaju dobijanje informacija o napredovanju polaznika, ali u pojedinim slučajevima testiranje može da ima i svoje negativne osobine, jer ako je polaznik nedovoljno pripremljen za testiranje javlja se neraspoloženje, bijes, strah, stres itd.

Za ocjenjivanje znanja polaznika koristimo se i ostalim djelatnostima kao na primjer:

- **ocjenjivanje pomoću eseja**
- **ocjenjivanje pomoću dosijea**
- **samoocjenjivanje ili samovrijednovanje.**

OKIVANI REZULTATI NA KRAJU VI RAZREDA

U nastavi historije kao društvene nauke koja izučava period od predhistorije kao doba prvobitne ljudske zajednice pa sve do perioda razvijenog feudalizma očekuju se sljedeći rezultati a to su:

- da polaznici razumiju i shvate historiju kao društvenu nauku i nastavni predmet;
- da pravilno razumiju način rađanja vremena kod starih naroda;
- da polaznici razlikuju šta je godina, decenija, vijek ili stoljeće i milenijum ili milenij;
- da upoznaju načinje vremena prije i poslije Isusa Hrista osniva hrišćanske vjere i da polaznici shvate da je danas u svijetu prihvaćeno hrišćansko rađanje vremena;
- da indentifikuju i upoznaju društvene tokove Antike i Rima i njihovih kultura kao osnova kasnije nastale evropske i svjetske kulture i civilizacije;
- da polaznici imaju bolja saznanja i dovoljno informacija o porijeklu svoga naroda, svojih susjeda kao i tokove : državnog, ekonomskog, političkog i kulturnog razvoja;

- da razumiju društvene, državne, ekonomske, kulturne i vjerske tokove kao i da se upoznaju sa glavnim karakteristikama Starog i Srednjeg vijeka do perioda razvijenog feudalizma (XI vijek);
- da upoznaju najvažnije historijske ličnosti iz doba Antike, Rima i Starog i ranog Srednjeg vijeka;
- da se osposobe da razumiju i upotrebljavaju karte, materijale, fotografije, pisana dokumenta, filmove, umjetničke filmove, kao i filmove pretežno sa historijskom sadržinom;

IZVORI (LITERATURA) I NASTAVNA SREDSTVA

Enver Imamović, Historija za V razred osnovne škole IP Svjetlost, Sarajevo 2002.

Enes Peldija i Fahrudin Isaković, Historija za VI razred osnovne škole. IO Svjetlost dd Sarajevo 2001.

Za uspješnu realizaciju programskih sadržaja u nastavi historije za VI razred nastavnici će pored dobrog izbora odgovarajućih nastavnih metoda koristiti i sljedeća veoma važna nastavna sredstva i to:

- Historijske (zidne) karte;
- Historijski atlas;
- Ilustrativni materijal;
- Dijapozitive;
- Dijafilmove;
- Projekcioni komplet slika i karata za grafoskop;
- Skice, šeme, grafikone, hromološke tablice, makete, tematske (neme karte);
- Historijske spomenike i važna historijska mjesta zavijaja i šire okoline posjetiti na licu mjesta.

HISTORIJA

VII razred

(2 sata nedjeljno, 36 satura godišnje)

UVOD

Historija kao društvena nauka i nastavni predmet u VII razredu, za objekat proučavanja uz određenu korelaciju sa srodnim predmetima ima za cilj da upozna polaznike sa razvojem ljudskog društva i država, historijskim događajima iz opće nacionalne historije koji su se dešavali u određenom vremenu, hronologiji u određenom procesu u periodu od XI vijeka do početka XIX vijeka (1814.godine).

Predmet proučavanja historije doprinosi svestranom razvoju polaznika, formira stvaralačko i historijsko-kritičko mišljenje, posebno o onim događajima, pojavama i procesima u historijskom razvoju koji su imali direktne posljedice na ekonomski, tehnološko-tehnički i politički napredak. Planom i programom predviđenih tema i sadržaja za period od XI vijeka do početka XIX vijeka (1814.godine) kod polaznika treba razvijati historijsku svijest, svjestranu analizu, uzročno-posljedične veze i uzroke o nastalim događajima.

Historija upoznaje polaznike da je Evropa do kraja XVIII vijeka izrasla u veoma razvijeno privredno i kulturno područje svijeta. Evropa je svom uticaju potčinila velike civilizacije i na drugim kontinentima. Svijet je postao mnogo širi, a Zemlja i narodi tešnje vezani međusobno. Zbog stalnog ekonomskog razvitka razvili su se kapitalistički društveno-ekonomski odnosi, koji su uslovlili pojavu građanskih revolucija kojima su se uklonili feudalni društveno-ekonomski odnosi u mnogim zemljama.

Posebna pažnja poklonjena je upoznavanju BiH i njenog historijata, dolasku Turaka Osmanlija na prostor balkanskih zemalja pod injavanju Balkanskih zemalja i naroda Osmanskoj vlasti, borbi potčinjenih naroda (posebno Bošnjaka i Albanaca) za oslobađanje od tursko-feudalnog sistema sa ciljem stvaranja svojih nezavisnih država.

Taj dugi vremenski period od XIV do XVIII vijeka predstavljen je u zavisnosti od društvenih, političkih, vojnih, privrednih i kulturnih prilika.

Svi historijski događaji i promjene koje su se dešavale u BiH, na Balkanskom poluostrvu, evropskim i van evropskim državama su prikazani u njihovim uzročno-posljedičnim odnosima u svim domenima ljudskog rada i djelovanja.

CILJEVI

Polaznici treba:

- Da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama feudalno društveno-ekonomskih odnosa;
- Da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama feudalnih država i apsolutističkih monarhija u Evropi i njihovim različitim oblicima u pojedinim fazama društvenog razvoja;
- Da se upoznaju sa bitnim odlikama razvoja južnoslovenskih država i naroda i njihovih susjeda, evropskim narodima, državama i događajima koji su se dešavali u njihovom hronološkom redosljedu od XI vijeka pa do početka XIX vijeka (1814);
- Da se upoznaju sa nastankom i razvojem bosanske državnosti u vrijeme razvijeniog feudalizma;
- Da se upoznaju sa nastankom i razvojem države Turaka Osmanlija i njihovim dolaskom na Balkansko poluostrvo;
- Da se upoznaju sa prvim osvajanjima Turaka Osmanlija balkanskih zemalja, potčinjavanju balkanskih zemalja i naroda osmanlijskoj vlasti;
- Da se upoznaju sa oblicima borbe i otpora južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda osmanlijskoj vlasti;
- Da se upoznaju sa historijskom upornošću albanskog naroda za oslobođenje od osmanlijske vlasti;
- Da se upoznaju sa velikim geografskim otkrićima (pomorskim putevima za Ameriku i za Indiju), tehničkim otkrićima i sa posljedicama geografskih otkrića;
- Da se upoznaju sa naglim razvojem gradske privrede koja je dovela do razvoja nove gradske kulture pod nazivom Humanizam i Renesansa (XIV-XVI);

- Da se upoznaju sa ulogom religije i opštim odlikama srednjovjekovne kulture južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda;
- Da se upoznaju sa najznačajnijim historijskim ličnostima i spomenicima kulture južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda koji su obilježili epohu određenog vremena;
- Da se upoznaju sa razvojem privrede na Zapadu i Istoku;
- Da upoznaju etničke, vjerske i kulturne prilike u doba osmanlijskih osvajanja Balkana;
- Da se upoznaju sa općim odlikama društvenih (klasnih) sukoba u feudalizmu i jesom kao vjersko-crkvenom u enju i metodama borbe;
- Da se upoznaju sa osnovnim odlikama proizvodnje u periodu razvijenog i poznog feudalizma;
- Da se upoznaju sa specifičnim položajem BiH i borbom za autonoman položaj u okviru Osmanskog carstva;
- Da se upoznaju sa specifičnim položajem BiH u vremenskom periodu od XVI-XVIII vijeka;
- Da usvoje historijsku i sociološku periodizaciju novog vijeka;
- Da savladaju bitne karakteristike kapitalističkog razvitka ljudskog društva u periodu njegove potpune pobjede i slobodnog razvoja;
- Da savladaju bitne odlike historijskog razvoja svijeta u periodu razvoja poznog feudalizma (epohe prvobitne akumulacije kapitala);
- Da se upoznaju sa suštinom, oblicima, bitnim procesima i ključnim događajima južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda za nacionalno oslobođenje i da na sadržajima iz opće i nacionalne historije neguju i razvijaju pozitivne vrijednosti: demokraciju, toleranciju, poštovanje tuđih i kulturu svoga naroda, poštovanje vjerskih, polnih, rasnih i drugih razlika;
- Da ovladaju znanjem o onim sadržajima i procesima koji su imali neposredne posljedice na društveno-politički i tehnološko-tehnički razvoj društva;
- Da upoznaju ključne svjetsko-historijske događaje koji su bili prekretnica u razvoju ljudskog društva: XV vijek, Francusko-buržoaska (građanska) revolucija i dr.;
- Da se upoznaju sa suštinom i oblicima društvene i političke borbe naroda u kapitalizmu;

- Da upoznaju uzročno-posljedične veze u historijskim događajima;
- Da prošire svoje znanje i kulturu, što će im pomoći u postepenom naučnom shvatanju društveno-ekonomskog razvitka i njihovom svestranom obrazovanju i vaspitanju;
- Da usvoje historijsku terminologiju bitnu za analizu historijskih istina i događaja;
- Da njeguju i razvijaju moralno patriotsko i estetsko vaspitanje na predviđenim sadržajima;
- Da pravilno razvijaju historijsko-kritičko mišljenje o nastalim historijskim događajima, pojavama i procesima od XI do početka XIX vijeka (1814.);

OPREMA I OBJEKTIVI

Polaznici treba:

- Da upoznaju i razlikuju tipove razvijenog feudalizma;
- Da upoznaju historijske događaje, razvoj država i naroda na Balkanu, Evropi i u svijetu od XI do početka XIX vijeka (1814.)
- Da se upoznaju sa procesima društvenog razvoja i događajima koji su imali snažan utjecaj na polju: nauke, kulture, religije i politike;
- Da se upoznaju sa naivnim mišljenjima, historijskim ličnostima, važnim historijskim mjestima, društvenim i državnim institucijama u ovom periodu;
- Da se upoznaju sa bitnim odlikama historijskog razvoja svijeta u periodu poznog feudalizma (epoha prvobitne akumulacije kapitala);
- Da se upoznaju sa bitnim karakteristikama razvitka ljudskog društva u novom vijeku i da usvoje historijsku i sociološku periodizaciju novog vijeka;
- Da se upoznaju sa položajem balkanskih naroda i njihovih država i njihovim ciljevima za nacionalno oslobođenje
- Da su u stanju da uporede promjene društvenog razvitka između u perioda razvijenog feudalizma i kapitalizma;
- Da se upoznaju sa naivnim životom, djelovanjem i mišljenjem ljudi u različitim periodima.

SPECIFI NI OBJEKTIVI

Polaznici treba:

- Da savladaju etape u razvoju razvijenog i poznog feudalizma i osnovne odlike ukupnog društvenog razvoja od XI do početka XIX vijeka (1814.);
- Da shvate pojavu i razvitak srednjovjekovnih gradova u kojima se krije negacija feudalizma i za etak robne privrede koja se u poznom feudalizmu prerasti u kapitalističku proizvodnju;
- Da savladaju specifičnosti i karakteristike država razvijenog feudalizma i njene različite oblike u pojedinim fazama društvenog razvitka;
- Da upoznaju osobenosti i specifičnosti razvitka Bošnjaka, ostalih slovenskih naroda, Albanaca i njihovih susjeda;
- Da razvijaju historijsku i sociološku periodizaciju novog vijeka;
- Da usvoje osnovne sociološke pojmove (društveni poredak, država, kmet, feudalac, buržoazija, kapitalista, kultura, staleži, proleter, ideologija i dr.);
- Da razumiju važne historijske događaje (borbe i ratove), uzroke i posljedice;
- Da se upoznaju sa načinom života, historijskim ličnostima, važnim mjestima, društvenim i državnim institucijama, vjerom i dostignućima na polju nauke i kulture;
- Da upoznaju osnovne historijsko-geografske promjene u periodu od XI do XIX vijeka (1814.) uz razumijevanje značaja prostora kao faktora historijskog razvitka;
- Da razvijaju svijest o poštovanju svoje i kulture drugih naroda, rasa, vjera i religija;
- Da shvate nastanak religija i njenu historijsku ulogu u razvoju kulture, civilizacije i nauke;
- Da razvijaju duh tolerancije, demokratsko pravo na različita mišljenja;
- Da razvijaju sposobnost samostalnog razmišljanja i odgovornost za vlastito djelovanje u sredini u kojoj žive.

VJEŠTINE I NAVIKE

U enje historije u VII razredu ima za cilj da polaznici savladaju sljede e vještine i navike:

- Da razvijaju sposobnost svestrane li nosti.
- Da razvijaju sposobnost historijskog kriti kog mišljenja i rasu ivanja;
- Da upoznaju uzro no-posljedi ne veze i faktore koji su uticali na razvoj društva za period od XI do po etka XIX vijeka (1814.)
- Da se osposobe za samostalno koriš enje udžbenika historije, historijskih itanki, historijskih atlasa i tekstova sa historijskom sadržinom;
- Da se osposobe za samostalno koriš enje historijskih karata, tablica, grafikona idr.
- Da se osposobe za pravljenje hronoloških i sinhronisti kih tablica i služenje njima radi produblji vanja i konktretizovanja historijskog znanja.
- Da se osposobe za koriš enje podataka iz enciklopedije i leksikona.
- Da cijene i poštuju kulturu svoga i kulturu drugih naroda, bez obzira na pol, vjeru, rasu i nacionalnu pripadnost.
- Da se osposobe za samostalno posmatranje muzejsih eksponata i spomenika historijskog karaktera.

Usvajanje ovog minimuma znanja u razvoju vještina iz Historije smatra se da su polaznici ispunili zahtjeve obrazovnog standarda za ovaj predmet, zato nastavnik historije u svom vaspitno-obrazovnom radu treba da ima u vidu ove osnovne zahtjeve:

- da se polaznici osposobe za stalan sistematski rad i pravovremeno izvršavanje svih zadataka i obaveza vezanih za nastavu historije kao društvene nauke i nastavnog predmeta.

PROGRAMSKI SADRŽAJ VII

(2 sata nedjeljno, 36 sava godišnje (26 sava za obradu, 8 sava za utvrđivanje, 2 sata u dispoziciji)

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBJEKTIVI Standardi dostignuća	REZULTATE KOJE TREBA OČEKIVATI	KORELACIJA
SREDNJI VIJEK-DOBA RAZVIJENOG FEUDALIZMA	EVROPA U TOKU RAZVIJENOG FEUDALIZMA -11-15.VIJEK	1. Obilježja proizvodnje i društveni odnosi. 2. Staleška monarhija kao država razvijenog feudalizma. 3. Klasne borbe u feudalnom društvu, crkva i njen značaj i krstaški ratovi.	-Da znaju karakteristike razvijenog feudalizma. Da upoznaju oblike državnog uređenja. -Da upoznaju jeres i metode borbe protivujeresi. -Da upoznaju ciljeve krstaških ratova.	-Da znaju osnovne karakteristike razvijenog feudalizma. -Da znaju osnovne oblike staleške monarhije. -Da znaju šta je jeres i metode borbe protivujeresi i krstaškim ratovima.	Geografija Građansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost Arheologija
	JUŽNO-SLOVENSKE ZEMLJE I NJIHOVI SUSJEDI OD 12.-15.VIJEKA	4. Srbija i Zeta od 12.-14. vijeka. 5. Hrvatska i Slovenija od 12.-15. vijeka. 6. Dubrovnik-Dubrovačka	-Da saznaju prostor formiranja država, uspon i pad južnoslovenskih zemalja. -Da saznaju nastanak Dubrovačke republike, državno i društveno	-Da znaju na karti da pokažu prostor nastanka Južno slovenskih zemalja. -Da vrijednuju značaj Dubrovnika u privrednom i kulturnom razvoju	Geografija Građansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost Arheologija

		<p>Republika u srednjem vijeku.</p> <p>7.Privreda, državno i društveno ure enje južnoslovenskih zemalja u doba razvijenog feudalizma.</p>	<p>ure enje Dubrova ke Republike i kulturni utjecaj na susjedne zemlje.</p> <p>-Da saznaju kakvo je bilo državno i društveno ure enje južnoslovenskih zemalja.</p>	<p>jugoslovenskih zemalja.</p> <p>-da znaju kakva je bila privreda Jugoslovenskih zemalja i kakvo je bilo državno i društveno ure enje Jugoslovenskih zemalja.</p>	<p>Geografija Gra ansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost Arheologija</p>
	<p>SREDNJO-VJEKOVNA BOSANSKA DRŽAVA</p>	<p>8.Nastanak i razvoj bosanske države, odnosi sa Vizantijom i Ugarskom.</p> <p>9.Bosna za vrijeme prvih banova,borba za o uvanje nezavisnosti i crkva bosanska.</p> <p>10.Bosna u 13,14 i 15.vijeku.</p> <p>11.Vjerske i kulturne prilike u srednjovekovnoj Bosni.</p>	<p>-Da uo e prostor bosanske države.</p> <p>-Da znaju o vladavini prvih banova o odnosa sa Dubrovnikom.</p> <p>-Da znaju o usponu i padu bosanske države.</p> <p>-Da upoznaju vijerske i kulturne prilike južnoslovenske države.</p>	<p>-Da znaju prostor bosanske države, da uo e odnose sa Ugarskom i Vizantijom.</p> <p>-Da znaju o usponu i padu bosanske države,vladarima i porodicama Kotromani .</p> <p>-Znaju o vjerskim i kulturnim prilikama u srednjovekovnoj bosanskoj državi.</p>	<p>Geografija Gra ansko vaspitanje. Književnost Likovna umjetnost Arheologija</p>

	SREDNJO-VJEKOVNA KULTURA	12. Opće odlike srednjovjekovne kulture i srednjovjekovna kultura južnih Slovena i njihovih susjeda, kulturne oblasti.	-Da upoznaju vjerski i klasni karakter srednjovjekovne kulture kod južnih Slovena i njihovih susjeda i da znaju o kulturnim oblastima.	-Da znaju o srednjovjekovnoj kulturi Južnih Slovena spomenicima kulture i o kulturnim oblastima.	Geografija Građansko vaspitanje. Književnost Likovna umjetnost Arheologija
	TURCI OSMANLIJE I NJIHOVA PRVA OSVAJANJA NA BALKANU	13. Nastanak Osmanske države i vrijeme njenih prvih vladara, državno i društveno uređenje, timarski sistem. 14. Bitka na Marici, pad Makedonije, Bugarske i Boj na Kosovu. 15. Osvajanja Balkanskih zemalja u doba Mehmeda II Osvajača i prodori Osmanlija u Hrvatsku, Sloveniju i Ugarsku-Krbansku i Mohačku bitka.	-Da saznaju o porijeklu Turaka, nastanku Osmanske države, državnom i društvenom uređenju i dolaskom Turaka Osmanlija na Balkan, bici na Marici i Boju na Kosovu. Da saznaju o osvajanjima Turaka u doba sultana Mehmeda Osvajača i o prodorima Turaka u Hrvatsku, Sloveniju i Mađarsku.	-Da znaju o nastanku osmanske države, pravicima osvajanja, dolasku na Balkansko poluostrvo i osvajanjima Turaka Osmanlija u doba sultana Mehmeda II Osvajača i o prodorima Turaka u Hrvatsku, Sloveniju i Ugarsku.	Geografija Građansko vaspitanje. Književnost Likovna umjetnost Arheologija

	ARBERIJA OD 11.-15.VIJEKA	16.Albanci u srednjem vijeku, Raška okupacija Arberije. 17.Osmanska okupacija Albanaca, epoha Skender-bega i kultura Albanaca.	-Da znaju o porijeklu Albanaca, društvenim odnosima, borbi Albanaca protiv Turaka, o epohi Skender-bega, Albanskim feudalnim porodicama i o kulturi Albanaca u srednjem vijeku.	-Da znaju o nastanku Arberije, borbi Albanaca protiv Turaka, epohi Skender-bega i da vrednuju dostignu a Albanaca u oblasti nauke, kulture i umjetnosti.	Geografija Gra ansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost Arheologija
	KAPITALISTI KA PRIVREDA I KULTURA U OKVIRU FEUDALNOG DRUŠTVA	18.Nastanak i razvoj kapitalisti ke privrede i velika geografska otkri a. 19.Humanizam i renesansa.	-Da upoznaju nastanak i razvoj kapitalisti ke privrede, uzroke koji su doveli do velikih geografskih otkri a. -Da znaju o novoj kulturi Humanizmu i Renesansi i širenjem kulture u Evropi.	-Da znaju i razvoju privredne i uzrocima i ciljevima geografskih otkri a. -Da znaju faktore koji su doveli do ra anja nove gra anske kulture.	Geografija Gra ansko vaspitanje. Književnost Likovna umjetnost Arheologija
	EVROPSKA REFORMACIJA I KATOLI KA REAKCIJA	20.Evropska reformacija i katoli ka reakcija.	-Da upoznaju vijerski i politi ki karakter reformacije i da upoznaju razlike katoli ke reakcije.	-Da znaju o reformaciji i protivreformaciji i širenju reformacije u Evropskim zemljama.	Geografija Gra ansko vaspitanje. Književnost Likovna umjetnost Arheologija

	EVROPSKE MONARHIJE OD 15.-17.VIJEKA	21.Engleska, Francuska i Rusija.	-Da upoznaju nastanak i razvoj evropskih feudalnih monarhija i revolucionarna kretanja u Evropi.	-Da znaju ekonomski razvitak evropskih država i o društvenim odnosima ovog perioda.	Geografija Gra ansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost Arheologija
	ALBANSKI OD 16.-18.VIJEKA	22.Veliki Albanski pašaluci, skadarski i janjinski, umjetnost, kultura i širenje Islama kod Albanaca.	-Da upoznaju uzroke formiranja Albanskih pašaluka, da upoznaju Albanske feudalne porodice Bušatlije i Tepelena kao i širenju Islama kod Albanaca.	-Da znaju o Albanskim feudalnim. porodicama, Albanskim pašalucima, širenju Islama i kulturi kod Albanaca..	Geografija Gra ansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost Arheologija
	BIH OD 16.-18.VIJEKA	23.Specifi an položaj BiH i uspostavljanje bosanskog ejaleta i ratovi hriš anskih sila protiv Osmanlija.	-Da upoznaju specifi nosti položaja BiH pod Osmanlijskom vlaš u. -Da upoznaju uzroke ratovanja hriš anskih sila protiv Turaka.	-Da znaju o specifi nostima BiH i ratovima hriš anskih sila protiv Turaka. -Da znaju kulturne i vjerske prilike u BiH u XIII vijeku.	Geografija Gra ansko vaspitanje Književnost Likovna umjetnost. Arheologija
	POJAVA I RAZVOJ KAPITALIZMA	24.Pojam kapitalizma i njegova pojava vrste revolucija, nau na i tehni ka	-Da se upoznaju sa kapitalizmom i njegovim osnovnim karakteristikama. Da se upoznaju o	-Da znaju o osnovnim karakteristikama kapitalizma i vrstama revolucije a posebno industrijskoj revoluciji	

		<p>otkrića i industrijska revolucija u Engleskoj.</p> <p>25.Rat za nezavisnost i stvaranje SAD.</p> <p>26.Francuska buržoaska revolucija 1789 i Napoleonovi ratovi.</p>	<p>preduslovima koji su doveli do izbijanja revolucije u Engleskoj.</p> <p>-Da se upoznaju o nezavisnosti i stvaranju SAD.</p> <p>-Da se upoznaju sa društveno ekonomskim i političkim prilikama Francuske, uzrocima za izbijanje revolucije 1789 i sa Napoleonovim ratovima.</p>	<p>u Engleskoj.</p> <p>-Da znaju o odjeku američke revolucije u Evropi i svijetu.</p> <p>-Da znaju o Francuskoj revoluciji ciljevima i Napoleonovim ratovima.</p>	<p>Geografija</p> <p>Građansko vaspitanje</p> <p>Književnost</p> <p>Likovna umjetnost</p> <p>Arheologija</p>
--	--	---	---	---	--

Napomena: Nastavniku se ostavljaju 2 sata da po izboru polaznika iskoristi sadržaje iz lokalne historije ili da se izvrši posjeta muzejima, arhivama, kulturno-historijskim spomenicima i zavjajaju, gradu i široj okolini.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Nastavni predmet Historija može se uspješnije interpretirati samo pomoću primjene raznovrsnih metoda i tehnika. Primjenom nove metodologije predavanja i učenja kod polaznika se stvara daleko veća mogućnost pravilnog razumijevanja historijskih događaja nastalih u određenom vremenskom periodu i na određenom prostoru poštujući njihovu hronologiju dešavanja.

Kako je nastavnim planom i programom za VII razred jasno predviđeno koje su nastavne teme i nastavne jedinice predviđene za realizaciju kao i kojim znanjima, vještinama i navikama polaznici treba da ovladaju pri tome imaju i u vidu vaspitno obrazovne ciljeve, nastavnik je u obavezi da bira nastavne metode i tehniku rada vodeći pri tome računa o različitim intelektualnim i psihofizičkim mogućnostima i zahtjevima polaznika.

Nastavnik naročito treba da vodi računa na stepen mogućeg postizanja tih objekata u toku nastavnog procesa. Da bi učenju nastavnog sadržaja historije bilo uspješnije, nastavnik pri izboru i primjeni metoda, uvijek treba da ima u vidu da polaznici imaju različite nivoe saznanja i sposobnosti. Samom primjenom različitih metoda i tehnika rada postiže se veća dinamika naučavanja, polaznici se u znatnoj većoj mjeri motivišu za rad što im sve to imati za cilj da naučavanje bude zanimljiv, interesantan a polaznici ga lakše i bolje savladati sadržaje koji su predviđeni za taj naučavanje.

Potpuna i daleko uspješnija realizacija nastavnog plana i programa umnogome zavisi od pravilnog izbora odgovarajućih metoda i tehnika, uvijek imajući u vidu da se nastavnik mora pridržavati neophodnih metoda i tehnika koji zahtijevaju u cilju uspješnije realizacije programskih sadržaja za polaznike VII razreda a za period XI do početka XIX vijeka (1814.).

Metode i tehnike nastavnog rada su put, pristup i način pomoću kojeg se realizuju zadaci u procesu nastave historije, a da pri tome treba da imamo u vidu da kvalitet nastave zavisi umnogome od pravilnog izbora metoda i tehnika u slučajevima organizovanja nastavnog procesa.

U zavisnosti od prirode predmeta, ciljeva i zadataka historije nastavne metode se dijele na:

- **Verbalne metode (metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, dijaloga i diskusija)**
- **Tekstualna metoda;**
- **Demonstrativno-ilustrativna metoda (demonstracija, ilustracija predmeta, objekta i dr.)**

Pored ovih metoda predlaže se u cilju pospješivanja nastave:

- a) direktno historijsko posmatranje**
- b) demonstriranje u kabinetu historije ili u razredu**
- c) socio-historijsko praćenje događaja**
- d) demonstriranje u životnoj sredini**

U nastavi historije usmeno izlaganje nastavnika (monološka metoda) i razgovor sa polaznicima (dijaloška metoda) imaju veoma važno mjesto. Radi uspješnijeg realizovanja zadataka poželjno je da nastavnik koristi i ostale metode i tehnike u cilju postizanja boljeg uspjeha.

Nastavnik stalno treba da ima u vidu da je osnovni zadatak nastave historije stvaralačko (produktivno) stvaranje znanja, vještina i prilika koji utiču na vaspitanje i obrazovanje polaznika kao važnih pripadnika našeg društva.

OBLICI RADA I TEHNIKA

U nastavi historije pored pravilnog izbora nastavnih metoda za dobro predavanje i uspješno učenje nužno je potrebno da se na časovima koristimo različitim oblicima rada i tehnikom, jer se time postiže veća efikasnost u nastavi. Od oblika rada u nastavnom procesu nastavnik vrši izbor sljedećih oblika rada i to:

- **rad sa cjelim razredom,**
- **rad po grupama,**
- **rad u parovima**
- **individualni rad,**
- **brzo savladavanje ideja (brainstorming),**
- **istraživački rad, komparativan rad, praktičan rad,**
- **skup ili drvo razmišljanja,**
- **petostih ili narodna predanja,**
- **klaster tehnika kritičkog razumijevanja i dr.**

Kao posebne oblike nastave historije zastupiti programiranu nastavu, dopunsku nastavu, dodatnu nastavu i produženu nastavu, slobodne aktivnosti i ekipnu nastavu.

Predvidjeti:

- historijske nastavne ekskurzije,
- posjete muzejima, bioskopima, izložbama, kulturno-historijskim spomenicima u mjestu, zavičaju i okolini.

U nastavi historije grupni i individualni oblik rada mora do i više do izražaja.

Za grupni i individualni oblik rada naročito su pogodni oni historijski sadržaji koji imaju izuzetno vaspitno-obrazovnu vrijednost: (revolucionarni pokreti, historija nastanka razvoja kulture svoga i kulture susjeda i drugih naroda, sakupljanje izvornog i nastavnog materijala, njegova klasifikacija i analiza).

Asove sa individualnim i grupnim oblikom rada treba pažljivo planirati i racionalno izvoditi, pri tome imaju i u vidu da je njihov osnovni zadatak aktivizacija polaznika, njihovo osposobljavanje za samostalni rad i stvaralačko (produktivno usvajanje znanja, vještina i navika).

Tako i nastavnik mora da ima u vidu ograničenost svake metode, svakog oblika i svakog sredstva tehnike jer se pravi efekti postižu njihovom maksimalnom korelacijom povezanom sa ciljevima predmeta i vaspitno obrazovnim sadržajem.

U nastavi historije se moraju koristiti svi poznati tipovi asova, a posebno:

- **as za obradu novog gradiva,**
- **as ponavljanja i utvrđivanja kao i**
- **as sistematizacije nastavnog gradiva.**

Nastavnik ovim tipovima asova treba da pokloni posebnu pažnju vodeći računa o odnosu pojedinih djelova asova prema asu kao cjelini, o izboru najpogodnijih metoda sredstva i tehnika rada.

Za postizanje boljih rezultata nastavnicima se preporučuju ovi tipovi asova:

- **obrada, utvrđivanje, ponavljanje, sistematizacija,**
- **korišćenje izvorni historijskih tekstova,**
- **korišćenje historijske karte i atlasa**
- **korišćenje oiglednih sredstava (dijafilмова, grafofolija, slika, dijapozitiva, ilustracija i dr.)**
- **korišćenje savremenih tehničkih sredstava (dijaprojektor, kinoprojektor, epidijaskop,**
- **episkop, grafoskop, magnetofon, gramofon, radio i TV.)**
- **korišćenje historijskih sitanki, radnih svesaka, kao i ostalu literaturu sa historijskom sadržinom**
- **izvršiti posjetu muzeju, arhivu, kulturno-historijskim spomenicima u mjestu i okolini**

- a) U nastavi historije poseban značaj ima korišćenje posebnih historijskih tekstova. U radu sa tekstom treba imati u vidu zahtjeve metodike nastave historije. Značaj historijskih tekstova je u sljedećem:
- što se na historijskom tekstu polaznici najlakše razumiju u specifičnost historijskih problema i što se tekstom historijski fenomen može najbolje ilustrovati,
 - što se analizom izvornog historijskog teksta njeguje stvaralačko rezonovanje a ono je bitno za formiranje historijskog i svestranog kritičkog mišljenja polaznika,
 - što korištenjem ovih tekstova polaznici upoznaju elementarne probleme naučnog istraživanja i naučne kritike,
- b) Nastavnik historije na svakom času mora da koristi historijsku kartu kao osnovno i nezamjenljivo nastavno sredstvo. Za nastavu historije bitno je da se izvrši klasifikacija historijskih karata prema historijskom sadržaju:
- opće ili osnovne,
 - tematske ili posebne,
 - pojedinačne ili događajne,
 - šematske,
 - piktorijalne (slikovne),
 - nijeme ili konturne historijske karte.
- c) U nastavi historije radne sveske mogu veoma efikasno koristiti:
- za savladavanje činjeničnih znanja i poznavanja historijskih pojava i događaja pretežno na reproduktivnom nivou,
 - za savladavanje vještine u korišćenju enciklopedija i drugih priručnika sa podacima iz historije,
 - za njegovanje samostalnosti polaznika u sticanju standardnih znanja.

ME UPREDMETNA KORELACIJA

Iako se polaznici u toku nastave historije osposobljavaju da hronološki prate razvoj događaja u cjelini a nastavnik prilikom rada planira za svaku temu vaspitno-obrazovni cilj, metode, nastavna sredstva, tekstove i literaturu za polaznike u cilju uspješnijeg ostvarivanja zadataka. Nastavnik historije mora obezbijediti korelaciju sa drugim a prije svega srodnim predmetima kao što su:

- geografija,
- priroda i društvo,
- književnost,
- arheologija,
- likovna umjetnost i
- grafičko vaspitanje.

Posebnu mogućnost za međupredmetnu korelaciju pružaju dodatni rad i izborna nastavnika. Ove teme mogu da obuhvataju sadržaje iz srodnih predmeta obrađene uz stručnu pomoć nastavnika srodnih predmeta. Kada je u pitanju realizacija slobodnih aktivnosti, historijske ekskurzije i posjeta kulturno-historijskim spomenicima korelacija omogućuje postizanje boljeg uspjeha.

Samom korelacijom sa srodnim predmetima obezbjeđuje se cjelovitost cjelokupnog vaspitno-obrazovnog procesa. Nastavnik uvijek ukazuje polaznicima na uzročno-posljedične veze kako bi se što bolje kod polaznika razvila sposobnost za kritičko razmišljanje i razumijevanje pojava, procesa i događaja u vremenu i prostoru.

Korišćenje audio-vizuelnih sredstava, izvornih tekstova sa historijskom sadržinom te posjete muzejima i arhivima podstiče polaznike da samostalno razmišljaju o događajima koji su se dešavali u određenom vremenu i prostoru. Posebnu pažnju posvetiti onim događajima koji su imali utjecaja na društveno-ekonomski i kulturni napredak ovih vremena.

OCJENJIVANJE

Ocjenjivanje je stalni proces koji ima podsticajni karakter jer na taj način motivira polaznika za stalni i sistematski rad, a proces je trajnog praćenja rada učenika koji ima za cilj da izmjeri sve vrste sposobnosti polaznika. Nastavniku se pruža mogućnost da prati angažovanje polaznika a prije svega: usmene odgovore, pisane referate, testove, pisane radove kao i ostale aktivnosti koje polaznik preduzima u cilju usvajanja znanja što mu pomaže uspješnije formiranje stvaralačkog duha.

Osnovni ciljevi ocjenjivanja polaznika u nastavi historije su:

- **da motivira polaznika za rad**
- **da obezbjedi informacije o stepenu postignutih objektivnih**
- **da poboljša rad učenika i predavanje nastavnika**
- **da prepozna darovitije polaznike i da im pruži dovoljno podataka**

- **da osigura informacije o saznanju polaznika za njihovo opredeljenje u budućnosti**

Ocjenjivanje obuhvata više komponenti ali su najvažnije:

- ocjenjivanje obima znanja (**kvantitet**) i ocjenjivanje nivoa znanja (**kvalitet**)
- ocjenjivanje obima kvantiteta i nivoa kvaliteta znanja se utvrđuje stepenom usvojenosti programa u sljedećim nivoima:
- razumijevanje naučnog (shvatanje pojmova i činjenica), odvajanje bitnog od nebitnog, povezivanje činjenica i objašnjavanje definicija;
- prepoznavanje i reprodukcija gradiva;
- kritički odnos prema naučenom;
- stvaralački odnos prema naučenom koji se ogleda u samostalnom pronalaženju činjenica i primjera.

Pomoću ovih ciljeva nastavnik osigurava nove informacije za uspjeh polaznika, upoznaje polaznika sa planiranom nastavom sa ciljem da polaznika približi nastavnom planu i programu, nastavnik uviđa koliko je osposobljen da pokaže svoja dostignuća, da ocjeni rad u grupi, kao i da vidi koliko je polaznik ili grupa osposobljena za samostalno i grupno historijsko mišljenje i koliko je osposobljena za budućnost. Polaznike učitelj i nastavnik podjeliti u grupe tek kada uvidi sve polazničke rezultate. Uvidjeće koja grupa ili polaznik ima poteškoća u radu i koje teme grupa nije savladala, a cilj je da se gradivo usvoji i nauči. Prilikom ocjenjivanja nastavnik uzima u obzir sljedeće elemente:

- povezivanje historijskih činjenica kao bitnih odrednica historijskog događaja, procesa i pojava u njihovoj logici i historijskoj povezanosti;
- povezivanje hronologije bitne za vremensko određivanje događaja ili procesa u cilju shvatanja uloge, prostora i historijskog vremena u društvenom razvitku;
- razumijevanje uzročno posljedične veze;
- sposobnosti opisivanja i objašnjavanja događaja i procesa te njihovim književnim jezikom;
- poznavanje elementa historijsko-geografskih bitnih za lokalizovanje događaja i pojava i procesa sa ciljem shvatanja uloge prostora u historijskom razvitku;
- poznavanje historijskih i socioloških pojmova i kategorija, njihovu upotrebu i njihovo povezivanje u sistem koji omogućuje razvitak historijskog mišljenja kod polaznika.

- Sve navedene elemente znanja interesovanja i navika treba sistematski vrijednovati ali uvijek imati u vidu individualnu psihofizičku mogućnost i sposobnost polaznika.

OBLICI OCJENJIVANJA

U toku školske godine treba primijeniti više oblika kontrole i to:

- **usmeno provjeravanje;**
- **pismeno provjeravanje**
- **provjeravanje putem tekstualnih zadataka;**
- **provjeravanje putem rješavanja praktičnih zadataka;**
- **provjeravanje domaćih zadataka.**

TIPOVI OCJENJIVANJA

Najpoznatiji tipovi ocjenjivanja su:

- **suštinsko ocjenjivanje**
- **Sveobuhvatno ocjenjivanje**
- **Ocjenjivanje na osnovu kriterijuma**
- **Dijagnostificirano ocjenjivanje**
- **Suštinsko i dijagnostificirano ocjenjivanje**
- **Unutrašnje ocjenjivanje**
- **Spoljne ocjenjivanje**
- **Svakodnevno ocjenjivanje**
- **Prethodno ocjenjivanje**
- **Ocjenjivanje u procesu**
- **Završno ocjenjivanje**

OSNOVNE DJELATNOSTI VRIJEDNOVANJA U RAZREDU

Najpoznatije djelatnosti vrijednovanja u razredu su:

- **Svakodnevna kontrola u razredu;**
- **Domaći zadaci;**
- **Testovi.**

- a) Nastavnik za vrijeme časa redovno kontrolira polaznike, daje im informacije da bi im olakšao učenje i stalno prati napredovanje polaznika i uočava njihove poteškoće.

- b) Važnost domaćih zadataka je velika i veoma značajna jer se preko njih osiguravaju informacije za nastavnika i proširuju znanja polaznika za nezavistan rad i usvajanje nastavnih jedinica tokom izrade domaćih zadataka. Ukoliko se javi određene poteškoće prilikom izrade domaćih zadataka pomoć roditelja je veoma važna s jedne strane a sa druge strane pomoć roditelja može biti neproduktivna jer se polaznik time navikava da čeka gotova rešenja.

FORME TESTOVA

Postoje različite forme testova od kojih su ipak najvažnije sljedeće:

- **usmeno testiranje;**
- **pismeno testiranje;**
- **preko grafičkog prikazivanja ili predstavljanja**

S obzirom na prirodu predmeta i sadržaja koji se objašnjava predlaže se nastavniku da koristi ovu podjelu testova:

- **testovi za samokontrolu,**
- **testovi za ocjenjivanje,**
- **testovi za unapređenje i**
- **finalni test.**

U nastavi historije testiranje znanja polaznika je veoma važno jer omogućava dobijanje informacija o napredovanju polaznika, ali testiranje znanja može da ima i negativne osobine jer ako je polaznik nedovoljno pripremljen za testiranje kod polaznika se javlja veliko neraspoloženje koje se ispoljava u bijesu, strahu i stresu.

Za vrijednovanje znanja polaznika koristimo se i ostalim djelatnostima, na primjer:

- **ocjenjivanje pomoću eseja;**
- **ocjenjivanje pomoću dosijea;**
- **samoocjenjivanje ili samovrijednovanje i drugo.**

O EKIVANI REZULTATI NA KRAJU VII RAZREDA

Polazeći od opštih posebnih i operativnih zadataka nastave historije polaznika na kraju VII razreda očekuju se sljedeći rezultati i to:

- da imaju bolja saznanja i dovoljno informacija o razvoju ljudskog društva od XI do početka XIX vijeka;
- da znaju o specifičnostima i najvažnijim događajima u razvoju BiH, njenom padu pod vlast Turaka Osmanlija, borbi za njenu autonomiju;
- da imaju bolja saznanja i dovoljno razumijevanja o razvoju ljudskog društva od XI do početka XIX vijeka;
- da ovladaju znanjima o bitnim karakteristikama razvijenog feudalizma država, našim narodima i njihovim susjedima;
- da se bolje upoznaju sa razvitkom gradova, religije, pojavom buržoazije i nove kulture;
- da upoznaju kulturnu baštinu svog i ostalih naroda i njihovih susjeda i sa njihovim dostignućima;
- da ovladaju odlikama robovlasničke i kapitalističke privrede;
- da se bolje upoznaju sa životom, običajima i kulturom Bošnjaka i Albanaca u periodu od XI do kraja XVIII vijeka;
- da se bolje upoznaju sa nastankom i razvijanjem bosanske državnosti u vrijeme razvijenog feudalizma;
- da se bolje upoznaju sa nastankom države Turaka Osmanlija i njihovim osvajanjima balkanskih zemalja;
- da se upoznaju sa otporom Bošnjaka, Albanaca i ostalih južnoslovenskih naroda od osmanlijske vlasti;
- da se upoznaju sa historijskom borbom Albanaca i otporom protiv Turaka u doba Skender-bega;
- da se upoznaju sa velikim geografskim otkrićima i novom kulturom pod imenom humanizam i renesansa;
- da se upoznaju sa osnovnim karakteristikama apsolutističkih monarhija na primjerima Francuske i Engleske;
- da bolje shvate historijku i sociološku periodizaciju novoga vijeka;
- da se upoznaju sa specifičnim položajem BiH od XVI do kraja XVIII vijeka;
- da bolje upoznaju suštinu, oblike, bitne procese i ključne događaje iz borbe južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda za oslobođenje;
- da bolje razumiju društvene, državne, ekonomske, kulturne, vjerske tokove;
- da bolje upoznaju glavne odlike razvijenog i poznog feudalizma i odlike novoga vijeka (kapitalizma);

- da se što bolje osposobe u upotrebljavanju historijskih karata i korišćenju materijala sa historijskom sadržinom, fotografija, pisama, dokumenata i filmova sa historijskom sadržinom;
- da se što bolje upoznaju sa historijskim ličnostima:
 - kod Turaka (Mehmed II Fatih osvajač, Sulejman Veličanstveni),
 - kod Albanaca (Skender-beg),
 - kod Francuza (kralj Luj XIV i XV, Napoleon Bonaparte),
 - kod Engleza (Oliver Kromvel).

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

U realizaciji nastavnih sadržaja iz historije za VII razred predlaže se sledeća literatura:

- Prof. dr. Enes Peldija i Fahrudin Isaković, Historija za VI razred osnovne škole-IP SVJETLOST DD, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo 2001;
- Prof. dr. Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka;
- Prof. dr. Enes Peldija i Fahrudin Isaković, Historija za VI razred osnovne škole-IP SVJETLOST DD, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo 2001;

Za uspješnu realizaciju programskih sadržaja u nastavi historije za VII razred nastavnici se pored dobrog izbora odgovarajućih nastavnih metoda i tehnika koriste i sljedeća veoma važna nastavna sredstva i to:

- Historijske zidne karte,
- Historijski atlas,
- Ilustrativni materijal sa historijskom sadržinom,
- Dijapozitive,
- Dijafilmove,
- Projekcioni komplet slika i karata za grafoskop,
- Skice, šeme, grafikone, hronološke tablice, makete, tematske karte,
- Muzejske eksponate,
- Historijska mjesta i historijske spomenike posjetiti na licu mjesta.

Sva literatura i nastavna sredstva imaju za cilj postizanje boljeg uspjeha u savladavanju nastavnih sadržaja propisanih planom i programom za polaznike VII razreda osnovne škole na bosanskom jeziku.

GRA ANSKO
VASPITANJE

GRA ANSKO VASPITANJE

VI razred

UVOD

Predmet Gra ansko vaspitanje za VI razred omogu ava polaznicima da se upoznaju sa nekim osnovnim konceptima i veoma važnim sadržajima u vezi sa gra anstvom. Sastavljanje nastavnog plana i programa ovoga predmeta ura eno je uzimaju i u obzir dostignu a ovoga predmeta kroz u enje u prethodnim razredima, ali i potrebe polaznika da bolje upoznaju fizi ke i psihi ke promjene izazvane tokom rasta a koje se stalno reflektuju promjenom ponašanja u porodici i društvu. Materija ovog predmeta pokazuje jake veze izme u starosti, ponašanja i odgovornosti za život s jedne strane i znanja, sposobnosti i vještine življenja sa druge strane. Stvaranje li nog identiteta i proširenje društvenih veza, stvaranje naviku za upoznavanjem i sprovo enjem društvenih zakona, ljudskih prava i prava djeteta, kulturnih vrijednosti, i svakako i zadataka i ljudske odgovornosti.

CILJEVI PREDMETA

- Razvoj osje anja identiteta i samopovjerenja
- Razvoj osje anja odgovornosti da bi se angažovalo za aktivno gra anstvo i demokratski život.
- Osposobljavanje da napravi pravi izbor i da donosi korisne odluke u vezi sa li nom, zdravstvenom i socijalnom dimenzijom, sada i u budu nosti.
- Poznavanje društvenih zakona, ljudskih i dje jih prava, kao i stvaranje navika za suprotstavljanjem i neprihvatanjem bilo koje forme ljudske diskriminacije.

- Upoznavanje i poštovanje kulturne raznovrsnosti u društvu i ekološke raznovrsnosti u prirodi.
- Poznavanje promjena u sredini i stvaranje navika za očuvanje životne sredine.

OBJEKTIVI

Na osnovu ciljeva nastavnog programa šestog razreda polaznik treba da postigne ove objekte:

Da razvije stavove i vrijednosti

- Da zna da čuva svoje zdravlje svojim ponašanjem, da ne ošteti zdravlje drugih
- Da bude otvoren i tolerantan i da se suprotstavi svakom obliku polne, etničke, vjerske i rasne diskriminacije

Da poznaje:

- Elemente na kojima se oslanja lični i grupni identitet;
- Koncepte kao: zakon, ustav, zakonski sistem, ljudska prava, zadaci i odgovornosti građana;
- Meunarodne dokumente o ljudskim i dječjim pravima i organizacije koje se bave zaštitom tih prava;
- Osnovne elemente koji sadrže ljudsku kulturu i faktore na kojima se izgrađuje kulturne različitosti (polne, generacijske, religijske, etničke regionalne).

Da shvati

- Promjene izazvane tokom rasta i da harmonizuje svoje ponašanje u skladu sa pravilima i normama sredine u kojoj živi;
- Neophodnost zakonske jednakosti svih građana jedne zemlje;
- Povezanost između slobode i odgovornosti;
- Međuzavisnost između ljudi, društvenih grupa, životne sredine i svijeta u cjelini.

Da vrednuje:

- Zna aj zakonske zaštite ambijenta i ekološke razli itosti u prirodi;
- Zna aj poštovanja vrijednosti i vjerovanja zajednice gdje živi, ali i drugih zajednica.

Da primijeni:

- Pravila zaštite od upotrebe razli itih materijala koji izazivaju zavisnost i rizikuju zdravlje, kao što su; duhan, alkohol, droga itd.
- Zakone i norme ponašanja u zajednici;
- Zakonska pravila i norme u vezi sa zaštitom ambijenta.

Da analizira:

- Oblike i funkcije socijalnih veza kao i njihov zna aj za razvoj li nog i grupnog identiteta.
- Nove kulturne promjene u zajednici gdje živi u društvu

STRUKTURA PREDMETA

Gra ansko vaspitanje u ovom razredu u i se po 1 as nedjeljno tokom 18 nedjelja.

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	BROJ ASOVA
INDIVIDUALNI RAZVOJ I IDENTITET	Identitet, rast i promjene Zdravlje	(6 asova)
UPRAVLJANJE I GRA ANSTVO	Zakoni	(2 asova)
PRAVA I ODGOVORNOSTI	Slobode i prava covjeka /djetateta Zadaci i odgovornosti	(5 asova)
KULTURA ...	Kulturne vrijednosti i vjerovanje Briga o ambijentu	(5 asova)

INDIVIDUALNI RAZVOJ I IDENTITET

Nastavni sadržaji:

Polaznik u i o:

- Li nom i grupnom identitetu. Elementima na kojima se zasniva li ni identitet kao i elemente na kojima se zasniva grupni identitet;
- Fizi ke i emocionalne promjene nastale tokom rasta ali i sociojalne promjene nastale tokom uspostavljanja socijalnih veza u zajednici i društvu
- Fizičko i menmtalno zdravlje. Faktori koji ugrožavaju zdravlje.

O ekivani rezultati

Polaznik:

- Objašnjava i analizira zna ajne fiziološke, emocionalne i sociojalne razlike uzrokovane uzrastom
- Shvata povezanost li nog identiteta sa individualnim razvojem i životom povezanim u porodici i društvu
- Razlikuje individualne odgovornosti od grupnih ili kolektivnih
- Stvara navike brige i o uvanja li nog zdravlja kao uslov za zdrav život

UPRAVLJANJE I GRA ANSTVO

Nastavni sadržaj

Polaznik u i o:

- Shvatanju zakona i zna aju primjene zakona u društvu. Vrstama i funkcionisanju zakonskog sistema. Procedure za donošenje zakona. Ustava.
- Organi pravosu a.Uloga sudova i tužioca, istražnog sudije, advokata i sudija

O ekivani rezultati

Polaznik:

- **objašnjava** šta su zakoni, pravila i navike. Zatim, koje su vrste zakona, šta je ustav itd.;
- **opisuje** procedure donošenja zakona i analizira posljedice nepoštovanja zakona

- **Upore uje i analizira** različite zakonske sisteme i karakteristike zakona u totalitarnim i demokratskim društvima

PRAVA I ODGOVORNOSTI

Nastavni sadržaji

Polaznik u i o:

- Šta su ljudska prava. Historiji ljudskih prava. Meunarodna dokumenta o ljudskim pravima i organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava.
- Šta su dječja prava. Meunarodna dokumenta o dječjim pravima kao i organizacije koje se bave zaštitom dječjih prava
- Obaveze i odgovornosti građana. Sta je osjećaj odgovornosti i veza između slobode i odgovornosti.

Osigurani rezultati

Polaznik:

- **objašnjava** osnovna ljudska prava i prava djeteta;
- **identifikuje** slučajeve kršenja ljudskih prava u zajednici i društvu;
- **identifikuje** eventualne slučajeve kršenja dječjih prava u porodici, školi, zajednici i društvu;
- **govori** o društvima za zaštitu ljudskih i dječjih prava na Kosovu i rezultatima njihovog rada.
- **suprotstavlja** se kršenju ljudskih i dječjih prava, kao i svakoj vrsti ljudske diskriminacije koja se vrši na osnovu polne, generacijske, socijalne, etničke, religijske, rasne i druge razlike;
- **radi i praktikuje** da se žali za eventualno kršenje svojih prava ili bilo koje druge diskriminacije koja se može javiti od strane odraslih ili njegovih drugova.

KULTURA

Nastavni sadržaji

Polaznik u i o :

- Kulturnim vrijednostima i njihovim vrstama. Vjerovanju i vrstama vjerovanja. O kulturnoj različitosti i značenju uvanja kulturne različitosti
- Zakonska zaštita ambijenta

Očekivani rezultati

Polaznik

- **Identifikuje** koji su zajednički elementi kulture (jezik, vjera, folklor, umjetnost, način življenja, običaji, tradicija itd);
- **upoređuje** kulturne modele iz prošlosti sa aktualnim i **identifikuje** nove kulturne razlike koje se dešavaju u zajednici i društvu;
- **primjenjuje** pravila i norme kulturnog ponašanja u porodici, na ulici, u školi i zajednici;
- **analizira** kulturnu raznovrsnost i objašnjava kakav je značaj poštovanja kulturne različitosti;
- **analizira** ekološku raznovrsnost i **objašnjava** koji je značaj uvanja ekološke različitosti;
- **objašnjava** značaj zakonske zaštite ambijenta i **primjenjuje** zakonske norme u vezi sa zaštitom ambijenta.

PREDMETNI I ME UPREDMETNI PRISTUP

Program Građanskog vaspitanja u šestom razredu povezuje se sa predmetima: maternji jezik, strani jezik, historija, geografija, tjelesni odgoj, likovna umjetnost, muzička umjetnost itd.

Individualni razvoj i identitet

U tretiranju ove kategorije potreban je međupredmetni pristup. Tjelesni odgoj i sport u shvatanju i razvoju vještina, fizičkih i psihomotornih sposobnosti može da iznese na vidjelo izuzetno mnogo pitanja individualnog razvoja i ličnog identiteta.

Isto tako i muzičko vaspitanje, likovna kultura i maternji jezik su predmeti koji se povezuju sa sadržajima ove kategorije. Razvoj talenta za muziku, crtanje, poeziju itd. predstavljaju veoma značajne aspekte ličnog razvoja.

Vladavina i građanstvo

Ova kategorija povezuje se sa predmetima historijom i geografijom. Neki aspekti historijskog razvoja različitih formi vladavine i zakonskih sistema bili bi veoma značajni za potpunije poznavanje ove kategorije. Tako je, u vezi sa ovom kategorijom, kada je riječ o pitanjima teritorijalnog organizovanja građanske administracije i geografija se povezuje sa građanskim vaspitanjem.

Prava i odgovornosti

Da bi se bolje razumjela ova kategorija treba predstaviti historijski aspekt prava i odgovornosti, procese historijskih okolnosti prava i odgovornosti, zatim procese historijskih okolnosti koje su uticale na nastanak poznatih međunarodnih dokumenata o ljudskim i državnim pravima, što je građansko vaspitanje povezano sa historijom.

Kultura

Razmatranje ove kategorije zasniva se na tijesnoj povezanosti Građanskog vaspitanja sa predmetima kao što su maternji jezik, strani jezik, historija, geografija, likovna umjetnost, muzička umjetnost, tjelesni odgoj i sport itd. Stečeno znanje iz stranog jezika, zatim iz književnosti, komunikacije na stranom jeziku i znanja stečena o narodima, njihovoj kulturi i vjeri, u prošlosti i sada pomažu u predmetu Građansko vaspitanje u razmatranju ove kategorije. Tako je talenat i vještina kako u muzici koja tako i likovnoj umjetnosti, glumi, recitovanju, pomažu polaznicima u poznavanju kulture i svih umjetničkih elemenata.

METODOLOGIJA

Metodologija predavanja i sticanja znanja je od veoma velike važnosti za rad u Građanskom vaspitanju. Da bi se postigao veliki uspjeh kod polaznika trebalo bi da nastavnici upotrijebe metode - zavisno od sadržaja, ali i od zadataka koje treba realizovati od strane polaznika u ovom predmetu. Objašnjenje nastavnika, čitanje literature, diskusije u razredu, rad u grupama, individualni rad, praktične aktivnosti, upotreba interneta, korišćenje multimedija, posmatranje zajednice, sastanak, prerada i prezentacija podataka čine skup metoda koje se upotrijebiti na predavanjima i učenju Građanskog vaspitanja.

Individualni razvoj i identitet

Za objašnjenje tema ove kategorije nastavnik treba da koristi literaturu koja se bavi fiziologijom uvijek a posebno psihologijom djece i odraslih. Zatim, u razgovoru sa polaznicima identifikovane se lične, fizičke, umne i emotivne osobine na kojima se zasniva lični identitet. Tako je, kroz razgovor sa polaznicima identifikovane se ponašanja, aktivnosti, preporuke, stavovi, koji stvaraju lični identitet polaznika. Treba razvijati diskusije u odjeljenju o stvarima koje su važne za grupni ili kolektivni identitet, kao što su zajednički život, zajednički stavovi, aktivnosti, simboli, amblemi, logo itd.

Kroz diskusije, posmatranja i auto posmatranja shvatiti se fizičke, emotivne i socijalne promjene koje su rezultat procesa rasta i individualnog razvoja uvijek. Tako je, konkretnim primjerima demonstrirati se i opisati posljedice po zdravlje od različitih faktora: pušenje duhana, konzumacija alkohola, droge itd.

Upravljanje i građanstvo

Da bi nastavnik pomogao polaznicima da shvate zakon i značaj zakona za društvo, treba da ih uputi da nauče objavljene zakone i da raspravljaju o različitim djelovima zakona, razna dokumenta, brošure koje sadrže razne zakone, kao na primjer: Zakon o obrazovanju, Zakon za zaštitu ambijenta itd. Zatim, treba razvijati diskusije, razmatranja, rad u grupama u vezi sa funkcionisanjem zakona, donošenjem zakona, nepoštovanjem zakona, promjenom zakona itd.

Prava i odgovornosti

Da bi učenicima bili jasni elementarni koncepti o pravima, slobodama i odgovornostima uvijek, treba demonstrirati i po mogućnosti podijeliti im brošure ili materijale koji sadrže međunarodne dokumente o ljudskim i dječjim pravima. Treba pročitati djelove iz ovih dokumenata - diskutovati u razredu u vezi sa poštovanjem ili nepoštovanjem ovih prava u porodici, školi, zajednici i društvu. U realizaciji tema ovih kategorija polaznici treba da rade na individualnim i grupnim projektima. Polazeći od svog iskustva, svaki polaznik treba da demonstrira slušajevne diskriminacije ili raznih predrasuda. U grupnim projektima polaznici treba da sakupе podatke o diskriminaciji djece ili žena ili druge oblike

diskriminacije u zajednici u kojoj žive. Uz pomoć nastavnika podatke treba obraditi i analizirati, a zatim ih predstaviti u odjeljenju.

Kultura

Na početku polaznici treba da se upoznaju sa konceptom kulture kao i osnovnim elementima svake kulture, zatim, da raspravljaju o karakteristikama i razlikama posebnih kultura, o različitim kulturnim razlozima, o aktualnim trendovima promjena itd. Polaznici treba da razvijaju aktivnosti na terenu sa ciljem posmatranja i prikupljanja podataka o prastarim elementima kulture kao npr. oružje za rad, obući, garderobi, različite pjesme itd., ali i u vezi sa najnovijim elementima koji su došli kao posljedica globalnih veza, socijalnih, naučnih i tehnoloških promjena. Prikupljene podatke treba sistematizovati uz pomoć nastavnika, a onda ih predstaviti u odjeljenju i školi. Polaznici treba da nauče značajevanja i poštovanja kulturne i ekološke različitosti, a zatim da diskutuju, identifikuju i analiziraju faktore koji sačinjavaju, omogućuju i razvijaju ove različitosti.

VRIJEDNOVANJE

Vrijednovanje je veoma važan momenat za rad u školi. Ono je važan trenutak kako za polaznike tako i za nastavnike, roditelje i zajednicu. Način vrijednovanja treba da bude mnogostran i stabilan. Uspjeh polaznika u Građanskom vaspitanju ne može se mjeriti samo u momentu ispitivanja, nego tokom celovitog procesa angažovanja i aktivnog učešća u odjeljenju, školi i zajednici. Povodom vrijednovanja polaznika iz Građanskog vaspitanja ne treba se bazirati samo na poznavanje informacija, nego i na dokazane sposobnosti kako se ponaša u sredini, posmatranju u zajednici, sakupljanju podataka za objašnjenje predviđenih tema iz plana i programa ovoga predmeta itd.

Nastavnici kod vrijednovanje polaznika treba da se zasniva na:

- **Nastavnici kod posmatranju**
- **Zadacima i testovima**
- **Projektima**

Nastavnici kod posmatranje trebalo bi se fokusirati na sposobnostima polaznika za rad u grupi, nezavistan rad, na neformalne odnose među djecom, ali i djece sa odraslima, na kvalitet prezentacije rada, na

izražavanju interesovanja za posebne aktivnosti, fizi ku, emotivnu i umnu zrelost polaznika itd.

Zadaci bi bili stvaranje situacije kada polaznici treba da donesu odre enu odluku, ili treba da brane i argumentuju mišljenje ili odre eni stav itd.

Testovi su instrumenti kojima se u odre enim intervalima mjeri znanje odnosno napredovanje polaznika u sticanju znanja tokom u enja u odjeljenju ili van njega.

Projekti su grupni ali i individualni rad polaznika koji se odnosi na prikupljanje odre enih podataka, njihovo obra ivanje, objavljivanje itd.

Vrijednovanje ne treba da bude samo jednostrani proces (nastavnik – polaznik) ve treba da bude višestran proces. Kod polaznika treba njegovati naviku kriti kog vrijednovanja sadržaja i metodologije predavanja i vrijednovanja. Za dobrobit škole, zajednice a posebno samih polaznika, škola treba da stvori uslove ne samo da se polaznici vrijednuju nego i da se sami vrijednuju.

IZVORI I NASTAVNA SREDSTVA

1. Grupa autora, **Sva ljudska bi a ...**, brošura za u enje o ljudskim pravima, UNESCO, Belgija, 1998;
2. David Keri, Nacionalna fondacija za nastavno istraživanje NEER, **Vaspitanje prava za gra anstvo u Kurrikulumu**, Me unarodno istraživanje, London 1999;
3. Prof. François Andiger, **Vaspitanje za Demokratsko Pravo Gra-anstva**, Strasburg, 2000;
4. Graham Haydon, Instituti i Arsimit, **Agenda Moralnog vaspitanja**, London 2001;
5. Ustavni okvir za privremenu samoupravu na Kosovu;
6. Xhemajli Beluli, **Gradanska kultura**, Skopje 2002;
7. www.dadalos.org.

GRA ANSKO VASPITANJE

VII razred

UVOD

Program gra anskog vaspitanja za VII–mi razred izra en je uzimaju i u obzir uzrast polaznika, znanja i vještine ste ene u enjem ovog predmeta u predhodnim razredima, ali i drugim predmetima sa kojima je predmet gra ansko vaspitanje povezan.

Iskustva iz tema VI- og razreda o individualnom i grupnom identitetu, zatim o zdravlju i zaštiti zdravlja, zakonu i ljudskim pravima, kulturi i zaštiti ambijenta može se povezati na prakti an na in sa temama plana i programa VII –og razreda. Ovo je doba kada se polaznik osje a zrelim i spremnim da formira razne klubove ili udruženja i da unutar tih klubova razvijaju svoj li ni i grupni identitet. Klubovi ovog uzrasta su obi no muzi ki klubovi, recitatorski, gluma ki klubovi, klubovi kvizova, sportski klubovi ili ekološka udruženja, dobrovoljna itd., i u sklopu ovog predmeta polaznici e razviti znanja i vještine o aktivnostima ovog oblika društvenog organizovanja.

Pored ovoga, u okviru Gra anskog vaspitanja VII razreda polaznici e u iti o upravljanju, vlasti i autoritetu. Polaznici e se upoznati sa razli itim oblicima upravljanja, u estvovanja i uticaja na upravljanje. Organizovanje klubova, udruženja ili nevladinih organizacija, ne samo da pomaže polaznicima u njihovom podizanju u edukativnom i kulturnom pogledu, ve ovo omogu ava polaznicima da se bolje pripreme za budu e uloge koje e dobiti u društvu.

CILJEVI

- Da se pomogne polazniku da bude aktivan i spreman za osnivanje, funkcionisanje i razvoj aktivnosti klubova i udruženja u školi i zajednici.

- Da osvijesti polaznike o značaju aktivnog učešćevanjanja građana u formiranju upravnih organa društvenih institucija.
- Da osvijesti polaznike o značaju poštovanja prava i odgovornosti članova grupe i ometanja svake vrste diskriminacije (etničke, vjerske, rasne, polne itd).
- Da pomogne polaznicima da upoznaju različite vrste društvenih institucija, načina njihovog formiranja i funkcionisanja.
- Da osposobi polaznike da reaguju na eventualno kršenje pravila i procedura rada grupa i institucija.
- Da ih osposobi da shvate različite oblike učešćevanjanja, ali i vježba uticaj građana i civilnog društva na autoritete vlasti.

OBJEKTIVI

Na osnovu ciljeva nastavnog programa sedmog razreda polaznik treba da postigne sljedeće objektivne:

Da razvije stavove i vrijednosti :

- Da iskaže kritički stav u vezi sa radom klubova, udruženja i institucija;
- Da bude otvoren i tolerantan i da se suprotstavi svakom obliku etničke, polne, vjerske i rasne diskriminacije;
- Da bude spreman i voljan za aktivnosti u klubovima, udruženjima, NVO.

Da poznaje :

- koncepte kao : klub, udruženje, institucija, NVO, civilno društvo, centralna vlast, lokalna vlast;
- različite oblike vlasti (demokratsko vladanje, autoritarno);
- vrste aktivnosti civilnog društva na Kosovu;
- načine uticaja građana na autoritete i obratno.

Da shvati:

- zna aj aktivnog u estvovanja u radu klubova, udruženja i institucija;
- odgovornosti i kompetencije koje proizilaze iz rada kluba, udruženja i institucije;
- zna aj aktivnog u estvovanja u upravljanju i na inima uticaja na upravljanje.

Da vrijednuje:

- zna aj demokratskog upravljanja za razvoj kluba, udruženja, istitucionije, ali i društva uopšte;
- potrebe i mogu nosti za formiranje klubova i udruženja u školi i zajednici;
- potrebe saradnje sa klubovima, udruženjima i drugim institucijama u školi i zajednici;
- ulogu autoriteta u vježbanju odgovornosti u upravljanju.

Da primjenjuje:

- pravila i procedure klubova, udruženja i institucija.

Da analizira:

- ulogu vlasti i autoriteta i zna aj njegovog funkcionisanja prema demokratskim zakonima;
- efekte i rezultate aktivnosti klubova i udruženja u školi i zajednici.

Da sintetizira:

- dostignu a civilnog društva u razvoju i afirmaciji demokratskih vrijednosti u kosovskom društvu

STRUKTURA PREDMETA (1 as nedjeljno, 37 godišnje)

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	BROJ ASOVA
Grupe i institucije	Klubovi, udruženja i institucije	20 asova
Upravljanje i gra anstvo	Upravljanje, vlast i autoritet	17 asova

KLUBOVI, UDRUŽENJA I INSTITUCIJE

Programski sadržaji

Polaznici u e o:

Klubovima i njihovim vrstama. Formiranju i procedurama za osnivanje klubova.

Principima rukovo enja i funkcionisanja klubova, o radu u grupi i zna aju ispunjavanja obaveza preuzetih kao grupa.

Stvaranje i identitet kluba i na in izražavanja identiteta (logo, simboli amblemi ...).

Udruženja i njihove vrste (kulturna, umjetni ka, ekološka, humanitarna, profesionalna).

Uticaj aktivnosti udruženja u zajednici i društvui (saradnja izme u udruženja i proširivanje aktivnosti).

Nevladine organizacije (NVO) i koncept civilnog društva. U estvovanje u civilnom društvu. Mreže NVO i njihov uticaj na upravljanje lokalno/ centralno.

Institucija porodice. Promjene u porodici. Uloga i struktura porodice i šire porodice.

Ostale vrste društvenih institucija, kao obrazovne institucije (škola i nivoi školovanja, školovanje tokom itavog života.); zatim kulturne institucije (mediji, teatar, kino, umjetni ke galerije). Kulturne promjene na Kosovu i u svijetu i trendovi tih promjena.

Vjerske institucije. Vrste vjerovanja i pravo slobodnog ispovijedanja vjere.

Zdravstvene institucije (bolnica, ambulanta, javno zdravlje i faktori koji ugrožavaju zdravlje).. Javne usluge (pošta, telekomunikacija) i o vladinim institucijama (sudovi, policija, tužilaštvo, civilna zaštita, socialna zaštita.

O ekivani rezultati

Polaznik:

- identifikuje razli ite vrste klubova, udruženja i institucija koje djeluju u zajednici gdje živi na Kosovu uopšte;
- opisuje rad u grupi i odgovornosti koje proizilaze iz rada u grupi
- identifikuje potrebe o novim aktivnostima na na in da klub, udruženje ili institucija budu stalno u toku vremena;
- analizira zna aj saradnje sa ostalim klubovima i udruženjima

- vrednuje značaj klubova, udruženja i institucija za razvoj zajednice i društva.

UPRAVLJANJE, VLAST I AUTORITET

Programski sadržaji

Polaznici uče:

Oblike upravljanja i ulogu demokratskog upravljanja.

Oblike ustvovanja u upravljanju. Izborne sisteme i značaj slobodnog glasa.

Značaj uticaja građana na institucije odlučivanja (prigovori, peticije, kampanje, protesti...)

Lokalna i centralna vlast. Funkcije lokalnog upravljanja i oblici ustvovanja i uticaja na njih.

Funkcije centralnog upravljanja i oblici ustvovanja i uticaja na njih.

Oblici vlasti i njeni organi (zakonodavna vlast, izvršna i sudska vlast).

Vlast i autoritet. Poštovanje, suprotstavljanje i zloupotreba autoriteta.

Osigurani rezultati

Polaznik:

- opisuje oblike upravljanja;
- objašnava značaj ustvovanja u upravljanju;
- objašnjava vrste vlasti i načine funkcionisanja organa vlasti;
- razlikuje kompetencije lokalne vlasti od centralne;
- objašnjava ulogu vlasti u ispunjavanju različitih interesa građana;
- shvata moguće oblike diskriminacije, suprotstavlja se i izražava kritičko mišljenje prema zakonima diskriminacije;
- identifikuje suprotstavljene interese i različite puteve za usklađivanje tih interesa.

ME UPREDMETNI I ME UPROGRAMSKI PRISTUP

Građansko vaspitanje je mnogodisciplinarni predmet. Ono je povezano sa sadržajima drugih predmeta kao: historija, geografija, bosanski jezik, muzika, likovna umjetnost, tehnologija, tjelesni odgoj i sport i drugim predmetima.

Sa **Historijom**, gra ansko vaspitanje stvara veze sa temama, razli itim oblicima upravljanja i državnim ure enjem. Ono ima povezanosti i sa sadržajima stvaranja razli itih institucija, doga ajima i procesima koji mogu uticati na promjenu institucija, zakona i vlada ili drugih oblika upravljanja.

Sa **Geografijom**, gra ansko vaspitanje povezuje sadržaje koji se odnose na teorije, planiranje i razvoj aktivnosti klubova, udruženja i institucija u odre enim regionima. Tako e pomaže i sadržaje za teritorijalnu podjelu op ina i funkcionisanje lokalne vlasti u okviru odre ene teritorije.

Sa **Bosanskim jezikom**, polaznici sedmog razreda su u stanju da stvore razli ite literarne i dramske klubove. Ove aktivnosti pomažu ste ena znanja iz bosanskog jezika i književnosti, ali i iz gra anskog vaspitanja.

Sa **Likovnom umjetnoš u, muzikom i tjelesnim odgojem i sportom**, u školi i zajednici, pored literarnih klubova, mogu funkcionisati i drugi klubovi kao: muzi ki klubovi, klubovi likovne umjetnosti, sportski klubovi i ostale vrste klubova i sa njihovim aktivnostima oboga uju kulturni i umjetni ki život u školi i zajednici. Dio predvi enih projekata u gra anskom vaspitanju može se realizovati preko ovih aktivnosti. Na primjer, priprema jednog postera za kampanju o zaštiti sredine može da poveže predmet gra anskog vaspitanja i likovne umjetnosti.

Sa **Tehnologijom**, iskoriš avanje ili upotreba sredstava ili tehnološke opreme, kao: kasetofon, diktafon, kamera, fotografski aparat, i ostala audio- vizuelna sredstva.

METODOLOGIJA

Da bi realizovao nastavni plan i prograam gra anskog vaspitanja za VII razred, nastavnik treba da koristi niz nastavnih oblika, metoda i tehnika- zavisno od sadržaja, ali i zadataka koje treba realizvoti polaznik u okviru ovog nastavnog predmeta. Objašnjavanje u odjeljenju, itanje literature, diskusije, rad u grupama, individualni rad, projekti i prakti ne aktivnosti, koriš enje interneta, skenskih aktivnosti, iskoriš avanje multimedija, posmatranje zajednice, posjeta klubovima, udruženjima i institucijama, sakupljanje, obrada i prezentacija podataka omogu avaju da nastava i u enje budu uspješni.

U temama koje se odnose na **klubove, udruženj i institucije**, pored objašnjavanja i procedura formiranja, na ina funkcionisanja i ostalih pitanja koja se odnose na razvoj aktivnosti, nastavnik aktivira polaznika u u estvovanju u aktivnostima klubova, udruženja, škole ili zajednice. U estvovanje u razli itim aktivnostima omogu ava polazniku da se

upozna sa radom i funkcionisanjem klubova, udruženja, ali i doprinosi razvoju kulturnog i umjetni kog života škole i zajednice.

U temama koje se odnose na **upravljanje, vlast i autoritet**, nastavnik objašnjava shvatanje i značaj upravljanja vlasti i autoriteta za društvo. Posle treba razviti diskusije, dijaloge i rad u grupama u vezi sa oblicima upravljanja, značajem demokratskog upravljanja, nivoima upravljanja, funkcionisanjem vlasti, načinima dolaženja na vlast i osnovama stvaranja i funkcionisanja autoriteta.

U realizaciji tema ove kategorije polaznik treba da radi na **individulanim i grupnim** projektima.

U individualnim projektima polaznik treba da opiše niz promjena koje su urađene u njegovoj zajednici kao rezultat centralnog i lokalnog upravljanja.

Dok, u projektima polaznik treba da sakupi činjenice iz medija i svakodnevnog života o uticaju, oblicima i uticaja u estvovanju. Ove projekte treba prezentirati u odjeljenju i zatim razviti diskusiju u vezi sa njima.

VRIJEDNOVANJE

Preko vrijednovanja potvrđuje se stepen postignuća i zahtjeva o ekvivalentnih rezultata predviđenih planom i programom VII razreda, po ev od najnižeg stupnja zahtjeva, kao: identifikovanje, opisivanje, do najvišeg stupnja, kao: analiza, sinteza, konstrukcija i vrijednovanje događaja....

Ono daje informacije o napredovanju ili o poteškoćama u napredovanju polaznika kao rezultat prilagođavanja planova i programa i efektivne metodologije ili neefektivne nastave.

Vrijednovanje treba da bude višestrano i stalno. Ovo se postiže preko:

- **posmatranja:**
sposobnosti polaznika za individualan rad, sposobnosti polaznika za rad u grupi, izražavanje interesovanja za posebne aktivnosti;
- **zadataka:**
pravilno rješenje, završavanje na vrijeme, formiranje navika za rad u odjeljenju i kući;
- **projekata:**
individualnih, grupnih;
- **testova:**
probnih testova, periodičnih testova, finalnog testa;

- **dosijea (portofolija):**
pisanih, ilustrovanih, snimljenih;
- **samovrijednovanja:**
vrijednovanja polaznika za polaznika, vrijednovanje grupe za grupu, vrijednovanje odjeljenja za polaznika.

Napredovanje polaznika u građanskom vaspitanju ne može se mjeriti samo u momentu ispitivanja, već u celovitom procesu angažovanja i aktivnog učestvovanja u odjeljenju, školi, zajednici. Vrijednovanje se ne može osloniti samo na vrijednovanje informacija znanja polaznika, već i na sposobnosti pokazane u različitim praktičnim aktivnostima, kao:

ponašanje sa okolinom, posmatranje u zajednici, prikupljanje podataka i činjenica značajnih za objašnjavanje tema predviđenih planom i programom ovog predmeta.

Vrijednovanje ne treba da bude samo jednostran proces (nastavnik-polaznik) već ono treba da bude višestran proces. Kod polaznika treba razvijati navike kritičkog vrednovanja o sadržajima i o metodologiji vrijednovanja nastave. Za dobrobit škole, zajednice, a posebno samih polaznika, treba škola da stvori uslove tako da polaznik ne bude samo vrijednovan već da i on vrijednuje.

IZVORI I LITERATURA

O metodologiji nastave

1. Bardh Musai, Psikologjia e edukimit, Tiranë, 2003.
2. Osman Buleshkaj – Robert C. Mizzi, **Poruka iz odjeljenja**, KEDP, Prishtinë, 2003.

O sadržaju

1. Grupa autora, **Građansko vaspitanje 6**, Priština, 1999.
2. Ustavni okvir za privremenu samoupravu na Kosovu.
3. Prof. François Andiger, **Obrazovanje za demokratsko pravo građanstvo**, Strasburg, 2000.
4. www.dadalos.org
5. Erlehta Mato, Bajram Shatri, **Građansko vaspitanje 7**, Libri Shkollor, Priština, 2004.

TEHNOLOGIJA

TEHNOLOGIJA

VI razred

Fond asova : 18 asova

UVOD

Tehnologija za VI razred jeste kontinuitet i proširenje prethodno ste enog znanja. Nastavni predmet tehnologija povezuje polaznike sa raznim oblicima i dimenzijama iskustva i ljudske djelatnosti (materijali i njihova prerada, vještina rada i dizajniranja, tehnologija informisanja i komunikacije kao i poljoprivredna i građevinska tehnika).

CILJEVI

Nastavni program predmeta tehnologije za VI razred ima za cilj:

- Razvoj sposobnosti polaznika da poznaju i shvate materijale i njihovu obradu, radne vještine, vještine dizajniranja, tehnologiju informisanja i komunikacije, poljoprivrednu i građevinsku tehniku.
- Razvoj trajnih vještina za prikupljanje relevantnih naučnih podataka i sprovođenje istih vještina u konkretnim situacijama za dobrobiti ovjeka i sredine.
- Razvoj vještina za izradu modela raznim materijalom kao: drvo, metal, ilovača i itd., i konstruisanje modela

OPREMLJENJE I OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja za VI razred, polaznici treba da budu u stanju da:

Razvijaju stavove i vrijednosti

- U smislu ograničenja prednosti koje pruža predmet
- U smislu li njegov ponašanja (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, inicijativan itd.).

Da shvate :

- Značenje terminologije iz oblasti tehnologije
- Koncepte i načela vještine rada i dizajniranja, tehnologiju informisanja i komunikacije i poljoprivrednu i građevinsku tehniku.

Da primjene :

- Grafički prikaz objekata .
- Modele sa raznim materijalima od drveta, plastike, metala, ilovača (gipsa) itd.

Da demonstriraju umne vještine:

- Na rješavanju problema iz oblasti tehnologije .
- Na donošenju logičkih odluka (biraju i informacije saznanja
- i relevantne zaključke)
- Na primjeni kreativnog i kritičkog mišljenja (koriste i informacije iz oblasti tehnologije, naučena načela i argumente, poznavanje pogrešnih zaključaka, prijedloge alternativnih rješenja, kritičko mišljenje prema informacijama i demonstraciju originalnog stvaralaštva).

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKE SADRŽINE

Kategorije	Potkategorije	Br. asova	Procenat
1. Materijali i njihova prerada.	1.1. Prerada papira i njegove vrste 1.2. Prerada drveta i njegove vrste 1.3. Osobine drveta i ostalih materijala	5	27,7 %
2. Radne vještine	2.1. Metode za preradu materijala	5	27,7 %
3. Vještine dizajniranja	3.1. Skice i radne faze	2	11,2%
4. Tehnologija informisanja i komunikacije	4.1. Kompjuterski sistem 4.2. Kompjuterski programi za tekst i crteže .	2	11,2%
5. Poljoprivredna i građevinska tehnika	5.1. Poljoprivredne mašine 5.2. Građevinske mašine	4	22,2%

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	PROGRAMSKISADRŽAJ	OKIVANIREZULTI	ME UPRIJED-METNA POVEZANOST
1. Materijali i njihova prerada	1.1. Prerada papira i njegove vrste 1.2. Prerada drveta i njegove vrste 1.3 Osobine drveta i ostalih materijala	1.1.1. Tehnologija prerade papira i njegov uticaj na ambijent. 1.2.1. Tehnologija prerade drveta. 1.3.1. Uporeivanje osobina drveta sa osobinama ostalih materijala	Polaznici treba da budu u stanju : Da znaju tehnologiju prerade papira i drveta Da znaju i upotrebe radni alat i elementarne mašine. Da znaju tok puta od ideje do proizvoda Da znaju šta je sirovina, poluproizvod i finalni proizvod.	Maternji jezik, Biologija, Matematika
2. Radne vještine	2.1. Metode za preradu materijala	2.1.1. Izbor i upotreba odgovarajućih metoda prerade i obrazovanja materijala. 2.1.2. Rezanje, bušenje, glatanje, lijepljenje, zaštita površina	Da znaju samostalno raditi razne objekte od papira i drveta primjenjujući elemente i alat.	
3. Vještine dizajniranja	3.1. Skice i radne faze	3.1.1. Izrada skice proizvoda (objekta) 3.1.2. Planiranje radnih faza.	Da imaju ideju oko radnih faza od skice do ostvarenja objekta.	Maternji jezik Matematika

			Da budu u stanju da dizajniraju jedan običan proizvod prema osobinama materijala, funkciji estetike i cijene, itd.	
4. Tehnologija informisanja i komunikacije	4.1. Kompjuterski sistem 4.2. Kompjuterski programi za tekst i crteže	4.1.1. Glavni dijelovi kompjuterskog sistema. 4.2.1. Programi za izradu teksta i crteža.	Da znaju upotrijebiti kompjuter za izradu tehničke dokumentacije	Maternji jezik, Engleski jezik, Matematika
5. Poljoprivredne i građevinske tehnike	5.1 Poljoprivredne mašine 5.2. Građevinske mašine	5.1.1. Mašine za obradu zemljišta i mašine za sjetvu, žetvu i berbu . 5.2.1. Mašine za transport i mašine za preradu građevinskog materijala .	Da znaju i shvate neka osnovna načela radnih operacija nekih poljoprivrednih i građevinskih mašina. Da znaju da su objekti sastavljeni od raznih građevinskih elemenata. Da razlikuje mašine i alat.	Maternji jezik , Fizika, Biologija

METODOLOGIJA I DIDAKTIKA UPUTSTVA

Objasniti programski sadržaj o materijalima i njihovu preradu, radne vještine, vještine dizajniranja, tehnologiju informisanja i komunikacije i poljoprivrednu i građevinsku tehniku.

Ostvariti konkretne primjere polazeći od iniciranja pa do skiciranja ideje. Da se konkretno upozna sa materijalima i njihovom preradom. Posebnu pažnju posvetiti zaštiti na radu prilikom realizacije nekog objekta.

Zatim demonstrirati preradu materijala, kao drveta, metala, gipsa. Da se konkretno upoznaju sa kompjuterskim programom o izradi teksta i crteža

OCJENJIVANJE

Ocjenjivanje se vrši na sljedeće i način:

1. Ocjenjivanje zalaganja polaznika u toku realizacije programskog sadržaja .
2. Ocjenjivanje individualnog rada
3. Ocjenjivanje doprinosa u grupnom radu
4. Testiranje u toku procesa nastave i završni test
5. Ocjenjivanje preko projekcijskog zadatka

UPUTSTAVA ZA UPOTREBU LITERATURE I OSTALIH NASTAVNIH IZVORA

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa opremom za izradu projekata.
2. Kabinet sa kompjuterima i sa ostalom pratećom opremom .
3. Potrebne softverske aplikacije .
4. Povezivanje sa Internetom, lokalna mreža u kabinetu
5. Treniranje nastavnika
6. Održavanje

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa
2. Treniranje nastavnika

NAPOMENA:

U predviđenom fondu časova uključeno je: predavanje, utvrđivanje gradiva i testiranje polaznika.

OPŠTA METODOLOŠKA UPUSTVA

1. Akcenat staviti na demonstraciji individualnog i grupnog rada, npr. evokacija i realizacija 35% demonstriranje 15 %, individualni i grupni rad 50 %.
2. Podsticanje individualnog rada razmjenom znanja i vještina, interaktivni rad
3. Obnavljanje sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primjenu stečenog znanja.

SMJERNICE ZA SAMOSTALNI RAD

1. Grupni i individualni rad

TEHNOLOGIJA

VII Razred

Fond asova: 18 asova

UVOD

Tehnologija za VII razred je kontinuitet i proširenje prethodno ste enog znanja iz ove oblasti. U ovom razredu se sti u potrebna znanja i vještine, kao: grafi ki prikaz objekta, vješta ki materijali i njihova prerada, mehanizmi, hidraulika i pneumatika, elektri na oprema i opšta znanja o komunikaciji.

CILJEVI

Nastavni program predmeta tehnologije za VII razred ima za cilj:

- Razvoj sposobnosti polaznika da poznaje i shvati grafi ki prikaz objekta, vješta ke materijale, elektri nu opremu, mehanizme, fluidne sisteme i tehnologiju komuniciranja.
- Razvoj trajnih vještina za prikupljanje relevantnih nau nih podataka i provo enje ste enih vještina u konkretnim situacijama za dobrobit ovjeka i sredine
- Razvoj vještina polaznika za izradu modela od vješta kog materijala i konstruisanje modela elektri nog kola izvorom, potroša ima i prekida ima.

OP I OBJEKTIVI

Iz programskog sadržaja za VII razred, polaznici treba da budu u stanju da:

Razvijaju stavove i vrijednosti:

- U smislu ograničenja prednosti koje pruža predmet
- U smislu li njegovo ponašanje (da bude kooperativan, otvoren, tolerantan, pošten, voljan, inicijativan itd.).

Da shvate:

- Značenje terminologije iz oblasti tehnologije
- Koncepte i načela pravougaone projekcije tijela, grafički prikaz objekta, vještaka materijale, električnu opremu, izvor električne energije, mehanizme, fluidni sistem, sistem komunikacije.

Da primjene:

- Grafički prikaz objekata
- Modele sa vještaka materijalom.
- Električno kolo.

Da demonstriraju umne vještine:

- Na rješavanju problema iz oblasti tehnologije.
- Na donošenju logičkih odluka (biraju i informacije, saznanja i relevantne zaključke)
- Na primjeni kreativno i kritičko mišljenje (koriste i informacije iz oblasti tehnologije, naučena načela i argumente, poznavanje pogrešnih zaključaka, prijedloge alternativnih rešenja, kritičko mišljenje prema informacijama i demonstraciju originalnog stvaralaštva).

ORGANIZOVANJE PROGRAMSKE SADRŽINE

Kategorije	Potkategorije	Br. asova	Procenat
1. Tehnologija i sredina	1.1. Tehnike i tehnologije koje utiču na zagađenu sredinu	1	6,1 %
2. Grafički prikaz objekata	2.1. Faze grafičkog prikaza objekata 2.2. Crtanje kompjuterom	3	16,5 %
3. Vještački materijali i njihova prerada	3.1. Vještački materijali 3.2. Prerada vještačkog materijala	5	27,6 %
4. Mehanizmi, hidraulika i pneumatika	4.1. Mehanizmi i obične mašine. 4.2. Hidraulika i pneumatika	2	11,1 %
5. Električna oprema	5.1. Oblasti gdje se upotrebljava električna energija 5.2. Električno kolo 5.3. Izvori električne energije 5.4. Elektromotori 5.5. Veze prekidača	5	27,6 %
6. Opšta saznanja o tehnologiji komunikacije	6.1. Tehnologija komunikacije	2	11,1 %

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	PROGRAMSKISADRŽAJ	OKIVANI REZULTI	ME UPRIJED-METNA POVEZANOST
1. Tehnologija i sredina	1. Tehnika i tehnologija na zagaenje sredine	1.1.1. Uticaj tehnike i tehnologije na zagaenje sredine.	Polaznici treba da budu u stanju: Da poznaju važnost uticaja tehnike i tehnologije na zagaenja sredine.	Maternji jezik, Biologija
2. Grafički prikaz objekata	2.1. Faze grafičkog prikaza objekata 2.2. Crtanje kompjuterom	2.1.1. Iniciranje i skiciranje ideje. 2.1.2 Pravougaona projekcija 2.2.1.Crtanje sa CAD	Na izabrane primjere primijeniti snimanje i skiciranje ideje. Da shvate pravougaonu projekciju objekata. Da shvate crtanje sa CAD.	Maternji jezik, Likovno vaspitanje
3. Vještački materijali i njihova prerada	3.1. Vještački materijali 3.2. Prerada vještačkog materijala	3.1.1.Vrste vještačkog materijala (plastične mase itd.) 3.1.2. Oblasti gdje se upotrebljavaju vještački materijali 3.2.1.Načini prerade vještačkih materijala (mehaničko grijanje)	Da poznaje i opiše vrste vještačkih materijala. Da poznaje oblasti gdje se upotrebljavaju vještački materijali Da poznaje načine prerade vještačkog materijala.	Maternji jezik, Hemija
4. Mehanizmi, hidraulika i pneumatika	4.1. Mehanizmi i obilježja mašina. 4.2. Hidraulika i pneumatika	4.1.1. Obilježja mašina 4.1.2. Prijenosnici sa zupčastim točkovima i parnim pužem i sa kremalijerom 4.2.1.Obilježja sistema hidraulike i pneumatike	Da opiše obilježja mašina. Da poznaje i razlikuje vrste prijenosnih mehanizama sa zupčanicima. Da poznaje ciljeve upotrebe obilježja hidrauličkih sistema .	Maternji jezik, Matematika, Fizika
5. Električna	5.1 Oblasti gdje se upotrebljava	5.1.1.Električna oprema. 5.1.2.Oblasti upotrebe	Da poznaje električnu opremu koje se uglavnom upotrebljavaju u	Maternji jezik, Engleski jezik,

<p>oprema</p>	<p>elektri na energija</p> <p>5.2. Elektri no kolo</p> <p>5.3. Izvori elektri ne energije</p> <p>5.4. Elektromotori</p> <p>5.5. Vrste prekida a</p>	<p>elektri ne energije.</p> <p>5.2.1.Elektri no kolo, provodnici i izolatori, napon izvora i potroša a. Simboli u elektronici</p> <p>5.2.2. Prekida i elektro-potroša a</p> <p>5.3.1. Izvori visokog i niskog napona .</p> <p>5.3.2. Opasnosti od elektri ne energije. Alternativni izvori elektri ne energije (solarna centrala, sa vjetrom , itd.).</p> <p>5.4.1.Elektromotori i vrste.</p> <p>5.5.1. Veza prekida a u nizu i paralelno .</p> <p>5.5.2.Alternativni prekida .</p>	<p>svakodnevnom životu.</p> <p>Da poznaje oblasti gdje se upotrebljava elektri na energija</p> <p>Da opiše elektri no kolo sa izvorom napona, prekida i potroša .</p> <p>Da objasni razlike izme u provodnika i izolatora..</p> <p>Da poznaje i razlikuje osnovne elektri ne simbole i njihove upotrebe u elektri na kola.</p> <p>Da poznaje i opiše djelovanje prekida a u elektri no kolo.</p> <p>Da poznaje i razlikuje razne izvore elektri ne energije.</p> <p>Da poznaje motorsku i elektri nu funkciju i vrste</p> <p>Da nacрта razne šeme i veze.</p> <p>Na izabranim primjerima utvrdi upotrebu prekida a vezanih u nizu i paralelno.</p> <p>Upotreba alternativnog prekida a, analiza njegovog djelovanja</p>	<p>Fizika, Hemija</p>
<p>6. Opšta saznanja o tehnologiji komunikacije</p>	<p>6.1. Tehnologije komunikacije</p>	<p>6.1.1. Tehnologija telefonske komunikacije (fiksna i mobilna telefonija) radiofonska, televizijska i kompjuterska (internet) komunikacija.</p>	<p>Da shvati tehnologiju sistema telefonskog, radiofonskog, televizijskog komuniciranja i preko Interneta.</p>	<p>Maternji jezik, Engleski jezik, Fizika i svi ostali predmeti.</p>

METODOLOGIJA I DIDAKTI KA UPUTSTVA

Objasniti programski sadržaj o tehnologiji i sredini, grafi kom prikazu objekata, vješta kim materijalima, mehanizmima, hidrauliku, pneumatiku, elektri ne opreme i komunikacije.

Ostvariti konkretne primjere od iniciranja do skiciranja ideje. Izvoditi probe u konkretnim oblastima i iste, po mogu nostima, ostvariti i sa modelima koji se mogu primijeniti projektiranjem na kompjuteru.

Da sa konkretno upoznaju sa elektri nom, mehani kom opremom i sa opremom za svakodnevno komuniciranje. Posebnu pažnju posvijetiti radnoj bezbjednosti elektri nih izvora i potroša a.

Pokazati primjere priklju enja potroša a preko prekida a i da se prakti no isproba u kabinetima za tehnologiju. Zatim, demonstrirati preradu vješta kih materijala. Izvršti probu sa prijenosnicima sa zup astim to kovima. Da se konkretno upoznaju sa telefonskom, radiofonskom i televizijskom komunikacijom. Da poznaju tehnologiju komunikacije kompjuterom-internetom .

OCJENJIVANJE

Ocjenjivanje polaznika se vrši na sljede i na in:

1. Ocjenjivanje zalaganja polaznika u toku realizacije programskog sadržaja .
2. Ocjenjivanje individualnog rada
3. Ocjenjivanje doprinosa u grupnom radu
4. Testiranje u toku procesa nastave i završni test
5. Ocjenjivanje preko projekcijskog zadatka.

UPUTSTAVA ZA UPOTREBU LITERATURE I OSTALIH NASTAVNIH IZVORA

1. **Boris Abersek, Franjo Florjancic, Amand Patopnik:** “Teknika 7”, Ljubljana, 2000.
2. **Boris Abersek, Franjo Florjancic, Amand Patopnik:** “Teknika 7 – Delovni Zvesek”, Ljubljana, 2000.

Oprema i ostali potrebni preduslovi

1. Kabinet sa opremom za izradu projekata.
2. Kabinet sa kompjuterima i sa ostalom potrebnom opremom
3. Potrebne softverske aplikacije
4. Povezivanje sa internetom, lokalna mreža u kabinetu
5. Treniranje nastavnika
6. Održavanje

Minimalni uslovi

1. Jedan kompjuter u školi za demonstriranje nastavnog programa
2. Treniranje nastavnika

NAPOMENA:

U predviđenom fondusova uključeno je: predavanje, utvrđivanje gradiva i testiranje polaznika.

OPŠTA METODOLOŠKA UPUSTVA

1. Akcenti staviti na demonstraciji individualnog i grupnog rada, npr. evokacija i realizacija 35% demonstriranje 15 %, individualni i grupni rad 50 %.
2. Podsticanje individualnog rada razmjenom znanja i vještina, interaktivni rad
3. Obnavljanje sadržaja putem zadataka koji obuhvataju primjenu stečenog znanja.

SMJERNICE ZA SAMOSTALNI RAD

1. Grupni i individualni rad

LIKOVNO VASPITANJE

LIKOVNO VASPITANJE

VI razred

(1 čas nedjeljno-18 časova godišnje)

UVOD

Nastavni predmet likovno vaspitanje proisti e iz ovjekove urodjene sposobnosti da se likovno izrazi i potvrđuje svoje postojanje i trajanje kroz cijeli istorijski kontinuitet i civilizacijski razvoj. ovjek se kao dio prirode trudi da upozna i objasni prirodne i društvene pojave i fenomene prilagodivši promjene njegovim potrebama.

Na likovnom vaspitanju je velika obaveza da njeguje, sprovodi i oplemenjuje, jer je njegov jezik univerzalan i svima razumljiv.

Savremena svjetska kretanja zapljuskuju novim talasima i novim izazovima i likovnu umjetnost. Potreba da se naše društvo (Kosovsko) poveže sa Evropskim i Svjetskim standardima je o igledna, zato je unošenje novih kvaliteta i pravih vrijednosti neophodno u novoj školi.

Likovno vaspitanje je zapravo nerazdvojni dio svakodnevnice.

CILJ

Uvodjenje polaznika u kompleksan svijet likovne umjetnosti.

Osposobljavanje polaznika za vizuelnu komunikaciju i razvijanje polaznikovog stvarala kog misljenja i djelovanja u skladu sa humanisti kim opredeljenjem modernog društva.

POSEBAN CILJ

Razvijanje sposobnosti i saznanja za sve likovne elemente, stvarala kirad, razli ite materijalne i estetske kriterijume, vizuelnu percepciju izražavanje i kreativnost i kreativno mišljenje, oplemenjivanje

životnog i radnog prostora i njegovanje ukupnih ljudskih dostignuća, sopstvenu emancipaciju i kulturu rada.

OP I OBJEKTIVI

Opažanje i percepcija, Izražavanje i kreativnost. Analiza i vrijednovanje

Polaznici treba da:

- Shvate prirodne i društvene fenomene, pojave i razlike između mrtve i žive prirode.
- Poznaju osnovne izražajne mogućnosti klasičnih i savremenih medija, tehnika, alata i materijala koji se koriste u likovnoj umjetnosti.
- Uočavaju da oprema, način izlaganja i različita okruženja utiču na prezentaciju radova.
- Razlikuju i identifikuju ljepotu kompozicije i prostora.
- Da procjenjuju i vrijednuju svoje radove, radove drugih polaznika i ostala likovna djela, razgovaraju o umjetničkim djelima različitih epoha i kultura i objašnjavaju kako umjetnici koriste izražajna sredstva da bi postigli određeno značenje i izrazili osećanje i raspoloženje.

SPECIFIČNI OBJEKTIVI

Površina. Prostor. Oblik. Boja. Linija. Volumen. Harmonija, Kontrast

Polaznici treba da:

- Samostalno ili u grupi sprovode proces rada: Postavljanje problema, istraživanje, povezivanje sadržaja i ideja iz drugih oblasti u jednu sa problemom koji se istražuje.
- Izvode radove iz domena primijenjene umjetnosti (Plakat, rješenja za kostim, knjigu, ilustracije, film reklame za TV ...) uz obaveznu upotrebu jednog od elemenata koji imaju za cilj da proizvede određeni efekat.

- Prepoznaju kvalitet u likovnoj umjetnosti, a „Ki ” kopije i plagijate odstranjuju iz svog stvaralaštva.
- Znaju vrijednosti sopstvenog kulturnog naslje a (Tradicija i umjetnost Bošnjaka sa Kosova i okruženja uklju uju i i stvaraoce iz BiH) sa drugim kulturama i tradicijama danas i kroz historijske periode.

ZADACI

Razviti sposobnosti kod polaznika za:

- Opažanje, pam enje i doživljavanje oblika, boje i prostornih odnosa.
- Opažanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu koje se mogu odnositi na likovne aktivnosti.
- Koriš enje razli itih materijala za rad.
- Analiti ko posmatranje i likovno predstavljanje.
- Sticanje estetskih kriterijuma.
- Razumijevanje umjetni kih djela.Njegovanje interesovanja za kulturnu baštinu i za savremena kretanja u umjetnosti svog (Bošnja kog) i drugih naroda.
- Uobli avanje životnog i radnog prostora kroz vizije o otvorenosti, slobodi, stvarala kom posmatranju i njegovanju li ne posebnosti.
- Konstruktivno društveno ponašanje.

STANDARDI

- Formiranje pravilnog pristupa Likovnoj umjetnosti i poznavanje elemenata i likovnog jezika.
- Razvijanje multikulturnih odnosa kroz likovno stvaralaštvo.
- Razvijanje osje anja za jednakost i toleranciju me u polovima, nacijama i religijama.
- Unapre enje kulture življenja.

- Kreativnu sposobnost oplemenjivati kroz: formiranje sekcija, posjete izložbama i drugim likovnim manifestacijama i korišćenje stečenih znanja za dobrobit svoje sredine i društva.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

(Nastavni program)

Cilj programskih sadržaja je da kod polaznika probudi kreativni doživljaj, hrabar nastup kroz sve likovne događaje, daju im energiju i pokazivaju im put za istraživanje novog.

Tematske jedinice

BOJA (5. asova)
 TEKSTURA (5. asova)
 SVJETLINA-VALER (4. asa)
 GRAFIKA (2. asa)
 DIZAJN- PROJEKTIRANJE (1. as)
 ANALIZA I VREDNOVANJE (1. as)

BOJA (5 asova)

- Akromatske i kromatske boje
- Boja kao fizičko svojstvo svjetlosti
- Osnovne i izvedene boje
- Tople i hladne boje
- Miješanje boja
- Kontrast kvaliteta boja komponiranje kontrastima
- Slojevito slikanje i slikarski materijali

Polaznici treba da nauče:

- Šta su akromatske i kromatske boje
- Da razlikuju koje su osnovne a koje izvedene boje
- Da odrede koje su tople a koje hladne boje i da to primjenjuju u svom stvaralaštvu
- Da slojevito slikaju i poznaju slikarske tehnike i materijale
- Da komponuju likovne elemente sa istim odnosom boje i forme

TEKSTURA (5. razred) - Teksturalne vrste i vrijednosti površina i oblika

- Karakter i vrsta tekstura u prostoru, glatka, sjajna, glatka mat, rapava sjajna, rapava mat.
- Materijali i vrste materijala

Polaznici treba da nauče:

- Teksturalne vrste i vrijednosti i površina i oblika
- da prepoznaju u prostoru obilježje i vrste tekstura, sjajna, mat, rapava
- da prepoznaju materijale i koriste ih u svom kreativnom radu

SVJETLINA -VALER (4. razred)

- Valer kao količina svjetla, ton i svjetlina
- Kontrast kvantiteta boje-organizacija i kontrola valerskih vrijednosti
- Iluzija volumena u odnosu na svjetlo
- Kontrast svjetlo-tamno
- Ton, zasićenost i valer, tonske razlike
- Sinteza teksture, boje i valera u kreativnom radu

Polaznici treba da nauče:

- Šta je svjetlina -valer
- Šta je kontrast kvantiteta boja
- Da uočavaju i realizuju iluziju volumena u odnosu na svjetlo
- Šta je ton, zasićenost i tonske razlike
- Da kombinovano teksturu boju i valer koriste u svom kreativnom radu.

GRAFIKA (2. razred)

- Grafičke tehnike
- Tehnike visokog tiska
- Tehnike ravnog tiska
- Tehnike dubokog tiska

Polaznici treba da se:

- Upoznaju sa sve tri grafi ke tehnike
- Da se probaju sa lakšim tehnikama i kreiraju u svom prakti nom radu

DIZAJN (1. as)

- Podjela dizajna (grafi ki dizajn, industrijski ili produkt dizajn)
- Polja djelatnosti

Polaznici treba da nau e:

- Šta je dizajn i gdje se primjenjuje, da razlikuju industrijski od grafi kog dizajna
- Da znaju gdje se dizajn koristi i u kojim poljima djeluje.

ANALIZA I VREDNOVANJE (1. as)

- Kritike i komunikacije
- Estetska istraživanja

Polaznici su u situaciji :

- Da vode razgovor o likovnoj umjetnosti i procjenjuju svoje radove i radove ostalih polaznika u razredu i školi.
- Da procjenjuju umjetni ka djela kako iz baštine svoga naroda tako i iz baština ostalih nacionalnih zajednica koje žive u okruženju.
- Da prilikom obilaska galerija,muzeja,izložbi,formiraju svoj stav i vode razgovor o izloženim eksponatima.
- Da upoznaju velikane iz Istorije likovne umjetnosti i prepoznaju njihova djela.
- Da znaju da se koriste i služe umjetni kom literaturom, i da njen sadržaj i reprodukcije upotrijebe za svoje usavršavanje.

LIKOVNE TEHNIKE I MATERIJALI**1. Crtanje .**

Crta e tehnike: olovka, tuš, kombinovano...

Materijali: papir, olovka, pero, etka...

2. Slikanje

Slikarske tehnike: akvarel, tempera, gvaš, kolaž, vitraž, mozaik, pastel, akrilik, kombinovano

Materijali: papir, karton, etke, paleta, tempere boje, akvarel boje, mješoviti materijali, plastika, kamen...

3. Skulptura:

Tehnike: drvo, glina, plastelin, gips, c glinamol, kamen...

Materijali: drvo, glina, plastelin, žica, gips, glinamol, kamen...

4. Grafika:

Grafike tehnike: gipsorez, linorez, bakrorez, monotipija...

Materijali: papir, boja, linoleum, gips, karton...

5. Primjenjena umjetnost:

Tehnike: kolaž, vitraž, mozaik, plakat, ilustracije, korice knjiga, tehnički dizajn, industrijski dizajn

Materijali: boja, papir, kamen u boji, papir u boji, mješoviti materijal...

LIKOVNA DJELA

- Likovna djela kosovske i svjetske baštine
- Zapažanja o umjetničkim djelima i događajima vezanim za Kosovo sa naglaskom na Bošnjake i njihovu baštinu.

MOTIVI I PODSTICAJI

- Ovuječkova okolina, prirodni oblici, prostor, pojave u prirodi.
- Motivi iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta.
- Motivi iz književnih djela.
- Motivi narodnih običaja i istorijskih događaja.

- Motivi iz baštine Kosova i iz baštine Bošnjaka na Kosovu.
- Likovna djela velikana likovnog stvaralaštva.
- Motivi iz unutrašnjosti bića.

OBLICI RADA

- Rad u grupama, individualni oblik, frontalni oblik, rad u parovima,
- Medijski rad, specijalni rad sa djecom koja imaju lakša fizička oštećenja: Sluh, vid, male govorne smetnje...
- Dodatni i dopunski rad.
- Kao poseban oblik rada omogućiti posjete muzejima, izložbama, kulturno historijskim spomenicima u zavičaju i okolini.

OSNOVNI EKIVANI REZULTATI

Polaznici treba da znaju da:

- Razlikuju i identifikuju ljepotu kompozicije i prostora.
- Da shvate različitost svijeta između žive i mrtve prirode
- Da znaju koje su akromatske i koje kromatske boje i prepoznaju osnovne i izvedene boje, da razlikuju tople i hladne boje.
- Da prepoznaju teksturalne vrste, vrijednosti površina i oblika i vrste tekstura, sjajna, mat, rapava, glatka.
- Da nauče šta je valer, iluzija volumena, kontrast svijetlo tamno.
- Da poznaju grafičke tehnike i način izvođenja
- Da znaju koja su polja djelatnosti dizajna i njegovu podjelu na grafički i industrijski dizajn..
- Da procjenjuju i vrednuju svoje radove i druga likovna djela.
- Da se kod polaznika razvije opažanje i predstavljanje osnovnih struktura u posmatranim ili zamišljenim prizorima i u likovnim djelima i da znaju osnovne principe tumačenja likovnih ostvarenja prema teoriji oblikovanja.
- Da znaju osnovne likovne elemente i mogu samostalno ili kolektivno da preoblikuju određeni prostor.
- Da njeguju zdrav odnos i zauzimaju pravilan stav prema kosovskom umjetničkom naslijeđu.

- Da kroz nastavu stvaraju navike i potrebe za redovnu pratnju razvoja umjetnosti u svijetu i građanskim kulturnim manifestacijama.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Postupak rada treba da bude zasnovan na objektivnim naučno istraženim rezultatima, kojim se može i da pomire zahtjeve i suprotnosti u likovnoj umjetnosti.

Postiže i kvalitetne kreacije i harmoničnu povezanost cjeline.

Poštovati didaktičke metode i pedagoško-psihološke zahtjeve kroz individualni i timski rad.

Pružiti svim učenicima kreativnog tima osjećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom rada.

Radom doprinostiti uvjerenju da su primijenjeni metodi i postupci pravilni i da obezbjevu ispunjenje svih zahtjeva a da pri tome ostanu na putu koji polaznike vodi ka rješenju.

KORELACIJA SA DRUGIM NASTAVNIM OBLASTIMA

Koordinacija sa ostalim nastavnim oblastima: bosanski jezik i književnost, (i drugi jezici) historija, muzička kultura, telesni odgoj...

VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Tokom realizacije zadataka u svim tematskim cjelinama nastavnik se pojavljuje u ulozi usmjerivača, on podstiče i prati nivo i kvalitet procesa i rada polaznika.

Kod polaznika treba formirati pravilan pristup prema likovnoj umjetnosti Kosova, kako bi kreativne sposobnosti doveli do izražaja i primijenili ih u društvu, sa razvijenim osjećajem za humanu ekologiju, jednakost i toleranciju među polovima, nacijama i religijama a samim tim steklo samonapredovanje.

Polaznik treba da razumije percepciju i izražavanje likovnih vrijednosti koji su sadržani u okvirnom ili veće izvedenom programu, razvijajući sposobnosti uoči avangarda i izražavanja kroz komponiranje i

stvaranje kompozicijskih na el a: da njeguje kreativnost i originalnost kao i osjetljivost za likovne probleme: da zapaža likovne propuste i lako ih otklanja.

Da samostalno odabira materijale i tehnike kao i da ih stvarala ki primjenjuje u društvu u kome živi odnosno da ih prezentira ostaloj javnosti.

Polaznik treba da je sposoban da prepozna likovni i tematski sadržaj, likovne tehnike i estetske vrijednosti, likovne poruke, kao i da ima interes za likovna djela kosovske baštine: da ima profesionalni odnos prema radu i da je dosledan, uporan i samostalan u stvaralaštvu.

DODATNI RAD

Obdarenim polaznicima treba pružiti mogu nost da zadovoljavaju svoja interesovanja, produbljuju pojedine sadržaje iz likovne umjetnosti i razvijaju sposobnosti za likovno stvaralaštvo.

Obdareni polaznici treba da se razvijaju ne samo na stru nom nego i na moralnom planu. Vaspita je obavezan da kod polaznika razvija skromnost, upornost i solidarnost.

ORGANIZOVANJE I POSJETE IZLOŽBAMA

Posjete izložbama,muzejima, galerijama, kulturnim centrima i drugim likovnim manifestacijama i organizovanje izložbi i sli njih manifestacija u školi ili na drugom mjestu je potrebno njegovati i podsticati, i sastavni su dio obrazovno vaspitnog rada, pra enja nastave i realizacije nastavnog plana i programa.

LITERATURA:

Džonson-Istorija umjetnosti

Herberidt Rid-Istorija moderne umjetnosti

Šemsidin Kasapoli-Metodika likovnog vaspitanja

Amir Mujki -Likovna kultura (Sarajevo publishing)

Islamska umjetnost...

LIKOVNO VASPITANJE

VII razred

(1 as nedjeljno – 18 asova godišnje)

UVOD

Savremena svjetska kretanja, zapljuskuju novim talasima i novim izazovima i likovnu umjetnost. Potreba da se naše društvo (kosovsko) poveže sa evropskim i svjetskim standardima je o igledna, zato je unošenje novih kvaliteta i pravih vrijednosti neophodna u novoj školi.

Na likovnoj umjetnosti je velika obaveza da to njeguje, sprovodi i oplemenjuje, jer je njen jezik univerzalan i svima razumljiv.

CILJ

Cilj vaspitno obrazovnog rada u nastavi likovne umjetnosti je podsticanje i razvijanje stvaralaštva polaznika. Razviti kod polaznika osje aj za poznavanje likovnih vještina, sposobnosti kreiranja i izražavanja.. Razviti kod polaznika stvarala ko mišljenje i djelovanje u skladu sa opredeljenjima modernog društva.

OP I OBJEKTIVI

Opažanje i percepcija, Izražavanje i kreativnost.
Analiza i vrijednovnje.

SPECIFI NI OBJEKTIVI

Opažanje i percepcija: površina, prostor, oblik, boja, razne linije.
Izražavanje i kreativnost- linija, boja, volumen, harmonija, kontrast.
Analiza i vrednovanje- kritika i komunikacije.

ZADACI

Razviti sposobnosti kod polaznika za:

- Opažanje, pamćenje i doživljavanje oblika, boje i prostornih odnosa;
- Opažanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu koje se mogu odnositi na likovne aktivnosti.
- Korišćenje različitih materijala za rad
- Analitičko posmatranje i likovno predstavljanje
- Sticanje estetskih kriterijuma
- Razumijevanje umjetničkih djela
- Njegovanje interesovanja za kulturnu baštinu i za savremena kretanja u umjetnosti svog i drugih naroda;
- Uobličenje životnog i radnog prostora kroz vizije o otvorenosti, slobodi,
- Stvaralačkom posmatranju i negovanju lične posebnosti.
- Konstruktivno društveno ponašanje.

STANDARDI

- Formiranje pravilnog pristupa likovnoj umjetnosti i poznavanje elemenata i likovnog jezika.
- Razvijanje multikulturnih odnosa kroz likovno stvaralaštvo.
- Razvijanje zdravog samokritičkog odnosa.
- Kreativnu sposobnost oplemenjivati kroz: formiranje sekcija, posjete izložbama i drugim likovnim manifestacijama i korišćenje stečenih znanja
- Za dobrobit svoje sredine i društva.
- Razvijanje osjećanja za jednakost i toleranciju među polovima, nacijama i religijama.
- Unapređenje kulture življenja.

PROGRAMSKI SADRŽAJI

(Nastavni program)

Cilj programskih sadržaja je da kod polaznika probudi kreativni doživljaj, hrabar nastup kroz sve likovne događaje daju i mu energiju i pokazuju i mu put za istraživanje novog.

Nastavne cjeline

REPETICIJA (1 as)

HARMONIJA (2 asa)

PROPORCIJE (2 asa)

KOMPOZICIJA I PROSTOR (10 asova)

GRAFIKA (2 asa)

OBJEDINJAVANJE POKRETA IGRE I ZVUKA(1 as)

REPETICIJA (1 cas)

Komponovanje po principu ogledala (Kaleidoskop)

Ritam ponavljanja istog elementa

(crtanje, slikanje, vajanje...)

HARMONIJA (2 asa)

Sklad i srodnost likovnih elemenata

Gradacija kao ritam suprotnosti

Ravnoteža, ritam u kompoziciji.

(simetrija, radijalna ravnoteža, skrivena ravnoteža)

ritam ponavljanja istog elementa

(crtanje, slikanje, vajanje...)

PROPORCIJE (2 asa)

Studija: odnos, veličina, mjere...

Kanoni: egipatski, grčki, gotski, Leonardove proporcije, viziranje.

Proporcije u arhitekturi prema proporcijama ljudskog tijela.

Perspektiva: Proporcije vježbe i estetska analiza (pristup likovnim djelima i spomenicima kulture)

KOMPOZICIJA I PROSTOR (10 asova)

Ravnoteža oblika u prostoru
(crtanje, slikanje, vajanje...)

Ravnoteža boje u prostoru
(slikanje)

Komponovanje veličine u prostoru
(crtanje...)

Komponovanje više veličina u prostoru
(crtanje, slikanje, vajanje)

Komponovanje više ritmičkih cjelina različitog značenja u prostoru
(crtanje, slikanje, vajanje...)

Kontrast u određenom prostoru (crtanje, slikanje, vajanje...)

Srodnost likovnih vrijednosti u prostoru
crtanje, slikanje, vajanje...)

Kompozicija i prostor- vježbe

Kompozicija i prostor- estetska analiza (pristup likovnim djelima i spomenicima kulture)

GRAFIKA (2 as)

Visoka štampa (linorez, drvorez, metalorez, visoki bakropis)

Ravna štampa (litografija)

Duboka štampa (suha igla, bakrorez, bakropis akvatinta)

Monotipija

Grafika : vježbe, estetska analiza (pristup likovnim djelima i spomenicima kulture)

OBJEDINJAVANJE POKRETA IGRE I ZVUKA (1 as)

Postavljanje na scenu jednostavne priče. Pripreme, skice, ideje za detalje,

Glavne i sporedne ličnosti, svjetlosni i zvučni efekti, dekor, maske, kostimi, realizacija.

Ritam dešavanja (1 as)

Kombinovano

Različite vrste opažaja

(Crta ki, slikarski ili vajarski materijal, kombinovane tehnike...)

(idejna rješenja za izradu maski, kostima, izrada scene-grupni rad)

Realizacija predstave i radost scenskog dešavanja

(Pristup likovnim djelima i spomenicima kulture:

**Leonardo Da Vinci, Frans Hals, Ogist Roden, El Greko, Eduard
Mane, Vinsent Van Gog, Dževad Hozo, Mersad Berber, Nadežda
Petrović, Muslim Muliqi, Dževdet Džafa, Vlado Radović ...Spomenici
Kulture: Sinan pašina džamija, Begova džamija, Peška patrijaršija,
Muratovo turbe, Hamam u Prizrenu...**

TEHNIKE I TEHNIČKA SREDSTVA

Tehnike crtanja.....Olovka, tuš, olovka, flomasteri...

Tehnike slikanja.....Akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel...

Vajarske tehnike.....Glina, plastelin, gips, vosak, papir, karton,
papirna ambalaža, žica, metal, razni otpadni materijali...

Grafičke tehnike.....Gipsorez, linorez...

OBLICI RADA

Rad u grupama

Individualni oblik

Frontalni oblik

Rad u parovima

Medijski rad

Specijalni rad sa djecom koja imaju lako mentalno i lakša fizička
oštećenja:

Sluh, vid, male govorne smetnje...

Dodatni i dopunski rad.

METODOLOŠKA UPUTSTVA

Postupak rada treba da bude zasnovan na objektivnim naučno istraživačkim rezultatima, kojim se može i da se pomire zahtjevi i suprotnosti u likovnoj umjetnosti.

Postiže i kvalitetne kreacije i harmoničnu povezanost cjeline.

Poštovati didaktičke metode i pedagoško psihološke zahtjeve kroz individualni i timski rad.

Pružiti svim učenicima kreativnog tima osjećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom rada.

Radom doprinositi uvjerenju da su primijenjeni metodi i postupci pravilni i da obezbjevu ispunjenje svih zahtjeva, a da pri tome ostanu na put koji polaznike vodi ka rješenju.

MOTIVI –PODSTICAJI

Stvaralaštvo

Doživljaj lijepog

Sloboda

Radost

Uspjeh

Poštovanje ličnosti

Samopouzdanje

Kontakt sa prirodom

Lične i društvene potrebe

Takmičarski duh

Uzori i umjetnička djela (sa akcentom na stvaralaštvo Albanaca i drugih nacionalnih zajednica i stvaralaštvo Bošnjaka kao i kulturno-umjetničke vrijednosti i tradiciju Bošnjaka uključujući i stvaraoce iz BiH)

MEĐUKURIKULARNA POVEZANOST

Koordinacija sa ostalim nastavnim predmetima: Bosanski jezik i književnost i drugi jezici, Istorija, Muzičko vaspitanje, Tjelesni odgoj i sport.

O EKIVANI REZULTATI

Polaznici treba da znaju da:

Razlikuju i identifikuju ljepotu kompozicije i prostora.

Da shvate različitost svijeta između žive i mrtve prirode.

Da konceptiraju sa linijom, da razlikuju boje i volumen.

Da svrstavaju objekat po kontrastu i harmoniji.

Da umiju da postavie ravnotežu oblika i boja u prostoru.

Da znaju sve o komponovanju jedne ili više veličina u prostoru.

Da znaju sve o proporcijama i perspektivi.

Da znaju proporcije ljudskog tijela.

Da poznaju i prepoznaju grafičke tehnike.

Da procjenjuju i vrijednuju svoje radove i druga likovna djela.

Da se kod polaznika razvije opažanje i predstavljanje osnovnih struktura u posmatranim ili zamišljenim prizorima i u likovnim djelima i da znaju osnovne principe tumačenja likovnih ostvarenja prema teoriji oblikovanja i usavrši ono što nosi u sebi.

Da može da poveže svoj likovni rad sa literarnim, scenskim izrazom zvukom i pokretom.

Da zna osnovne likovne elemente i može samostalno ili kolektivno da preoblikuje određeni prostor.

Da kreativno zajedno sa drugim ljudima neprekidno utiče u na unapređivanje duhovnih i materijalnih vrijednosti, da olakšaju međuljudsko komuniciranje putem slike i utiče u na demokratizaciju kulture.

Da njeguju zdrav odnos i zauzimaju pravilan stav prema Kosovskom umjetničkom naslijeđu.

Da kroz nastavu stvaraju navike i potrebe za redovnu pratnju razvoja umjetnosti u svijetu igarskim kulturnim manifestacijama.

VRIJEDNOVANJE RADA POLAZNIKA

Tokom realizacije zadataka u svim metodskim cjelinama nastavnik se pojavljuje u ulozi usmjerivača djeteg likovnog stvaralaštva, on podstiče i prati nivo i kvalitet procesa i rada polaznika.

Prilikom vrijednovanja rada treba voditi računa da ne budu svi polaznici bitni na istom nivou opažanja, primanja, razumijevanja i postupanja.

DODATNI RAD

Obdarenim polaznicima treba pružiti mogućnost da zadovoljavaju svoja interesovanja, produbljuju pojedine sadržaje iz likovne umjetnosti i razvijaju sposobnosti za likovno stvaralaštvo.

Obdareni polaznici treba da se razvijaju ne samo na stručnom nego i na moralnom planu. Vaspitač je obavezan da kod polaznika razvija skromnost, upornost i solidarnost.

Posjete izložbama i drugim likovnim manifestacijama je potrebno njegovati i podsticati, i sastavni su deo nastave likovnog vaspitanja.

NASTAVNA SREDSTVA I LITERATURA

Džonson- Istorija umjetnosti

Harvard Aranson- Istorija moderne umjetnosti

Enciklopedija likovnih umjetnosti

Zermen Bazen- Povjest umjetnosti.

Islamska umjetnost...

MUZI KO VASPITANJE

MUZI KO VASPITANJE

VI i VII razred

(1 čas nedjeljno, 18 časova godišnje)

UVOD

Muzika je kao grana umjetnosti zbog svog univerzalnog jezika i poruka koje nosi postala sredstvo komunikacije me u pojedincima, grupama i širim zajednicama. Kao specifična kombinacija znanja i vještina ona pruža neograničene kreativne mogućnosti, a njen utjecaj daleko prevazilazi vrijeme i mjesto njenog nastanka što je čini važnim segmentom razvoja svakog društva.

Muzika polaznicima otvara svijet viših kulturnih potreba, osvještava ih za više umjetničke vrijednosti i razvija im kritičnost i estetski senzibilitet. Muzičko vaspitanje, kao predmet u osnovnoj školi, polaznicima nudi osnovna iskustva za selektivno i aktivno slušanje muzike, za učestvovanje u horovima i drugim muzičkim aktivnostima (priredbe), za dalje obrazovanje koje podstiče dublje interesovanje za muziku.

OPŠTI CILJEVI PREDMETA

- Da razvija muzički ukus, muzičko izražavanje i stvaralačke sposobnosti;
- Da razvija patriotska osjećanja upoznavanjem muzičkih djela iz kulturne baštine Bosne i Hercegovine i drugih zemalja što doprinosi razvoju opće kulture, kao i međusobno razumijevanje, uvažavanje i poštovanje;
- Pjevanjem i sviranjem pjesama razvijati dječiji glas, pravilno disanje, izgovor, artikulaciju i intonaciju;

- Aktivnim slušanjem muzike razvijati sposobnost uo avanja osnovnih izvoda i sastava;
- Osposobiti polaznike za selektivni odabir muzičkih djela;
- Da doživljavanjem muzike razvijaju maštu i izražavaju se tekstualno, likovno i pokretom;
- Da se razvijaju muzičke sposobnosti (osjećaj za ritmičku i melodijsku kretanje), pravilno oblikovanje muzičkih misli, kao i razlikovanje suprotnosti : dugo – kratko, visoko – nisko, tiho – glasno;
- Da upoznaju i savladaju osnovne pojmove muzičke pismenosti;

SPECIFI NI CILJEVI PREDMETA

Polaznici treba da:

- Pjevaju pjesme i izvode muzičke sadržaje;
- Aktivno i analitički slušaju muzička djela, doživljavaju i upoznaju njihove vrijednosti i njihove kvalitete;
- Podstiču se za izražavanje i doživljavanje preko pokreta, pleasa, likovnog i tekstualnog izražaja i drugih kombinovanih izražaja na bazi individualnih sposobnosti;
- Upoznaju muzička djela, stvaraoce i interpreatore u različitim epohama;
- Razvijaju muzičke sposobnosti (ritmičke, melodijske i harmonijske osjećaje, formiranje osjećaja za lijepo i muzikalnost), kao i izvodačke sposobnosti (tehnika pjevanja i sviranja na muzičkim instrumentima);
- Koriste osnovne znakove muzičke pismenosti;

NASTAVNI PROGRAM PO RAZREDIMA

Informativni ciljevi	Formativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Specifi ni oblici nastave			Korelacija
			Izvo enje	Stvaranje	Slušanje	
<p>1. Gradske pjesme: - Snijeg pade na behar, na vo e Svatovske pjesme: - Stari svate promješaj dukate - Veseli se ku ni doma ine Sevdalinke: - Kad ja po oh na Bembašu - Tamburalo mom e uz tamburu - Tamna no i tamna li si - Vino piju age Sarajlije Umjetni ke pjesme: - Jesen-J.Lui - a ka pjesma J.Požgaj : - Sumrak Ludvig Van Betoven - Vedra pjesma</p>	<p>1. Vokalna muzika - polaznici pjevaju pjesme po notnom tekstu u e pjesme stranih država - pjeva ki glasovi i sastavi, solisti, pjeva ke grupe, horovi u e da pjesma ima sadržaj i formu (re enica, period i pjesma) - pjesma uz pratnju instrumenta</p>	<p>1. Razvijanje osje aja za timski rad</p>	<p>- pjevanje narodnih i umjetnikih kompozicija svoje i drugih zemalja - izvo enje narodnih kola iz Bosne i Hercegovine, kao i društvenih plesova po izboru (valer, polka, galop) -izvo enje lakših koreografija uz pjesme ili ritmi ki izraz</p>	<p>- doživljajno i analiti ko slšanje narodnih i umjetni kih kompozicija -slušanje kompozicija razli itih sadržaja, formi, žanrova-stranih i doma ih kompozitora</p>	<p>-izvo enje odre enh sadržaja sredstvi-ma estetskog oblikovanja</p>	<p>1.Bosanski jezik Literarna obrada sadržaja teksta kompozicija je pozitivan govorni podsticaj Likovno vaspitanje Muzi ki i tekstualni sadržaji podsti u likovnu kreativnost Strani jezik Program obuhvata strane pjesme, što podsti e</p>

<p>G.P.Telemann</p> <p>2. L.V. Betoven -Gudacki kvartet op. 18 Br.2. V.A. Mocart -Mala noćna muzika J. Hajdn - Dječja simfonija F. Šubert -Serenada M.Prebanda -Azemina V.A.Mocart - Opera: “ Arabna frula”</p> <p>3. J.Štraus - Na lijepom plavom Dunavu F. Šopen -Poloneza u A-duru</p>	<p>2Instrumentalna muzika - uče da raspoznaju zvučne boje instrumenata u muzičkim djelima uvenih kompozitora - instrumenti sa klavijaturom udaraljke narodni instrumenti iz Bosne i Hercegovine i Kosova instrumentalni ansambli, solisti, orkestri imenovanje instrumentalnih kompozicija</p> <p>3. Birajmo muziku - žanrovi- - zabavna muzika - popularna muzika - muzika za ples - umjetnička muzika</p>	<p>2.Razvijanje spremnosti i strpljenja da se sasluša drugi - razvijanje komunikativnosti</p>				<p>povezanost sa stranim jezicima</p> <p>2.Bosanski jezik Likovno vaspitanje Muzički instrumentalni sadržaji podstiču u tekstualnu i likovnu Kreativnost</p> <p>3. Tjelesni odgoj i sport Muzički sadržaji koji su povezani sa korakom pokretom i plesom podstiču plesnu kreativnost.</p>
---	--	--	--	--	--	--

V DIDAKTI KO – METODSKA UPUSTVA

Muzičko vaspitanje izvodi se u jedinicama. Određuje ih fond časova koji je u poređenju sa prvim trogodišnjim periodom manji, viši nivoi mogu nastupiti polaznika, zahtjevnost muzičkih aktivnosti i sadržaja traže od nastavnika prije svega promišljenu pripremu i izvođenje jedinica. Nastavnici moraju da koriste aktivne oblike metoda rada.

Ciljno sastavljen plan ukazuje, pored aktivnosti i razvojnih dostignuća, na još tri osnovne vrste didaktičkih sadržaja.

- Prva je muzička literatura za izvođenje i slušanje koju nastavnik bira iz postojećih zbirki pjesmarica i zvučnih snimaka.
- Druga vrsta sadržaja su različiti pojmovi, zakonitosti i uputstva o muzici koji objašnjavaju muzičku literaturu i obezbjeđuju njeno dublje razumijevanje (zakonitosti ljestvica, tonalnosti, ritma, notnih zapisa, oblikovanja).
- Treća vrsta su podaci o muzičkoj kulturi, njenoj ulozi, karakteristikama koje se u redosledu razreda odnose na razmatranje muzičkog života u polaznikovoj bližjoj okolini, u regionalnim muzičkim centrima i najzad u povezanosti naše zemlje i inostranstva.

IZVOĐENJE

Nastavnik u skladu sa drugom i trećom vrstom sadržaja određuje pjevački i instrumentalni program, koji prezentira u kombinaciji metode imitacije rada sa muzičkim zapisima.

Uzima u obzir na elu individualizacije i polaznike sa obzirom na njihove razvojno-izvođačke mogućnosti uključuje u pjevanje i instrumentalno sviranje.

SLUŠANJE

Po kriterijumu druge i treće vrste didaktičkih sadržaja nastavnik bira i kompozicije za slušanje. U postupku izbjegava stereotipe i sprečava pasivno saznanje. U uvodnoj motivaciji, tokom kompozicije ili u završnoj povratnoj informaciji o slušanju obogaćuje rad različitim i za polaznike zanimljivim aktivnostima.

STVARANJE

Oblast stvaranja ostvarujemo kroz tri osnovne forme.

- Nastavnik podstiče polaznike da bilo koji izvedeni sadržaj doživljajno i estetski interpretiraju .
- polaznici uz vlastitu muziku produkciju ostvaruju različite melodijsku i ritmičku pratnju i muzičke forme (motiv, rečenica, period, pjesma).
- Stvaralačko izražavanje uz muziku povezuje se sa likovnom, tekstualnom ili pokretnom i plesnom aktivnošću.

MUZIČKO- RAZVOJNA DOSTIGNUTA

SPOSOBNOSTI

Ovaj ciklus poklapa se sa periodom razvoja harmonijskog sluha koji se osvještava pomoću homofonog dvoglasja i višeglasja u našoj narodnoj pjesmi, uz pomoć kanona, kao i ostantinim i bordunskim pratnjama. Važna osnova za njih su elementarni melodijski sluh i prethodna saznanja, iskustva o sazvučjima.

U ovom periodu općeg muzičkog vaspitanja razvija se i sposobnost polaznika za analitičko saznavanje tonskih odnosa, trajanja i visina, što utiče na kvalitativni nivo njihovog ritmičkog, melodijskog i harmonijskog sluha .

Polaznikovo analitičko muzičko mišljenje utiče na kvalitet slušanja, na pažnju, skoncentrisanost, muziku i opću memoriju. Postupno narasta njegova sposobnost estetskog oblikovanja, za šta su u vrijeme njegovog sazrijevanja potrebni iskustva i podsticaji.

VJEŠTINE

Psihomotoričke vještine potrebne za vokalno i instrumentalno izvođenje kao i pokretne reakcije na muziku pokazuju u drugom trogodištu dva lica. Uz dobro odabrani izvorna ki program i didaktičke postupke spretnost izvođenja se bitno stepenuje, a ometaju je promjene u razvoju koje nastaju. Kod djetaka se postepeno pojavljuje mutacija, koja zahtijeva zdravo premošćenje. Nastavnik je pažljivo prati i objašnjava

polaznicima. Savjetuje kada i kako pojedini polaznici treba da pjeva ki u estvuju, a u kriznim periodima ih usmjerava prije svega na instrumentalno sviranje.

Nastavnik stepenuje vještine sa kra im vježbama za opuštanje, pjeva ko disanje, oblikovanje tona, pjeva ki iskaz i fražiranje koje logi no smješta u posebne jedinice.

INFORMATIVNA ZNANJA

Polaznici prepoznaju izražajne prioritete :

- upoznaju okvirnu sistematizaciju izvo a kih sredstava i njihov raspored u lokalnoj instrumentalnoj vokalno-instrumentalnoj muzici;
- razlikuju apsolutne i programske muzi ke sadržaje;
- upoznaju razli ite muzi ke vrste;

Nastavnik uz muzi ka iskustva prezentira potrebna znanja koja omogu avaju elementarnu orijentaciju prilikom izvo enja, slušanja ili kreativnosti.

ME UPREDMETNA POVEZANOST

Ove muzi ke osobine i djelatnosti tijesno su povezane sa drugim oblastima :

- Vokalne osobine uo avaju u narodnim pjesmama i pjesmama bosanskih pjesnika (Bosanski jezik)
- Odre eni muzi ki sadržaji su povezani sa prirodom, društvom, obi ajima, razli itim životnim situacijama (Geografija i Historija)
- Muzi ke djelatnosti ispoljavaju likovno, tekstualno i pokretno-plesnu kreativnost (Bosanski jezik, Likovno vaspitanje i Tjelesni odgoj)
- Tehnika pjevanja u estetskom oblikovanju je pozitivna govorna sposobnost (Bosanski i strani jezik)

- Poznavanje muzičkih osnova utiče na cjelovito slušanje (svi predmeti)
- Muzička kultura utiče na zdravo okruženje (Zdravstveni odgoj)

OSNOVNI STANDARDI ZNANJA

SPOSOBNOSTI

Polaznici:

- Razvijaju analitički i melodijski sluh;
- Proširuju analitički i ritmički sluh u širem opsegu tonskih trajanja, pauza i taktovskih nizova;
- Produžuju pažnju prilikom slušanja i muzičku memoriju;

SPRETNOST

Polaznici:

- Oblikuju pjevački glas i proširuju opseg;
- Upoznaju uslove za zdravo pjevanje i problematiku mutacije;
- Proširuju i razvijaju spretnost pri sviranju na različitim instrumentima školskog instrumentarija;

INFORMATIVNA ZNANJA

Polaznici:

- Upoznaju osnovne karakteristike durskih i moltskih ljestvica u obimu koji im je potreban za razumijevanje muzičkog programa;
- Znaju notni sistem i tonsku abecedu;
- Upoznaju naglašeni i nenaglašeni dio teksta;
- Upoznaju se sa muzičkim formama (rečenica, period, pjesma, himna);

- Umiju da prepoznaju različite muzičke žanrove (umjetnička muzika, zabavna, muzika za ples, programska, apsolutna);
- Proširuju znanje o instrumentima i grupama instrumenata i imenuju instrumente, kompozicije (sonata, simfonija, koncert);
- Razvijaju znanja o muzičkim vrijednostima pojedinih naroda kao i sadržajima i formama koje imaju simbolički značaj;

O EKIVANI REZULTATI

Polaznici treba da :

- Nauče po sluhu više raznovrsnih napjeva, tematike, doživljaja i stila primjerenih uzrastu;
- Pjevaju lijepo i izražajno u skladu sa intonativnim mogućnostima ;
- Slušno razlikuju tonski rod kompozicije (dur i mol);
- Utvrde postojeća znanja muzičkog pisma;
- Znaju osnovnu podjelu instrumenata, te da ih prepoznaju po zvuku ;
- Nabroje vrste orkestara i prepoznaju ih po zvuku;

Tiraž: 50 komada
Pripremio za štampu
SHTËPIA BOTUESE LIBRI SHKOLLOR – Prishtinë
Štampa PRINTING PRESS – Priština

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

371.214(496.51)(075.2)

Nastavni plan i program : za VI i VII razred neformalnog obrazovanja
za niže škole / [Glavni urednik Fehmi Ismajli]. - Prishtinë: Ministarstvo
Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, 2006. - 286 f. ; 24 cm.

1. Ismajli, Fehmi

ISBN 978-9951-16-028-2